

Reformné presmerovanie EÚ a európskej integrácie

Hlavný autor a garant štúdie: **Peter Gonda**

riaditeľ a ekonóm Konzervatívneho inštitútu M. R. Štefánika

Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika

Bajkalská 29F

821 05 Bratislava

conservative@institute.sk

www.konzervativizmus.sk

Bratislava

2018

Táto štúdia vznikla vďaka podpore, ktorú poskytla **Aliancia konzervatívov a reformistov v Európe (ACRE)**.

ACRE je uznaná a čiastočne financovaná Európskym parlamentom.

Názory vyjadrené v tejto štúdii sú názormi jej hlavného autora, prípadne spolupracujúcich autorov a nevyjadrujú nevyhnutne názory Európskeho parlamentu.

Európsky parlament nenesie v súvislosti s touto štúdiou žiadnu zodpovednosť.

Podkladmi a námetmi do štúdie prispeli:

- Svetozár Gavora k podkapitolám 3.2 a 5.2 (primárne za oblasť bezpečnosti),
- Martin Mlýnek k podkapitolám 2.2 a 5.2 (v oboch primárne za oblasť finančných trhov),
- Matúš Zemčík k 4. kapitole,
- Peter Krištofóry k podkapitole 3.1 (podkladovými časovými radmi údajov).

Za výslednú podobu textu štúdie však nesie zodpovednosť iba jej hlavný autor a garant Peter Gonda.

Obsah

Zhrnutie.....	4
1 Základy nasmerovania európskej integrácie k súčasnosti	6
2 Systémové chyby európskej integrácie	11
2.1 Centrálné harmonizovanie a prenášanie kompetencií na európsku úroveň	12
2.2 Rastúci nadnárodný intervencionizmus, korporativizmus a byrokratický aparát	16
2.3 Inštitucionálne nastavenie a politiky podporujúce morálny hazard	22
2.4 Nerešpektovanie pravidiel a dohôd	24
2.5 Cielená jednosmernosť európskej integrácie	26
3 Hlavné problémy a riziká EÚ.....	28
3.1 Vnútorne problémy a riziká.....	28
3.1.1 Obmedzovanie slobody voľby a deformovanie ďalších hodnôt	28
3.1.2 Brzdzenie prosperity, podnikavosti a produktívnej zamestnanosti.....	30
3.1.3 Dlhová pasca európskych sociálnych štátov s inflačnými rizikami.....	34
3.1.4 Pnutia, rozkoly a nárast nacionalizmu.....	37
3.2 Vonkajšie problémy a riziká.....	38
3.2.1 Utečenecká kríza	38
3.2.2 Islamský fundamentalizmus	39
3.2.3 Hybridné a iné hrozby ruskej imperiálnej politiky.....	39
4 Historické zdroje bohatstva (aj slobody) Európy.....	41
4.1 Decentralizácia, politická rozdrobenosť a konkurencia s diverzitou	42
4.2 Slobodný trh s myšlienkami a spoločný kultúrny rámec	43
4.3 Individualizmus so zodpovednosťou, vlastníctvo a obmedzenia moci panovníka	43
4.4 Myšlienky klasického liberalizmu a buržoázne cnosti.....	44
5 Žiaduca podoba budúcej integrácie a spolupráce v Európe	46
5.1 Základné predpoklady žiaducej európskej integrácie	47
5.2 Reformné presmerovanie EÚ a integrácie v rámci nej.....	48
5.2.1 Návrhy riešení systémových chýb európskej integrácie	51
5.2.2 Príklady reformných prístupov vo vybraných oblastiach	57
5.3 Rámcový pohľad na budúcu integráciu mimo EÚ	65
Záver.....	69
Literatúra.....	71

Zhrnutie

Výsledok referenda o vystúpení Spojeného kráľovstva z Európskej únie zatriasol podstatou európskej integrácie. O necelý rok po ňom predseda Európskej komisie Jean-Claude Juncker predstavil *Bielu knihu o budúcnosti Európy* a vyzval ostatných k diskusii o budúcnosti Európskej únii (EÚ). Výzvu sme prijali a rok po nej zverejňujeme publikáciu, v ktorej predkladáme našu predstavu o žiaducej podobe budúcej integrácie a spolupráce v EÚ, respektíve celkovo v Európe.

Odrasovým mostíkom k nej je analýza súčasnosti, konkrétne podstaty európskej integrácie a príčin a dôsledkov hlavných problémov EÚ. K tomu pridávame spätný pohľad do minulosti, najmä na zdroje bezprecedentného ekonomického a kultúrneho rozkvetu Európy.

Európska integrácia naštartovala kombináciou pozitívnych a negatívnych trendov. Dnes sa však potvrdzuje, že tie nepriaznivejšie boli hlbšie a pevnejšie zakorenené. Následne totiž prevládli. Ekonomická integrácia bola od začiatku *de facto* podriadená politickej a zastrešená konceptom *stále užšej únie*. Presadzovala sa a postupne sa aj presadila kolektivisticko-konstruktivistická predstava o Únii, ideovo ťahaná predovšetkým francúzskymi politikmi a technokratmi, menovite v začiatkoch najmä Jeanom Monnetom (ako viac rozoberáme v 1. kapitole).

V priebehu nasledujúcich desaťročí, najmä od 90-tych rokov minulého storočia, sa európskym lídrom postupne „darí“ centralizovať mnohé politické rozhodnutia národných štátov, a tým výraznejšie posúvať a posunúť podmienky k politickej únii. To stále výraznejšie valcuje myšlienky štyroch ekonomických slobôd, ktoré boli súčasťou naštartovania európskej integrácie. Európskej integrácii tak podľa nás čoraz viac dominujú nepriaznivé trendy, ktoré nesú systémové chyby a tým príčiny problémov európskej integrácie: centrálna harmonizovanie podmienok a prenášanie kompetencií na európsku úroveň, rastúci nadnárodný intervencionizmus, korporativizmus a byrokratický aparát, inštitucionálne nastavenie a politiky podporujúce *morálny hazard*, nerešpektovanie dohôd a pravidiel a cielená jednosmernosť európskej integrácie (2. kapitola).

Ich dôsledky môžeme pozorovať v podobe problémov ako obmedzovanie slobody voľby a deformovanie ďalších hodnôt (najmä osobnej zodpovednosti), brzdenie prosperity, podnikavosti a produktívnej zamestnanosti, dlhová pasca európskych sociálnych štátov s inflačnými rizikami a pnutia, rozkoly a nárast nacionalizmu. Ten vyvolávajú aj vonkajšie problémy a hrozby ako utečenecká kríza, politický islam a hrozby ruskej imperiálnej politiky (3. kapitola). Ohrozením pre slobodu, bohatstvo a bezpečnosť ľudí nie sú len európska integrácia a vonkajšie hrozby, ale aj domáce hrozby v podobe sociálnych štátov, či populistických a autoritatívnych politikov.

Ako zdroj inšpirácie uvádzame v 4. kapitole historické zdroje aj dnešnej prosperity a slobody. Potvrdzuje sa, že aj EÚ sa čoraz viac vzdáľuje hodnotám západnej civilizácie a podkopáva základy bezprecedentného ekonomického a iného úspechu Európy, z ktorých doteraz čerpajú západné spoločnosti. Spolupodieľa sa tak na prehľbovaní pseudokultúry relativizovania kapitalizmu a základných hodnôt a inštitúcií Západu a na brzdení dnešnej a budúcej slobody, prosperity a bezpečnosti jej obyvateľov. Aj keď všetky administratívne

jednotky s rozhodovacími právomocami o ostatných ľuďoch v spoločnosti sú rizikom pre slobody a peňaženky ľudí, tak sa preukazuje, že centralizovanejšie prinášajú väčšie systémové riziká ako decentralizovanejšie.

Žiaducou alternatívou európskej integrácie je tak podľa nás pružná, voľnejšia a dobrovoľná integrácia a spolupráca v Európe, postavená na princípoch slobodnej spoločnosti. Predpokladá to napríklad prioritne spolupracovať na medzinárodnej úrovni s partnermi, ktorí si viac ako iní ctia tradičné hodnoty, na ktorých stojí a padá západná civilizácia. Takáto alternatíva by sa mala opierať o decentralizáciu, dobrovoľnosť, slobodnú konkurenciu (aj politicko-inštitucionálnu), rôznosť, zmluvnú slobodu, univerzálne pravidlá (týkajúce sa najmä vlastníctva a zmluvnosti), osobnú zodpovednosť a rešpekt k vlastníctvu a dohodám, nie o centralizáciu, centrálnu riadenú harmonizáciu, centrálnu dotácie a regulácie a nerešpektovanie dohôd a iných pravidiel.

Za žiaducu alternatívu dnešnej podoby EÚ považujeme *Európsku zónu slobodného trhu*: združenie nezávislých štátov v *zóne slobodného trhu* (v deregulovanej a bezcolnej *zóne voľného obchodu*) s dohodnutými výnimkami konkrétnych oblastí, o ktorých štáty rozhodujú spoločne. Preto sme v podkapitole 5.2 predložili balík systémových a čiastkových návrhov na odstránenie a odstraňovanie systémových deformácií a príčin problémov dnešnej európskej integrácie.

Systémové a dlhodobé zmeny predkladáme na diskusiu ako intelektuálnu alternatívu súčasnej európskej integrácie, ktorá môže byť inšpiráciou do budúcnosti. Akýkoľvek posun k dosiahnutiu nami navrhovanej reformnej alternatívy by sme však považovali za priaznivý krok k slobodnejším a pre prosperitu priaznivejším podmienkam. Súčasťou návrhov sú preto aj čiastkové zmeny a medzikroky, ktoré by prispeli k žiaducim systémovým a dlhodobým zmenám.

Pri úvahách o žiaducej budúcnosti európskej integrácie sa neobmedzujeme len na EÚ. Zvažujeme možnosti integrácie v Európe, teda aj mimo EÚ. Dominantný a v tejto publikácii cieľový návrh reformného presmerovania EÚ preto doplníme v podkapitole 5.3 o rámcový pohľad na možnosti budúcej integrácie a spolupráce mimo EÚ, osobitne v rámci EFTA.

Sme presvedčení, že pre slobodnejšie a prosperitu priaznivejšie podmienky je kľúčové podstatne zmenšovať rozsah a vplyv vlád štátov, Európskej komisie, ECB a iných administratívnych jednotiek s právomocami rozhodovať o ostatných v spoločnosti a umožniť fungovanie pravidiel slobodnej spoločnosti a slobodných trhov s reálnou konkurenciou.

Návrhmi na reformné presmerovanie EÚ a európskej integrácie predkladáme východiskovú predstavu, ktorú budeme následne (aj na základe diskusií) precizovať, upravovať a dopĺňať. Naším zámerom je konštruktívne a argumentačne podložené prispieť do diskusie o budúcnosti EÚ, respektíve celkovo o budúcnosti integrácie a spolupráce ľudí v Európe.

Peter Gonda
Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika
Bratislava, marec 2018

1 Základy nasmerovania európskej integrácie k súčasnosti

Niekoľkodesaťročný smerovanie Európskej únie a európskej integrácie v duchu konceptu *stále užšej únie* (*ever closer union*) narazilo do „múru“ výsledku referenda britských voličov z 23. júna 2016. Reálne hlasy proti prehlbujúcej sa Únie sa prejavovali aj v minulosti. Príkladom je vystúpenie Grónska z Európskeho spoločenstva a odmietnutie návrhov niektorých európskych zmlúv občanmi v referendách v Dánsku, Holandsku, Francúzsku, či Írsku. Nijaké z nich však nezatriasli podstatou európskej integrácie, tak ako ňou trasia rozhodnutie britských voličov o vystúpení Spojeného kráľovstva z EÚ (Brexite).¹

V súčasnosti je aj preto nanajvýš aktuálna otázka budúcnosti EÚ, budúceho smeru a podoby integrácie a spolupráce v EÚ a v Európe. K diskusii o budúcnosti EÚ vyzval v marci 2017 prostredníctvom *Bielej knihy o budúcnosti Európy* aj predseda Európskej komisie Jean-Claude Juncker. Touto štúdiou reagujeme na jeho výzvu a prezentujeme v nej našu predstavu reformného presmerovania EÚ a celkovo integrácie v Európe. Na rozdiel od neho a Európskej komisie však pritom jednoznačne rozlišujeme pojmy „EÚ“ a „Európa“.²

Odrasovým mostíkom k tomu je rámcová analýza súčasnosti, konkrétne podstaty európskej integrácie a príčin a dôsledkov hlavných problémov a rizík EÚ.³ Východiskom analýzy podstaty európskej integrácie a následného hľadania riešení jej hlavných problémov je jasné vymedzenie a korektné používanie pojmu „integrácia“, a to aj v spojení s jeho viacerými prívlastkami. S pojmom „integrácia“ sa častokrát narába tak, že umožňuje rôznu interpretáciu. V praktickom prístupe prevládol v EÚ koncept „integrácie“ ako zhora uskutočňovaný proces zjednocovania podmienok v danej oblasti, hoci napríklad Európska komisia definuje „regionálnu integráciu“ užšie a (ekonomicky) zdôvodniteľne: ako proces odbúravania ekonomických bariér medzi ľuďmi rôznych krajín oblasti.⁴

Zatiaľ čo prvý, dominantný, koncept je politický, tak druhý je ekonomický a blízky podstate pojmu „integrácia“. Na tieto rozdiely upozorňujú napríklad dvaja renomovaní profesori ekonómie: Pascal Salin a Roland Vaubel.

¹ Referenda o vystúpení Spojeného kráľovstva z EÚ sa zúčastnilo 72,2% jeho voličov. Z nich 51,9% bolo za vystúpenie Spojeného kráľovstva z EÚ a 48,1% za jeho zotrvanie v EÚ.

² Celý názov dokumentu - *Biela kniha o budúcnosti Európy: Úvahy a scenáre pre štáty EÚ-27 k vývoju do roku 2025* (Európska komisia, 2017) - predznačuje, že Európska komisia (a nielen ona) neraz stotožňuje Európsku úniu s Európou. Príkladom praktického prístupu stotožňovania EÚ a Európy je používaný slogan „Viac Európy“ pre ďalšie kroky prehlbujúce politickú integráciu a centralizáciu v Únii.

³ Zámerom štúdie nie je venovať hlbšiu pozornosť ďalším aspektom európskej integrácie, napríklad jej vývoju v historickom priereze, jej jednotlivým štádiám a mechanizmom fungovania legislatívnych, rozpočtových a iných procesov. Je to podrobne spracované v češtine napríklad v knihe Libora Lacina, Jána Ostrížeka a kolektívu *Učebnice evropské integrace* (Lacina, Ostrížek a kol., 2012). Európska integrácia je napríklad v anglickom jazyku komplexne a v historickom kontexte po 2. svetovej vojne v politických, ekonomických a iných súvislostiach opísaná európska integrácia v knihe profesora Johna Gillinghama *European Integration, 1950-2003: Superstate or New Market Economy?* (Gillingham, 2003).

⁴ European Commission, dostupné na: https://ec.europa.eu/europeaid/sectors/economic-growth/regional-integration_en.

Pascal Salin na margo diskusie o pojme integrácie v kontexte EÚ uvádza:

„Integrácia v nijakom prípade nevyžaduje harmonizáciu. Môže byť založená na uznaní odlišnosti ľudských bytostí a ich činností. V skutočnosti tu je zrejme v hre politická, centralistická a konštruktivistická vízia na jednej strane a vízia ekonomická, t.j. ľudská a tak decentralizovaná a otvorená individuálnej diferenciacii a inováciám. (..) V dominantnom ponímaní sa integrácia chápe ako snaha o dosiahnutie podobnosti. Podľa mňa by sa však integrácia mala definovať úplne odlišne. Určitý systém možno považovať za integrovaný, ak dokážu jeho časti fungovať vo vzájomnej koherentnosti.“ (Salin, 2007, s. 69-71)

S odvolaním sa na Salina (2007) tak môžeme povedať, že integrovaný systém v ľudskej spoločnosti je vtedy, keď ľudia dokážu spolupracovať a fungovať vo vzájomnej koherentnosti. Predpokladom toho sú pravidlá ako vlastnícke práva, konkurencia, zmluvná sloboda a panstvo práva / vláda zákona (*rule of law*).

Roland Vaubel k vymedzeniu a interpretovaniu pojmu integrácie napríklad upozorňuje:

„Regionálna integrácia môže byť trhová alebo politická. Trhová integrácia je nielen efektívna, ale tiež oslobodzujúca. Vyžaduje si odstránenie medzištátnych prekážok pre trh, presun kapitálu, migráciu a výmenu informácií. Vlády sa dohodnú na obmedzení svojho zasahovania do trhu a poskytnú tak svojim občanom viac slobody. Trhová integrácia je nepochybne prospešná. Naproti tomu, politická integrácia je iba iný výraz pre politickú centralizáciu.“ (Vaubel, 2012, s. 2)

Európsku integráciu odštartovali jej politickí tvorcovia po 2. svetovej vojne počas 50-tych rokov 20. storočia s geopolitickými motívmi a primárne ako ekonomickú. Postupne ju presmerovali čoraz viac na politickú. Ekonomická integrácia však bola od začiatku *de facto* podriadená politickej a zastrešená konceptom *stále užšej únie*. Nakoniec, tento koncept bol už súčasťou Preambuly Zmluvy o Európskom hospodárskom spoločenstve (EHS), a tým aj Rímskych zmlúv z roku 1957.⁵ Navyše už založením ESUO (Európskeho združenia uhlia a ocele) vznikla prvá európska regulačná a výkonná inštitúcia – Vysoký úrad, predchodca Európskej komisie.

Zmluvou o EHS sa hneď na začiatku európskej integrácie vytvorili predpoklady pre postupné obnovenie štyroch základných ekonomických slobôd vo vnútri spoločenstva: voľného pohybu tovarov, služieb, kapitálu a pracovnej sily. Tieto princípy, nevyhnutné pre slobodnú spoločnosť, boli v 19. storočí v Európe samozrejmosťou. Počas prvej polovice 20. storočia to však už neplatilo, keďže vplyvom (národno)socialistických a sociálno-demokratických prístupov boli značne potlačené.

Podobu európskej integrácie na báze štyroch základných ekonomických slobôd, ale bez intervencionistických a iných centralizačných prvkov (ktoré sa dostali už do Rímskych zmlúv)

⁵Spolu so Zmluvou o EHS bola v rámci Rímskych zmlúv podpísaná Zmluva o Európskom spoločenstve pre atómovú energiu (Euratom). Rímske zmluvy často uvádzajú ako oficiálny začiatok európskej integrácie. Príkladom je Biela kniha, konkrétne predslov Jeana-Clauda Junckera v nej. Predchádzala im však Schumanova deklarácia z roku 1950 a Zmluva o založení Európskeho združenia uhlia a ocele (ESUO) z roku 1951 (ktorá vstúpila do platnosti v júli 1952 a účinnosť jej vypršala v roku 2002).

podporovali aj napríklad takí ekonómovia ako profesor Friedrich Hayek a profesor Ludwig Erhard (známy tiež ako „duchovný otec nemeckého povojnového hospodárskeho zázraku“).⁶ Tieto slobody však sú prirodzené človeku v dobrovoľných vzťahoch, nie vládami, či nadnárodnými centrami dávané. Naopak, boli a stále sú aj v Únii obmedzované. Vystáva preto otázka, či tieto slobody boli a sú relevantným argumentom pre vznik a existenciu Európskych spoločenstiev, neskôr Európskeho spoločenstva a následne EÚ. Ich prinavrátanie je možné si predstaviť aj bez vzniku ES / EÚ, „len“ dohodou jednotlivých vlád.

Vytvorenie EHS a naštartovanie európskej integrácie ako príspevku pre prinavrátanie spomenutých ekonomických slobôd hodnotíme pozitívne (aj keď dodnes nie sú úplné). Pozitívne však nehodnotíme, že od začiatku a neskôr boli a čoraz viac sú centrálné prijímané regulačné zásahy do trhu a životov ľudí a že niektoré politické slobody (napríklad možnosti a právo na secesiu) neboli a nie sú dostatočnou súčasťou európskej integrácie.⁷ Obsahovalo ale už aj základy neskoršieho dominantného smerovania k centrálnej regulácii a politickej centralizácii Únie: colnú úniu (clá a iné obmedzenia zahraničného obchodu voči krajinám zvonka), dotácie a intervencie v poľnohospodárstve, či silné postavenie Európskej komisie.

Je to dôsledok toho, že od začiatku európskej integrácie sa presadzovala (a neskôr sa postupne čoraz viac presadila) kolektivisticko-konstruktivistická predstava o Únii, ideovo ťahaná predovšetkým francúzskymi politikmi a technokratmi, menovite v začiatkoch najmä generálnym komisárom francúzskeho Plánovacieho úradu Jeanom Monnetom.⁸ Presadzovali vytvorenie nadnárodnej európskej organizácie s centrálnym plánovaním a centrálnymi intervenciami. Opierali sa pritom o predchádzajúce vízie o európskom federálnom štáte, osobitne o *Manifest z Ventotene* (1941) Altiera Spinelliho a Ernesta Rossiho.⁹

Alternatívou k nej bola (a tiež je) klasicko-liberálna predstava európskej integrácie, opierajúca o hodnoty západnej civilizácie a princípy slobodnej spoločnosti ako sú napríklad sloboda a konkurencia na všetkých úrovniach, vrátane politicko-inštitucionálnej. Vďaka nej sa do vienu európskej integrácie dostalo odbúravanie administratívnych bariér trhu vo vnútri ES.¹⁰ V protismere k nej však európska integrácia bola od začiatku spätá s centralizačnými a regulačnými prvkami. Napríklad Ludwig Erhard, autor knihy s príznačným názvom *Prosperita dosiahnutá konkurenciou* (*Prosperity Through Competition*, 1957) už

⁶ Gillingham (2003), Bagus (2011).

⁷ Platí to napriek tomu, že do Lisabonskej zmluvy (účinné od roku 2009) sa už dostal článok o možnosti vystúpenia členskej krajiny z EÚ.

⁸ Viac napríklad v kapitole „The Rise and Decline of Monetism“ knihy *European integration: 1950 – 2003: Superstate or New Market Economy?* (Gillingham, 2003, s. 16-43).

⁹ Ideový líder tohto manifestu z roku 1941, komunista Spinelli, bol aj v neskoršom období relatívne vplyvným presadzovateľom európskej integrácie (ako spisovateľ, aktivista a člen Európskeho parlamentu). Návrh na vytvorenie Spojených štátov európskych predniesol ešte pred vznikom ESÚO aj Winston Churchill, a to na prejave v Zürichu v roku 1946 (dostupný na <http://www.nrsr.sk/sub/sk/eu/info/zaklady.html>). Churchill však nezdieľal centralistický a intervencionistický pohľad na európsku integráciu. Opieral sa o internacionalistické Paneurópske hnutie z 20-tych rokov 20. storočia. Navyše, zastával postoj, že ak majú vzniknúť Spojené štáty európske, tak bez Veľkej Británie (Loužek, 2017, s. 43).

¹⁰ Viac napríklad v kapitole „The Liberal Project for an Integrated Europe“ knihy *European integration: 1950 – 2003: Superstate or New Market Economy?* (Gillingham, 2003, s. 16-43).

v tom čase kritizoval zámer zaviesť plánovanie ekonomického a politického rozvoja a kritizoval Rímske zmluvy kvôli ich intervencionistickým prvkom.¹¹

Nemeckí politickí predstavitelia však na rokovaníach o európskej integrácii francúzske predstavy odobrili a Nemecko sa stalo s Francúzskom „motorom“ konštruktivisticko-kolektivistickú európskej integrácie. V ostatnom období sa pritom misky váh preklopili na stranu ekonomicky výkonnejšieho Nemecka, ktoré sa stalo v Únii rozhodujúcim hráčom.

So smerovaním európskej integrácie však od začiatku nesúhlasilo Spojené kráľovstvo a najmä kvôli výhradám voči prenášaní národných kompetencií na nadnárodnú v ESÚO a kvôli základom spoločnej dotačnej poľnohospodárskej politiky v EHS sa nepripojilo ani do ESÚO, ani do EHS. Ako alternatívu navrhlo v roku 1959 Európsku zónu voľného obchodu pre všetky nekomunistické krajiny v Európe. Tento návrh však zamietol francúzsky prezident Charles de Gaulle. Spojené kráľovstvo tak iniciovalo a rok neskôr spoluzaložilo Európske združenie voľného obchodu (EZVO, resp. EFTA)¹².

EFTA sa tak stalo alternatívnym integračným zoskupením európskych štátov k Európskym spoločenstvám, ktoré oproti nim stálo a stojí viac na hodnotách Západu a princípoch slobodnej spoločnosti. EFTA je zónou voľného obchodu a konfederáciou štátov bez spoločných harmonizačných a regulačných politík. To znamená napríklad, že nielenže medzi jeho členskými krajinami nie sú bariéry zahraničného obchodu, ale na rozdiel oproti EÚ neuplatňujú ani spoločné colné a iné bariéry voči tretím krajinám.¹³

Nespochybné je to ani následné rozširovanie ES/EÚ na súčasných 28 členov a zúženie EFTA na súčasných 4 členov, či úsilie britských politikov o prestup z EFTA do ES a nakoniec v roku 1973 vstup Spojeného kráľovstva do Európskeho spoločenstva. Politické motivácie a rozhodnutia sa totiž nemusia kryť a zvyčajne sa ani nekryjú s princípmi slobodnej spoločnosti, ktoré prinášajú pozitíva v dlhodobom horizonte. V čase vydania tejto štúdie je naopak Británia na ceste z EÚ (s predpokladaným odchodom v marci 2019) a vylúčené nie je ani jej následné a opätovné pripojenie k EFTA.

Deklarovanými motívmi európskej integrácie boli v začiatkoch geopolitické a ekonomické motívy. Najčastejšie sa pripomína motív a dokonca zmysel stále užšej Únie v podobe zabránenia ďalšej svetovej vojny v Európe, teda garantovania bezpečnosti a mieru ľudí, a to v začiatkoch pacifikovaním Nemecka (jeho vťahnutím do európskej integrácie) a vytvorením hrádze proti Sovietskemu zväzu. Takéto a ďalšie motívy¹⁴ (napríklad, že „zjednotená Európa vytvorí silnejší blok v podobe protiváhy k dominantným USA a že zvýši jej prosperitu“) sú mýtmi, ktoré šíria presadzovatelia a zástancovia európskeho sna zjednotenej, teda politicky centralizovanej, Európy. Zakrývajú tým podstatu skutočných zámerov a základov európskej integrácie v jej smerovaní k politickej únii.

¹¹ Bagus, 2012, s. 17.

¹² EFTA (European Free Trade Area) – Európske združenie voľného obchodu (EZVO), vzniknuté v roku 1960, tvoria v súčasnosti Švajčiarsko, Nórsko, Island a Lichtenštajnsko.

¹³ Krajiny EFTA (okrem Švajčiarska) sú však v súčasnosti spolu s členskými štátmi EÚ súčasťou Európskeho hospodárskeho priestoru (EHP), v ktorom sa uplatňujú nielen pravidlá bezcolného vnútorného obchodu, ale aj spoločné regulácie, týkajúce sa ich spoločného trhu.

¹⁴ K motívu európskej integrácie viac napríklad v Hodač-Lacina-Strejček (2017) a Lacina-Ostrížek a kol (2013).

Od začiatku európskej integrácie totiž boli hlavným motorom politické ambície jej „otcov zakladateľov“ vytvoriť spoločný európsky štát, aj keď bez premyslenej stratégie, ako k tomu následne dospieť¹⁵ a explicitne vyjadrované v oficiálnych dokumentoch prostredníctvom eufemizmov ako „stále užšia únia“, či neskôr „viac Európy“. Európska integrácia tak naštartovala kombináciou pozitívnych a negatívnych trendov. Dnes sa však potvrdzuje, že tie nepriaznivejšie boli hlbšie a pevnejšie zakorenené. Následne totiž prevládli.

¹⁵ Netvrdíme, že európski lídri mali (a toľž nie, že by mali mať) jasnú stratégiu krokov k spoločnému európskemu štátu. Politické ambície skôr napĺňali čiastkovým dosahovaním zámerov v krátkodobejších horizontoch. Príkladom je vznik Ekonomickej a hospodárskej únie (EMU) a zavedenie eura bez členských krajín EÚ Spojeného kráľovstva, Dánska a de facto aj Švédska.

2 Systémové chyby európskej integrácie

V priebehu nasledujúcich desaťročí sa európskym lídrom postupne „darí“ centralizovať mnohé politické rozhodnutia národných štátov, a tým výraznejšie posúvať a posunúť podmienky k politickej únii. Zároveň prenášajú ekonomický nacionalizmus, intervencionizmus a prerozdeľovaciu pascu sociálneho štátu na európsku úroveň a k tomu pridávajú ďalšie zásahy do podnikateľských aktivít a iných konaní ľudí. Myšlienky štyroch ekonomických slobôd sú tak v EÚ čoraz viac valcované centrálnymi reguláciami, centrálnym harmonizovaním podmienok a prenášaním stále ďalších národných kompetencií na nadnárodnú úroveň.

Európski lídri sa konštruktivisticky snažia pretvárať podmienky v Európe na svoj obraz. Odbúravajú rozdiely a neustále posúvajú podmienky a politiky k centralizovanejším (na európsku úroveň). Európsku integráciu tým smerujú proti spontánnemu procesu, podstate trhu, konkurencie a ekonomickej integrácie a celkovo proti základným hodnotám a princípom, na ktorých stojí moderná západná civilizácia a ktoré boli zdrojom prosperity, väčšej slobody a celkového rozkvetu v Európe v minulosti (viac v 4. kapitole).

Podliehajú pritom synoptickému klamu a nerešpektujú hranice rozumu. Nemajú totiž „*na pamäti fakt nevyhnutnej a nenapraviteľnej neznalosti každého jednotlivca týkajúcej sa väčšiny jednotlivých faktov, ktoré determinujú konania všetkých členov spoločnosti*“ (Hayek 1991, s. 22). Nezohľadňujú ani varovania systémového zlyhania konštruktivistického plánovania spoločnosti na národnej a ešte viac na nadnárodnej úrovni, ako na to upozorňovali napríklad Adam Smith a Friedrich Hayek.

Adam Smith napríklad k tomu napísal už v roku 1759 nasledovné:

„[taký] človek... si predstavuje, že vie usporiadať členov veľkej spoločnosti tak, ako figúrky na šachovnici. Neberie do úvahy, že šachové figúrky sa môžu pohybovať len z donútenia rukou, zatiaľ čo na veľkej šachovnici ľudskej spoločnosti má každá figúrka vlastný zdroj pohybu, odlišný od toho, ktorý by jej chcel vnútiť zákonodarný zbor.“ (Adam Smith, 2005 [1759], xxi)

A Friedrich Hayek zanechal napríklad v knihe *Cesta do nevoľníctva* z roku 1944 tento odkaz: *„Problémy vyvolané vedomým riadením ekonomických záležitostí na národnej úrovni sa zväčšujú, ak sa to isté skúša na nadnárodnej úrovni.(...) Rastie nevyhnutnosť spoliehania sa na donucovanie.“* (Hayek, 2001 [1944], s. 180 - 181)

Dostatočným mementom a poučením pre nich nie sú ani neúspešené pokusy o politické únie v Európe z minulosti. Pripomeňme napríklad krach nadnárodných únií, ktoré vznikli v Európe počas 19. storočia: latinskú a škandinávsku menovú úniu. Latinskú menovú úniu inicioval Napoleon III. a s Francúzskom ju vytvorilo Švajčiarsko, Belgicko a Taliansko ako protiváhu Anglicku. Podobným experimentom s menovými úniami bolo založenie škandinávskej únie, ktorú vytvorili v roku 1872 Švédsko, Nórsko a Dánsko. Obidve menové únie sa po čase rozpadli kvôli neochote krajín prehlbovať menovú úniu smerom k politickej.

Európskej integrácii tak čoraz viac dominujú predovšetkým nasledovné, vzájomne prepojené, nepriaznivé trendy, nesúce a prehlbujúce **systemové chyby európskej integrácie**:

- centrálné harmonizovanie podmienok (vrátane menových) a neustále prenášanie národných kompetencií na európsku úroveň (*politické centralizovanie Únie*),
- rastúci intervencionizmus, vyplývajúci z národného etatizmu a nadnárodného korporativizmu a plánovania, sprevádzaný bujnejúcou byrokraciou a prezamestnanosťou,
- inštitucionálne nastavenie a politiky podporujúce *morálny hazard* a nadnárodnú podobu prerozdeľovania sociálneho štátu (vytváraná *transferová únia*),
- nedodržovanie, selektívne dodržiavanie a bianko šek pravidiel (*nízky rešpekt k dohodám a dohodnutým pravidlám*)
- cielená jednosmernosť európskej integrácie.

Podobu a smerovanie európskej integrácie dlhodobejšie určujú primárne prvé dva trendy. Čoraz viac sú dopĺňané tretím trendom. Ten vychádza z inštitucionálneho nastavenia (menovej) politiky v eurozóne, teda v dnešnom jadre inštitucionalizovanej podoby európskej integrácie. Pripomeňme, že napriek realite v súčasnosti bolo euro zavádzané a je cieľovo smerované ako spoločná a výlučná mena v EÚ.¹⁶ Štvrtý trend je v značnej miere spôsobený neochotou zodpovedných rešpektovať a dodržiavať dohodnuté pravidlá. Piaty trend sa prejavuje jeho presadzovaním európskymi lídrami, hoci v realite je napĺňaný v menšej miere. V ostatnom čase dokonca aj jeho cielenosť už nie je tak jednoznačná a napríklad Európska komisia *Bielou knihou* otvorila priestor aj pre ďalšie scenáre. Považujeme ho však naďalej za súčasť hlavných trendov európskej integrácie, hoci nižšej hierarchickej váhy ako ostatné, najmä ako prvé dva trendy.

2.1 Centrálné harmonizovanie a prenášanie kompetencií na európsku úroveň

V duchu konceptu čoraz užšej únie dochádza v EÚ Únii k postupnému k harmonizovaniu a centralizovaniu podmienok na nadnárodnej úrovni.

Spomeňme aspoň niekoľko podstatných harmonizačných krokov, ktoré významne zcentralizovali Úniu a po vzniku EHS ju posunuli z colnej do menovej únie s presahom do fiškálnej (aspoň v podstatnej časti EÚ – v eurozóne):

- Jednotný európsky akt (s účinnosťou od roku 1987),
- Maastrichtská zmluva a vznik EÚ (s účinnosťou od roku 1993),
- Ekonomická a menová únia (EMU) a spoločná mena euro (s účinnosťou od roku 1999),
- minimálne sociálne štandardy (minimálne sociálne dávky,..) a minimálne sadzby niektorých daní,
- Lisabonská zmluva (účinná od 1. decembra 2009),

¹⁶ Zmluva o fungovaní Európskej únie to napríklad vymedzuje v úvode v spoločných ustanoveniach (konkrétne v Článku 3 odseku 4 Hlavy 1): „*Únia vytvorí hospodársku a menovú úniu, ktorej menou je euro.*“ (Európska únia, 2016, online dostupné na webe: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FTXT>).

- prezident EÚ,
- dočasný euroval (Európsky nástroj finančnej stability) – EFSF) a trvalý euroval (Európsky stabilizačný mechanizmus - ESM),
- Zmluva o stabilite, koordinácii a správe v hospodárskej a menovej únii („fiškálny kompakt“),
- Koncepcia rozsiahlej a skutočnej hospodárskej a menovej únie (prijatá 28.11.2012),
- *Európska banková únia* so spoločným európskym dohľadom nad bankami (v súčasnosti v procese realizácie),
- európska daň z finančných transakcií (schválená jedenástimi krajinami EÚ),
- tzv. „skupina budúcnosti“ desiatich ministrov zahraničných vecí krajín EÚ (presadzujúca vytvorenie „Spojených štátov európskych“ so spoločnou vládou, priamo voleným premiérom so silnými kompetenciami a napríklad zabetónovanie členstva v eurozóne bez možnosti vystúpenia z nej).

Maastricht, euro a eurozóna

Prvým podstatnejším dokumentom na ceste európskej politickej integrácie bol Jednotný európsky akt z roku 1986. Prostredníctvom neho sa totiž zaviedlo väčšinové hlasovanie do oblastí ako mena, hospodárstvo a sociálne veci. To uľahčilo presadzovanie centralizačných (a regulačných) krokov aj napriek odporu niektorých členov, vrátane častokrát Spojeného kráľovstva.

Najvýraznejší posun k politickej únii však priniesla Maastrichtská zmluva, účinná od roku 1993, a následné vytvorenie Ekonomickej a menovej únie (EMU) a eura od roku 1999 v bezhotovostnom a od roku 2002 v hotovostnom styku.

Zavedenie eura a vytvorenie eurozóny bolo výslovne politicky motivované, i keď podporované podnikateľskými záujmovými skupinami, ktoré namiesto silnej nemeckej marky preferovali novú európsku menu. Okrem následného vývoja európskej integrácie to potvrdzujú napríklad slová bývalého kancelára Nemecka Helmuta Kohla: „*Chceme politickú unifikáciu Európy. Bez menovej únie nemôže vzniknúť ani politická únia*“¹⁷.

Euro od začiatku bolo a naďalej je v integračnom procese tým **najsilnejším nástrojom na hlbšiu centralizáciu podmienok a politík v Únii**. Potvrdením je to, že bolo zavedené centrálné a administratívne ako jediné zákonné platidlo v priestore Ekonomickej a menovej únie, nahrádzajúce domáce meny. Oproti iným menám v súčasnosti prinieslo ďalšie prvky konštruktivistického experimentovania: „spája“ a zväzuje viaceré štáty spoločnou menou a jednou centrálnou bankou.

Európski lídri presadili euro ako jediné zákonné platidlo a jedinú nekrytú fiat menu, hoci koncom 80-tych rokov 20. storočia boli prezentované aj iné, na konkurencii založené, návrhy. Napríklad Spojené kráľovstvo presadzovalo (s podporou Bundesbanky) v roku 1989 zaviesť

¹⁷ Prejav Helmuta Kohla v Rade Európy, 28.9.1995, podľa Laughland, John: *The Tainted Source, The Undemocratic Origins of the European Idea*, 1997, prevzaté z Šíma, s. 82-83.

európsku menu (v tom čase ECU – European Currency Unit) ako paralelnú k existujúcim menám, ktoré by boli zákonnými platidlami. Rok po tom britský premiér John Major urobil ďalší pokus a navrhol, aby ECU bolo tvrdou menou, ktorú by mohla ECB vydať a mohla by existovať paralelne s národnými menami (Bagus, 2013).

Vytvorenie eura, eurozóny a eurosystému tak predstavuje politicky motivovaný experiment, ktorým sa vytvorila a vytvára menová únia rôznych európskych štátov v značne rozdielnych oblastiach s jednou menou a centrálnou bankou, vydávajúcou symbolické a nijakou komoditou nekryté peniaze. Eurozóna pritom zväzuje ekonomiky jej členských štátov nielen jedinou menou, ale aj jedným výmenným kurzom a spoločnou menovou politikou, napríklad stanovovaním základnej úrokovej sadzby.

Práve jednotná úroková politika ECB, spolu s implicitnými garanciami krytia potenciálnych problémov aj vo fiškálne nezodpovednejších vládoch (ktoré sa aj explicitne naplnili) negatívne prispeli k úverovému boomu vo viacerých krajinách po ich vstupe do eurozóny. Tým sa umelo znížila miera rizika gréckych, španielskych, portugalských, talianskych a iných štátnych dlhopisov, nezodpovedajúca reálnej schopnosti v čase splácať ich záväzky. Výrazne sa napríklad znížili úrokové sadzby gréckych štátnych dlhopisov na takmer rovnakú úroveň ako mali nemecké štátne dlhopisy, čo viedlo k veľkému nárastu verejného dlhu Grécka.¹⁸

Osobitné právomoci získala aj ďalšia novovzniknutá inštitúcia – euroval, najskôr dočasný (EFSF) a následne trvalý (ESM), ktorý ich zabetónoval. Ním sa vytvoril **inštitucionálny nástroj** v eurozóne, ktorý **systemovo podporuje ekonomicky perverzné motivácie vlád a finančných inštitúcií k finančnej nezodpovednosti**.

Banková únia

Krok od Ekonomickej a menovej únie (EMU) k spoločnej vláde predstavuje v novembri 2012 prijatá *Koncepcia rozsiahlej a skutočnej hospodárskej a menovej únie, ktorá* formuluje, že „konečným cieľom je politická únia s centrálnym rozpočtom s vlastnou fiškálnou kapacitou a prostriedkami ukladať rozpočtové a ekonomické rozhodnutia na jej členov“. K tomu definuje postupnosť krátkodobých, aj dlhodobých krokov. Jedným z krátkodobých opatrení je vytvorenie bankovej únie.

Významný posun k centralizovanejším podmienkam predstavuje v súčasnosti tvorená banková únia eurozóny. Je pritom budovaná na troch pilieroch: centralizovaný dohľad nad finančnými inštitúciami eurozóny (SSM), spoločný rezolučný mechanizmus (SRM) a plánovaný európsky systém ochrany vkladov (EDIS).

Smer k fiškálnej a politickej únii

Ďalším krokom k euroštátu je harmonizovanie ostatných ekonomických podmienok, vrátane daňovej a sociálnej oblasti. Potvrdením toho sú minimálne sadzby nepriamych daní, návrh na rovnakú daň z príjmov (v prvom kroku „aspoň“ minimálnu sadzbu), či schválenie európskej

¹⁸ Problematike eura a eurozóny sme sa viac venovali napríklad v Gonda (2013) a Gonda (2014).

dane z finančných transakcií¹⁹). Nemalé posilnenie fiškálnych právomocí EÚ predstavuje Zmluva o stabilite, koordinácii a správe v hospodárskej a menovej únii („fiškálny kompakt“). Ešte viac prehýbil kompetencie Európskej komisie vo vzťahu k rozpočtom a verejným financiam jednotlivých vlád, osobitne vo finančných problémoch.

Lisabonská zmluva („prezlečená európska ústava“) okrem iného preniesla ďalšie významné kompetencie z národných úrovní na EÚ, vrátane posilnenia jej výlučných právomocí, tým aj významného posunutia Únie k euroštátu.

Systémovo chybný smer európskej integrácie

Takéto smerovanie európskej integrácie na báze centrálne riadenej harmonizácie stojí na niekoľkých mýtoch. Spomeňme ekonomický mýtus, že centrálne harmonizované podmienky sú nevyhnutným predpokladom spoločného trhu, konkurencie a ekonomickej integrácie. EÚ pristupuje k riadenému harmonizovaniu s cieľom vytvárania konkurenčných podmienok pre vnútorný trh.

Podmienkou reálnej (nie „dokonalejšej“) konkurencie je však diverzita (vrátane politicko-inštitucionálnych podmienok a právnych systémov),²⁰ nie administratívne odbúravanie rozdielov. Vystihujú to slová Pascala Salina: „...konkurencia je možná a žiaduca vtedy, ak sú ľudia odlišní a žijú v odlišných podmienkach..“ (Salin, 2003).²¹ A nutným predpokladom (spoločného) trhu a ekonomickej integrácie je takáto reálna konkurencia (podložená diverzitou), pravidlá panstva práva (*rule of law*) a neexistencia administratívnych prekážok pre slobodné výmeny, nie centrálne riadená harmonizácia podmienok.

Systémová chyba európskej integrácie vyplýva z toho, že **základné zmluvy EÚ** na rozdiel Ústavy USA **umožňujú neustále presúvanie a rozširovanie jej kompetencií** na úkor národných, **a tým čoraz väčšiu koncentráciu moci**, vzdialenejšiu občanom. Konkrétne článok 2 ods. 2 Zmluvy o fungovaní EÚ uvádza, že *„Členské štáty vykonávajú svoju právomoc v rozsahu, v akom Únia svoju právomoc nevykonala. Členské štáty opäť vykonávajú svoju právomoc v rozsahu, v akom sa Únia rozhodla prestať vykonávať svoju právomoc.“* Dopĺňa ho článok 352 tejto zmluvy. Zároveň Zmluva o EÚ nedefinuje v článku 5 ods. 3 subsidiaritu striktne, čím tiež otvára dverka pre ďalšie zásahy EÚ na úkor národných.²²

¹⁹ Ekonomická kritika európskej dane z finančných transakcií je napríklad predložená v štúdiu Captus a New Direction – The Foundation for European Reform „Direct EU taxes will hinder Europe’s economies, not help them“ (Sanandaji, 2012).

²⁰ Príkladmi politickej a inštitucionálnej konkurencie s pozitívnymi (nielen) ekonomickými dosahmi sú napríklad v stredoveku ekonomicky prekvitajúce časti rozdrobeného Nemecka (Bavorsko, Sasko,..) a Severného Talianska (Benátky a iné). V súčasnosti je takým pozitívnym príkladom do určitej miery Švajčiarsko.

²¹ Ďalším odporúčaným textom o podstate konkurencie je napríklad Salin (2003, s. 27-38).

²² Konkrétne uvádza: *„Podľa zásady subsidiarity koná Únia v oblastiach, ktoré nepatria do jej výlučnej právomoci, len v takom rozsahu a vtedy, ak ciele zamýšľané touto činnosťou nemôžu členské štáty uspokojivo dosiahnuť na ústrednej alebo národnej úrovni, ale z dôvodov rozsahu alebo účinkov navrhovanej činnosti ich možno lepšie dosiahnuť na úrovni Únie.“* Stotožňujeme sa s pripomienkou SaS, ktorá v Manifeste slovenského eurorealizmu poukázala na to, že slová „uspokojivo“ a „lepšie“ v tejto definícii dávajú priestor na flexibilnú interpretáciu a mali by byť vyškrtnuté (SaS, 2017).

2.2 Rastúci nadnárodný intervencionizmus, korporativizmus a byrokratický aparát

Prelínajúc sa s uvedeným trendom centrálnej harmonizácie (teda medzinárodnej kartelizácie politických opatrení) dochádza v EÚ k trendu neustáleho nárastu počtu regulácií a iných intervencií, ktoré usmerňujú, obmedzujú a inak zasahujú podnikanie a životy ľudí.²³ V duchu ekonomického nacionalizmu a etatizmu sú presúvané z národných úrovní a pod vplyvom korporativizmu a centrálnych plánov a iných progresivistických vízií o spoločnosti sú tiež vytvárané EÚ, primárne Európskou komisiou.

Práve Komisia chlí každoročne viac ako 1000 legislatívnych aktov²⁴ s ďalšími reguláciami aktivít ľudí na vnútornom trhu Únie a v zahranično-obchodných výmenách s vonkajším svetom. Členské krajiny ich musia zaviesť do svojich legislatív a navyše aj vymáhať na vlastné náklady vnútroštátnymi orgánmi. Európske regulácie už v súčasnosti predstavujú v národných legislatívach členských štátov EÚ drvivú väčšinu. **EÚ čoraz viac reguluje a obmedzuje tak vnútorný trh, pôvodne postavený na štyroch ekonomických slobodách, ako aj vonkajší trh s Úniou.**

Intervencie na vnútornom trhu EÚ zdôvodňuje nielen potrebou vyššie spomínanej harmonizácie, ale aj podporou spotrebiteľov, konkurencie a rôznych sociálnych pseudopráv a konštruktov ako „antidiskriminácia“ a „rodová rovnosť“. Vodítkom k reguláciám sú neraz Európskom úniou prijímané centrálné plány s ambicióznymi a nereálnymi cieľmi (typu Lisabonskej stratégie a Stratégie 2020).

Nezamýšľaným dôsledkom regulácií je napríklad zvyšovanie cien, obmedzenia slobody voľby spotrebiteľov a zvyšovanie nákladov podnikateľských subjektov s relatívne väčšou záťažou menších a podkopávanie reálnej konkurencie (viac sa týmto dôsledkom venujeme v 3. kapitole „Hlavné problémy a riziká EÚ“).

Spomeňme napríklad nasledovné regulačné a dotačné mechanizmy, ktoré v EÚ deformujú vnútorný a vonkajší trh a obmedzujú prosperitu a slobodu ľudí v nej žijúcich:²⁵

- povinné dodržiavanie technických, ekologických, bezpečnostných, pracovných a iných administratívnych noriem,
- regulácie obchodu a trhov vo vnútri Únie, napríklad zákazy a iné regulácie obchodu a predaja ekonomických statkov, cenové regulácie, produkčné a iné kvóty, dotácie, regulácie a obmedzenia na trhoch práce (napríklad obmedzenia pracovného času) a na iných trhoch,
- dotácie a iné regulácie v rámci Spoločnej poľnohospodárskej politiky (Common Agriculture Policy - CAP),

²³ Pozornosť venujeme dominantným reguláciám v podobe reštrikcií a iných administratívnych zásahov do ľudských konaní, nie aj reguláciám, ktoré legitímne vymedzujú univerzálne pravidlá spoločnosti s trhovou ekonomikou, napríklad týkajúce sa ochrany života, ochrany a vymáhateľnosti vlastníctva, zmlúv, resp. definičných vymedzení a pravidiel fungovania súkromných inštitúcií a iných súkromno-právnych inštitútov.

²⁴ Napríklad Richard Williams (2016) uvádza, že 1700 ročne a Daniel Hannan (2014) až 3000 ročne.

²⁵ Uvádžame „len“ vybrané typy regulácií a konkrétne regulácie, nie vyčerpávajúci zoznam všetkých, ktoré vytvára EÚ. Slovenský čitateľ nájde viac k reguláciám EÚ napríklad v Vačko (2013) a Rais, Reguli, Ivanská (2014).

- prerozdelenie fondy EÚ, napríklad dotácie subjektom do „zaostávajúcich“ regiónov s cieľom znižovania rozdielov
- regulácie a dotácie v rámci spoločnej energetickej politiky
- regulácie vo finančníctve
- clá a iné administratívne obmedzenia zahranično-obchodných výmen s ekonomickými subjektmi, ktoré sú mimo EÚ.

Regulácie podnikania a obchodu vo vnútri Únie

Jednotné technické, ekologické, bezpečnostné, pracovné a iné administratívne normy musia spĺňať všetky podnikateľské subjekty členských krajín EÚ. Keďže sú zväčša stanovené podľa náročných nemeckých štandardov, tak pre podnikateľov z iných krajín to znamená dodatočné náklady. Takéto značné dodatočné náklady museli a musia nieť napríklad aj podnikatelia zo Slovenska a iných bývalých socialistických krajín, ktoré sa začleňovali do EÚ.

EK zároveň produkuje množstvo regulácií obchodu a trhov vo vnútri Únii, a to v rôznych podobách. Jednou z nich sú sociálno-inžinierske snahy zmeniť správanie spotrebiteľov, ako napríklad zákazy štandardných žiaroviek a vysávačov s vyšším príkonom, s negatívnymi dôsledkami na domácnosti a domácich výrobcov. Obdobne negatívne dopady, konkrétne na vyššie ceny poisťného, vyplývajú zo zákazu rozlišovania poisťných sadzieb medzi mužmi a ženami pri tvorbe cien poisťného. Toto a ďalšie opatrenia EÚ pod zámienkou „antidiskriminácie“ a „rodovej rovnosti“ ako napríklad povinné kvóty pre ženy v riadiacich orgánoch spoločností navyše nepomôžu ženám, skôr naopak.²⁶

Ďalšími neúčinnými a škodlivými opatreniami sú produkčné a iné kvóty a regulácie cien. EÚ pri cenovej regulácii vychádza zo *Zmluvy o fungovaní Európskej únie*, aktualizovanej o zmeny podľa Lisabonskej zmluvy. Napríklad v jej článku 102 zakazuje tzv. neprimerané ceny ako možnú formu zneužívania „dominantného postavenia“ (Rada Európskej únie, 2012, s. 88 - 90). EÚ napríklad garantuje výkupné ceny za obnoviteľné zdroje energií, stanovila maximálne výšky medzibankových poplatkov a zákaz dodatočných roamingových poplatkov.

Spoločná poľnohospodárska politika

Osobitné cenové a iné regulácie sú súčasťou Spoločnej poľnohospodárskej politiky (CAP). Príkladom sú minimálne a referenčné ceny cukru a cukrovej repy. Cenové regulácie prehlbujú kvóty na produkciu a dotácie a iné netrhové „podpory“. EÚ zdôvodňuje regulácie v poľnohospodárstve v prospech farmárov v Únii napríklad ekonomicky nezmyselným a podstatu trhu popierajúcim konceptom „potravinovej sebestačnosti“.

Nezamýšľanými dôsledkami dotačných a iných regulačných schém v poľnohospodárstve sú však prebytky potravín, plytvanie, selektívne výhody väčších potravinárskych firiem na úkor

²⁶ V dôsledku takejto pozitívnej diskriminácie môže byť reputácia žien poškodená, najmä tých, ktoré sa dostali do vrcholových pozícií vlastnými schopnosťami. Podľa Linky Brown, riaditeľky severoírkej pobočky Institute of Directors, ženy chcú byť obsadzované do riadiacích orgánov na základe zásluh, nie na základe povinnosti. Linda Brown sa pritom odvoláva na výsledok hlasovania, v ktorom 70% z 300 opýtaných žien odmietlo povinné kvóty pre ne (Vačko, 2013. s.9).

menších,²⁷ neefektívne využívanie podpôr, vyššie ceny a dodatočné náklady podnikateľských subjektov a celkovo daňovníkov. Z peňazí daňovníkov v EÚ ide každoročne až viac ako 58 mld. eur na „podporu“ tohto segmentu hospodárstva (DebatingEurope, 2014). Domáci podporovaní farmári sú tak čoraz viac závislí od podpory a menej produktívni, inovatívni a podnikaví.

Iné prerozdelenie fondov EÚ

Ďalším príkladom masívneho prerozdelenia peňazí daňovníkov v EÚ s obdobnými negatívnymi dôsledkami v podobe ekonomicky perverzných motivácií pasívneho prispôsobovania sa centrálnym „ponukám“ (výzvam) a spoliehania sa na prílev externých zdrojov sú rôzne podoby fondov EÚ.

Spoločná poľnohospodárska politika, fondy regionálneho rozvoja a sociálne fondy sú značne finančne náročné. V rámci programovacieho obdobia 2014 až 2020 majú dosiahnuť takmer 1,1 bilióna eur, pričom väčšina zdrojov ide do neproduktívnej podpory formou subvencií a dotácií. Hlavné výdavky predstavujú Európsky fond regionálneho rozvoja (196 mld. eur), Európsky sociálny fond (86 mld. eur), Európsky poľnohospodársky fond pre rozvoj vidieka (99 mld. eur) a Kohézny fond (63 mld. eur).

Tieto fondy EÚ ani neplnia stanovené ciele. Napríklad jedným z ich cieľov je znižovanie regionálnych rozdielov. K tomu však v praxi nedochádza a viaceré regióny Talianska, Grécka a Španielska sa ekonomicky nepribližujú k najvyspelejším.²⁸ Dochádza však napríklad k plytvaniu značných objemov peňazí daňovníkov, nárastu byrokracie, motiváciám ku korupcii (masívnejšie prejavenej aj pri čerpaní eurofondov na Slovensku) a k neproduktívnejšiemu (menej podnikavému, aktívnemu a invenčným) mysleniu, konaniu ľudí a používaniu ekonomických zdrojov.

V niektorých prípadoch tieto fondy EÚ svojimi selektívnymi podporami (napríklad dotáciami obnoviteľných zdrojov a iných podnikateľských aktivít) deformujú konkurenciu a podnikateľské prostredie. Osobitné deformácie podnikania v Únii spôsobujú selektívne podpory vybraným subjektom v podobe garancií pôžičiek v rámci Európskeho fondu pre strategické investície (EFSI), známeho ako „Junckerov investičný balíček“.²⁹

Regulácie finančných trhov

Výrazne regulované je finančníctvo, obdobne ako inde vo svete, v EÚ sa však k tomu pridávajú osobitné (nadmárodné) regulácie. Najvýraznejšími a systémovými reguláciami v EÚ sú euro ako jediné zákonné platidlo v eurozóne, ECB ako nadnárodný peňažný administratívny monopol, jej prepojenie so štátom, menová politika a konkrétne nástroje, ktoré používa, vrátane nákupov štátnych dlhopisov, napríklad v rámci *kvantitatívneho uvoľňovania* (viac o tom píšeme v iných častiach štúdie).

²⁷ Približne 80 % všetkých príspevkov CAP totiž putuje len k 25 percentám farmárov. Veľkú časť z tohto tvoria obrovské potravinárske giganty, ktoré dostávajú túto pomoc a vytesňujú prístup malých farmárov z rozvojových krajín na európsky trh (Rais-Reguli-Ivanská, 2014).

²⁸ Pozri napríklad Sloboda (2012).

²⁹ SaS (2017).

Európska daň z finančných transakcií zvyšuje náklady finančných inštitúcií a tým ceny ich služieb, ktoré platia ich zákazníci, v krajinách, ktoré zaviedli túto daň. Analogické dôsledky prináša medzibankový poplatok.

Spomedzi regulácií bankovníctva spomeňme ešte tie, ktorú súvisia s vytváranou bankovou úniou. Napríklad v rámci spoločného rezolučného mechanizmu vznikol Spoločný rezolučný fond (SRF), do ktorého musia banky eurozóny odvádzať finančné príspevky (1% krytých depozitov) a v prípade vážnych finančných problémov niektorej z nich, táto banka môže čerpať „pomoc“ zo spoločného rezolučného fondu. Finančne nezodpovednejšie banky sa tak budú môcť spoliehať na zdroje zodpovednejších. Slovenské najväčšie banky boli napríklad na úkor slovenských daňovníkov finančne ozdravené. Mnohé banky v eurozóne, najmä talianske, sú však nadmerne zaťažené významným podielom zlých úverov v ich súvahách. Navyše, garanciu záchrany banky zohľadnia vo svojom rizikovom apetíte a preto budú konať rizikovejšie ako bez nej.

Aj ďalšie regulácie EÚ, ktoré súvisia s bankovou úniou, resp. finančným trhom, považujeme za zbytočné a škodlivé (okrem požiadavky na kapitálovú primeranosť). Ide napríklad o zavedenie regulovania chorých kreditných inštitúcií, ktorých ozdravenie by potenciálne bolo nad finančné kapacity národných štátov. Spomedzi nedostatkov tejto právnej úpravy spomeňme zníženú vymožitelnosť práva, keďže rozhodnutia regulátora sú nadriadené valnému zhromaždeniu, či iným orgánom spoločnosti.

Osobitným problémom by bolo vytvorenie plánovaného európskeho fondu ochrany vkladov. Za vklady v krajinách s finančne nezdravými bankami ako Taliansko alebo Grécko by tak totiž ručiť aj sporitelia v krajinách, kde je bankový systém relatívne oveľa zdravší, ako je tomu napríklad v Nemecku, či aj na Slovensku.

Okrem toho ešte pripomeňme Európsky stabilizačný mechanizmus (ESM), ktorý bol vytvorený v lete 2012 a prevzal úlohy dočasného eurovalu EFSF a úverového programu Európskej komisie EFSM. Je de facto európskou obdobou Medzinárodného menového fondu, pričom porušuje Článok 125 Zmluvy o fungovaní EÚ novelizovanej Lisabonskou zmluvou, ktorý hovorí, že za svoje záväzky si každá členská krajina ručí sama. Vytvorenie eurovalu prispelo k inštitucionalizácii eurozóny ako dlhovej únie, v ktorej vlády zadlžených krajín prenášajú riziká svojho hospodárenia na krajiny s vyrovnanejším hospodárením. Ide o nástroj na prerozdelenie dlhov medzi členskými krajinami eurozóny.

Regulácie energetiky

Z regulácií vnútorného trhu stručne spomeňme ešte regulácie energetiky. Tie sú v súčasnosti podriadené najmä jej prehnane ambicióznemu cieľu „20-20-20“ zo Stratégie 2020. Ním sa zaviazala k zníženiu emisií skleníkových plynov o 20 % oproti úrovniam roku 1990, k zvýšeniu podielu energie z obnoviteľných zdrojov v konečnej spotrebe energie na 20 % a k zvýšeniu energetickej účinnosti o 20 % do roku 2020. Realizovať ich musia členské štáty, ktoré tak napríklad masívne dotujú, zvyhodňujú a inak regulačne podporujú obnoviteľné zdroje energie. Dôsledkom je deformovanie konkurencie v neprospech iných (nepodporovaných

a inak lacnejších) zdrojov energie, prílišné dodatočné náklady a vyššie ceny elektriny pre domácnosti a podnikateľských maloobderateľov.³⁰

Regulácie zahranično-obchodných výmen

Pozitívom pre vnútorný trh, teda aj výrobcov, aj spotrebiteľov v Únii je bezcolná politika medzi ľuďmi v EÚ. Naopak, negatívne dôsledky na nich a iných (mimo EÚ) má *colná únia*, teda vonkajšia obchodná politika EÚ. Tá je v jej výlučnej kompetencii, teda bez možnosti členských štátov do nej zasahovať, ale s povinnosťou ju v plnej miere zohľadňovať.³¹

V rámci Spoločnej obchodnej politiky EÚ obmedzuje zahranično-obchodné výmeny so subjektmi z krajín mimo nej napríklad spoločnými sadzbami univerzálnych ciel v Únii. Najvyššie clá na dovoz komodít z tretích krajín pritom uvažuje na potraviny (banány, broskyne, mäso,..), na oblečenie (športovú obuv, tričká a pod.) a na autá. Administratívne zaťaženie podnikateľov v zahranično-obchodných výmenách zvyšuje rozsiahlosť, komplikovanosť a neprehľadnosť colného sadzovníka. Ten má takmer 900 strán a obsahuje viac než 10000 položiek, ktoré sú detailne členené do jednotlivých tried, kapitol, skupín a podskupín. Príkladom komplikovaného prístupu je osem colných sadzieb, uvalených na múku a na krúpy a krupicu.

EÚ podkopáva obchodovanie so subjektmi z krajín mimo nej aj napríklad prostredníctvom tzv. nástrojov obchodnej ochrany. Príkladom sú antidumpigové clá (najmä voči dovozom z Číny, Indie a Thajska) a subvenčná podpora vývozu (predovšetkým prostredníctvom tzv. vývozných náhrad, ktorých cieľom je vývozom poľnohospodárskych produktov z EÚ kompenzovať cenové rozdiely medzi vyššou cenou v EÚ a nižšou mimo ne)³².

Clá nielenže obmedzujú vývozcov z tretích krajín, ale zároveň zvyšujú náklady dovozcov v EÚ a obmedzujú domácu konkurenciu a tlačia na vyššie ceny v Únii, teda aj na Slovensku. Ich nezamýšľanými dôsledkami je tak obmedzenie konkurencie a nižší objem daných komodít pri ich vyšších cenách a obmedzení slobody voľby spotrebiteľov v krajinách, kde clo bolo zavedené. Takáto politika má preto negatívne dôsledky nielen na subjekty z „tretích krajín“, ale aj na slovenských a iných odberateľov, dovozcov, producentov resp. ďalších podnikateľov v zahraničnom obchode v rámci priestoru EÚ. Zároveň vytvárajú *dymovú clonu* okolo domácich producentov a vysielajú falošné signály o ich konkurencieschopnosti.

³⁰ Pozri Rais-Reguli-Ivanská, 2014, s. 25-33.

³¹ Vymedzujú ju články 206 a 207 Zmluvy o fungovaní Európskej únie, aktualizovanej o zmeny podľa schválenej Lisabonskej zmluvy (Rada Európskej únie, 2018, str. 93 – 94). Lisabonská zmluva ešte posilnila centralizovanú podobu zahranično-obchodnej politiky v Únii tým, že rozhodovací a schvaľovací proces sústredila do novovytvoreného Výboru pre obchodnú politiku. Pozri Rada Európskej únie, 2012 a internetovú stránku Ministerstvo hospodárstva SR *obchodná politika EÚ*, <http://www.economy.gov.sk/vykonavanie-spolocnej-obchodnej-politiky-6589/128274s>).

³² EÚ sa pritom opiera najmä o Nariadenie Komisie (ES) č. 612/2009 2009, ktorým sa ustanovujú spoločné podrobné pravidlá uplatňovania vývozných náhrad za poľnohospodárske výrobky (Európska komisia, 2009).

Korporativizmus na európskej úrovni

Záujmové, resp. lobistické, skupiny podnikateľov a aktivistov, spolu s politikmi a technokratmi s rozhodovacími právomocami majú silné ekonomicky perverzné motivácie presadzovať regulácie. Prinášajú im totiž koncentrované výnosy, zatiaľ čo náklady sú rozptýlené v spoločnosti, v značnej miere aj na iných - na daňovníkov, držiteľov eura (či inej meny), spotrebiteľov, klientov, či vlastníkov.

Prepojenie záujmových skupín a politikov je čoraz väčším problémom na národných úrovniach. Ešte väčším problémom je táto prepojenosť lobistických a iných záujmových skupín a Európskej komisie. Hodač, Lacina, Strejček (2014) napríklad poukazujú na to, že **lobing pôsobí v Komisii organizovanejšie a efektívnejšie ako v členských štátoch.** Okrem neformálnych konzultácií sú Komisiou zriaďované poradné výbory, v ktorých môžu lobisti presadzovať svoje pozície a odporúčať Komisii opatrenia. Komisia má nadštandardné vzťahy s viacerými záujmovými skupinami nadnárodných firiem, (napríklad Európsky okrúhly stôl priemyselníkov). Záujmové skupiny prevzali v 80-tych rokoch minulého storočia legislatívnu iniciatívu a dialóg Komisie (resp. celej EÚ) so záujmovými skupinami sa stal neformalno-systémovým prvkom tvorby európskej legislatívy.

Hodač, Lacina, Strejček ďalej upozorňujú, že:

„Tradičné politické strany na národnej úrovni (ako zástupcovia ľudí) sú v politickom systéme Únie nahradené činnosťou záujmových skupín. Ideologická alebo programová úloha strán je tak vytlačovaná karteziánskym prístupom. (..) Tradičná cesta volebných programov národných strán, samotné voľby do Európskeho parlamentu a referenda v EÚ nemajú na rozhodovanie a legislatívnu činnosť byrokratického aparátu vplyv“ (Hodač, Lacina, Strejček, 2014, s. 99-100).

Systémové prepojenie lobistov a nadnárodných technokratov EK s veľkými rozhodovacími právomocami viac koncentruje moc do ich rúk a menej podlieha (politickej) kontrole a brzde ako v členských štátoch. Takýto **nadnárodný korporativizmus a nadnárodné regulácie v EÚ znamenajú ešte vážnejšie problémy a väčšie hrozby pre prosperitu a slobody ľudí ako národné regulácie.**

Centrálne plánovanie a iné deformácie na európskej úrovni

Regulácie podnikania častokrát „iba“ nasledujú ciele sociálno-inžinierskych a progresivistických plánov EÚ, ako napríklad spomenutej Stratégie „2020“, ktorej sú následne podriadené masívne regulačné a administratívne podporné podpory rôznych alternatívnych energií.

Ďalším príkladom je Lisabonskej stratégia. Prostredníctvom nej si európski lídri dali ambiciózný cieľ urobiť z EÚ do roku 2010 najkonkurencieschopnejšiu a najdynamickejšiu ekonomiku sveta s trvalo udržateľným rastom, väčším počtom pracovných miest a väčšou sociálnou súdržnosťou. Znelo to ako ciele Sovietskeho zväzu „dobejme a predbehneme USA“. Po niekoľkých rokoch bolo jasné, že je to nemožné dosiahnuť. Ciele tak boli korigované v roku 2005 a potom v roku 2010, keď Európska rada prijala Stratégiu Európa 2020. Ani tie sa

nepodarí naplniť. Je to prirodzené vzhľadom na to, že ide o centrálné plánovanie, navyše s politikou idúcou proti prosperite (s väčším množstvom selektívnych regulácií podnikania a pod.), nie uvoľňovaním podmienok na podnikanie.

Spolu s tým dochádza aj k trendu prehľbovania ďalších systémových etastických deformácií národných štátov, presúvaných na európsku úroveň. Ide predovšetkým o koncept sociálneho štátu, vrátane garantovania sociálnych (nad)práv a pseudo princípov (ako „sociálna kohézia“, „sociálna inklúzia“, či „antidiskriminácia“ a „rodová rovnosť“) a centrálneho prerozdelenia.

Bujenie byrokracie a prezamestnanosti

Sprievodnou systémovou črtou a inherentnou súčasťou a predpokladom inflácie regulácií a ďalších opatrení a politik EÚ je neustále bujnejúci jej byrokratický aparát. Nevolení byrokрати majú nielenže v korporativistickom prepojení silné rozhodovacie právomoci (menej kontrolovateľné na rozdiel od národných vlád so systémom „check and balances“ ako napríklad v USA), ale zároveň rozširujú počty rôznych inštitúcií a agentúr, zamestnancov a externých spolupracovníkov.

Základný obraz o 45-tich európskych agentúrach s ich agendou, rozpočtom a počtom zamestnancov (aj keď nie v prípade všetkých) poskytuje web EÚ pod názvom „EÚ Agencies Network“ (<https://euagencies.eu/>). Možno v ňom nájsť takéto informácie nielen napríklad o základných inštitúciách EÚ ako o Európskom parlamente, Európskej komisii, Rady EÚ, ECB, ale aj o poradných inštitúciách ako Európsky hospodársky a sociálny výbor, inštitúciách v duchu ideológie v EÚ ako napríklad Európsky inštitút pre rodovú rovnosť, až po také (tiež) zbytočné inštitúcie, ktoré sa venujú čiastkovým záležitostiam ako napríklad Úrad spoločenstva pre odrody rastlín, Európska agentúra pre lieky (s 890-timi zamestnancami), či dokonca spoločné podniky ako Spoločný podnik pre čistú oblohu a Spoločný podnik pre odvetvie biopriemyslu.

Celkovo tak podľa údajov EÚ v nej pracuje približne 55 tisíc zamestnancov, z toho 33 tisíc v Európskej komisii, 6 tisíc v Európskom parlamente³³ a Rady Európskej únie 3500. Jeden úradník Komisie tak v súčasnosti pripadá na približne 15500 občanov, zatiaľ čo v roku 1993 pripadal na približne 21000 obyvateľov.³⁴ Okrem toho však tisíce ľudí spolupracujú s Komisiou, prípadne inými inštitúciami EÚ ako externisti.

2.3 Inštitucionálne nastavenie a politiky podporujúce morálny hazard

Systémovou deformáciou európskej integrácie v rámci eurozóny ako integračného jadra EÚ je **inštitucionálne nastavenie a politiky, podporujúce morálny hazard a ekonomicky perverzné motivácie finančnej nezodpovednosti** vlád a bánk, či iných finančných inštitúcií. Jej základným politicko-inštitucionálnym nastavením podporujúcim morálny hazard je kombinácia jednej (nadržanej) menovej politiky so spoločnou menou a národných rozpočtových politik bez reálnej hrozby defaultu členských štátov EÚ.

³³ Sulík (2017)

³⁴ Hodač, Lacina, Strejček (2014).

Vlády napríklad vedia, že sa im oplatí cez deficit a dlh prenášať financovanie časti svojich programov aj na iných – držiteľov eura, daňovníkov a voličov mimo hraníc ich krajiny. *Tragédiou eura* ako špecifického prípadu *tragédie spoločnej pastviny*³⁵ je to, že vlády jednotlivých krajín majú v eurozóne motiváciu fiškálnych „čiernych pasažierov“ externalizovať náklady cez euro a pokles jeho kúpnej sily na všetkých členov, teda aj daňovníkov a voličov mimo ich krajiny (Bagus, 2011, s. 104 -106).

V eurozóne bola od začiatku implicitná garancia záchrany ktoréhokoľvek člena. Tá v počiatočných rokoch spolu s jednotnou úrokovou politikou ECB a nižšou mierou rizika členských vlád eurozóny paralyzovala dôležitý disciplinujúci signál a efekt dlhopisových trhov a takmer alebo až úplne vymazala rizikové prirážky gréckych, španielskych, portugalských a iných štátnych dlhopisov krajín periférie oproti nemeckým. Dôsledkom bol úverový boom, nárast dlhov, v Grécku napríklad veľký nárast vládneho zadlžovania.³⁶

Neskôr v čase pokusov o riešenie európskej finančnej a následne dlhovej krízy európski lídri opustili dôležité inflačno-dlhové brzdy a zábrany transferovej únie: „no bail-out princíp“ a princíp nenakupovania štátnych dlhopisov centrálnou bankou (ani na sekundárnom trhu), tým nepomáhania vládam s financovaním ich deficitov a dlhov.

Najskôr pristúpili k zachraňovaniu enormne zadlženého Grécka pôžičkami, čím ho ešte viac ponorili do dlhového bahna, hoci s presunutím splátok na neskoršie obdobie. Tým sa potvrdili implicitné garancie záchrany každého člena v eurozóne v realite. Následne vytvorili „dočasný“ a potom trvalý euroval (ESM). Vytvoril sa ním **inštitucionalizovaný nástroj, ktorý v eurozóne prenáša krytie finančnej nezodpovednosti vlád a jej veriteľov, finančných inštitúcií, na daňovníkov, do značnej miery aj v iných členských krajinách**. Oba porušili článok 125 Zmluvy o fungovaní EÚ, novelizovanej Lisabonskou zmluvou, ktorý hovorí o tom, že za svoje záväzky si ručí každá členská krajina sama.

Popri eurovale **inštitucionálne podporuje morálny hazard finančných inštitúcií aj vytváraná banková únia** (ako sme zdôvodnili už pedchádzajúcom texte). Rozdiel je iba v tom, že za nezodpovedné banky neručia daňovníci, ale primárne banky, ktoré hospodária zodpovednejšie, aj keď iba v obmedzenom rozsahu (do objemu 1% krytých depozitov). Je pravdepodobné, že v prípade krízy bankového sektoru to nebude stačiť a zvyšok by museli i tak finančne kryť daňovníci.

Najvýraznejšie však morálny hazard vlád a bánk vyvoláva a podporuje ECB. Tá v ostatných rokoch realizuje masívne intervencie, vrátane nakupovania štátnych dlhopisov na sekundárnom trhu, a to aj fiškálne nedisciplinovaných vlád krajín s veľkými verejnými dlhmi, ako talianskych, gréckych, či španielskych. Ekonomicky perverzný signál vyslala a motiváciu k ďalšiemu zadlžovaniu spustila napríklad programom OMT (prísľubu jej nákupu štátnych

³⁵ Pojem tragédie obecnej (spoločnej) pastviny do podmienok eura a eurozóny zaviedol Philipp Bagus (pozri Bagus, 2011, s. 98-108).

³⁶ Do krajín periférie nesmerovali len peniaze, ale aj existujúce úspory krajín jadra eurozóny. Napríklad nemecké úspory na účtoch v bankách mohli vďaka euru prostredníctvom integrovaného medzibankového trhu (TARGET 2) financovať výstavbu rezidenčných nehnuteľností v Španielsku (Karpiš, 2015, s. 332).

dlhopisov vlády krajiny požadujúcej pomoc z ESM v neobmedzenom objeme)³⁷ a najmä masívnym každomesačným nakupovaním štátnych dlhopisov a iných aktív v rámci kvantitatívneho uvoľňovania (Quantitative Easing – QE) v rokoch 2015 – 2017 až v objeme 2,3 bilióna eur.

Takouto politikou ECB nesleduje len svoj primárny cieľ cenovej stability, ale aj širšie zamerané ciele na podporu ekonomiky, bánk a fiškálnych pozícií vlád. Tým sa výrazne vzdialila princípom, na ktorých stála jej obozretnejšia predchodkyňa – Bundesbanka. Aj keď sú takéto nástroje ECB jedinými dočasne účinnými pri zachraňovaní eura a riešení európskej dlhovej krízy, tak v dlhodobejšom horizonte zakladajú vážne negatívne dosahy, ako podporu morálneho hazardu, motivácií k vládnemu zadlžovaniu a eurotragédii obecnej pastviny.

Takáto politika ECB vypovedá okrem iného o silnom politickom vplyve na rozhodovanie ECB (nie o jej politickej nezávislosti), respektíve o prepojenosti jej menovej politiky s fiškálnymi politikami. Nepriamo tým totiž pomáha fiškálnej stabilizácii vlád členských krajín eurozóny. Nakoniec, vedenie ECB je menované politickým procesom (obdobe ako v iných centrálnych bankách), a tak neuskutočňuje iba ekonomické rozhodnutia, ale pod interpretáciou svojho mandátu skrýva aj politické ciele (podpora ekonomického rastu, zamestnanosti, či financovania vládnych dlhov).

A keďže Pakt stability a rastu reálne nefunguje a nie je brzdou vládného zadlžovania, tak **uvedené faktory spoluvytvárajú v eurozóne európsku dlhovú a transferovú úniu**. Finančný problém v nej je a pravdepodobne v budúcnosti viac môže byť v kontexte štedrých a finančne neudržateľných sociálnych štátov členských krajín. Z dôvodu takto systémovo podporovaného morálneho hazardu sa nielenže paralyzoval tlak finančných trhov na fiškálnu disciplínu vlád, ale tiež to znamená demotivácie pre znižovanie vládnych dlhov a uskutočňovanie potrebných vládnych reforiem smerom k uľahčeniu podnikania a zvyšovania prosperity.

2.4 Nerešpektovanie pravidiel a dohôd

S predchádzajúcou systémovou chybou súvisí aj ďalšia negatívna sprievodná črta európskej integrácie, a to nedodržiavanie, selektívny výklad a menenie pravidiel a dohôd (navyše vopred nepredvídaných, ale záväzných, pre všetkých členov).

Nerešpektovanie a nedodržiavanie pravidiel krajín EÚ možno pozorovať u nich aj voči iným, napríklad v rámci členstva NATO. Závazok z členstva v NATO udržiavať ročné výdavky na obranu úrovni aspoň 2% HDP plnia len štyri krajiny EÚ: Spojené kráľovstvo (ktoré je však už na ceste z nej), Poľsko, Estónsko a Grécko. Zvyšných 24, vrátane Slovenska, tento záväzok dlhodobo nerešpektuje a ospravedlnením pre nich nie je ani to, že okrem USA ho neplnia ani ostatní členovia NATO.

V EÚ sa nedodržiavajú takmer všetky pravidlá a dohody, vrátane spomenutého Paktu stability a rastu a „no bail-out princípu“, ako aj napríklad maastrichtských konvergenčných

³⁷ OMT – Outright Monetary Transactions (priame menové transakcie). Za jediný rok od ohlásenia OMT narástol objem talianskych dlhopisov držaných komerčnými bankami o štvrtinu, španielskych dokonca o celú tretinu (Karpiš, 2015, s. 379).

kritérií, Schengenskej dohody, Nariadenia Dublin III (pôvodne Dublinskej dohody), Fiškálny kompakt, Sixpack, či Twopack.

Prototypom nedodržovania pravidiel a ich nepostihovania sú fiškálne kritériá Paktu stability a rastu. Väčšina členských krajín niekoľkokrát nedodržala napríklad kritérium deficitu verejných financií na úrovni 3 % HDP (ktoré je i tak málo striktné a ekonomicky nezdôvodniteľné). Celkovo bol pakt porušený od svojho vzniku 1998 až vyše 150 krát³⁸, pričom pravidelne ho porušili vlády krajín ako Francúzsko, Grécko a Portugalsko. V niekoľkých rokoch ho však porušilo aj inak fiškálne relatívne disciplinovanejšie nemecké vlády.

Navyše nijaká vláda nebola za to nikdy sankcionovaná, čo len ešte viac podporovalo morálny hazard a motivácie k fiškálnej nezodpovednosti. Sú síce stanovené peňažné sankcie, nie však v podobe automatických sankcií. Rozhoduje sa o nich dvojtretinovou kvalifikovanou väčšinou pri hlasovaní v Rade pre hospodárske a finančné záležitosti (EcoFin), ktorú tvoria ministri financií a hospodárstva všetkých členských štátov. Keďže vždy viac krajín porušuje kritériá v tom istom roku, tak sa mohli podporovať a sankcie zablokovať. A v roku 2003 sa dokonca stalo to, že EcoFin upustil od sankcií, ktoré Komisia odporúčala v prípade Nemecka a Francúzska. Keďže pakt nikoho nesankcionuje, nie je brzdou fiškálne nezodpovedných politik, skôr naopak.

Fiškálne kritériá však neboli de facto záväznými pravidlami ani na vstup do eurozóny, aspoň teda v prvej vlne. Z jedenástich krajín, ktoré sa stali v roku 1999 členmi eurozóny, splnili všetkých päť maastrichtských kritérií v roku 1997 (kľúčovom roku pre hodnotenie) len dve z nich. Deväť ostatných nespĺňalo aspoň jedno kritérium a napriek tomu boli prijaté.³⁹ Niektoré krajiny presahovali hodnoty kritérií výrazne, napríklad Belgicko a Taliansko a o dva roky aj Grécko v prípade verejného dlhu.⁴⁰

Pre tieto maastrichtské kritériá na vstup do eurozóny sa uplatňuje rôzny výklad. Zatiaľ čo krajiny v prvej vlne ich nemuseli striktné dodržať, tak ďalšie krajiny, vrátane Slovenska, museli. Slovensko a iné krajiny museli striktné splniť všetky kritériá na členstvo v eurozóne. Napríklad, Litva nebola prijatá do eurozóny kvôli tomu, že v roku 2006 nespĺnila kritérium inflácie o menej ako 0,1 percentuálny bod.⁴¹

Problém modifikovania, rôzneho výkladu, nedodržovania pravidiel a meniacich sa pravidiel a podmienok v eurozóne sa výraznejšie začal prejavovať v období ostatných desiatich rokoch, teda v čase pokusov o „riešenie“ problémov európskej dlhovej krízy. Príkladom bolo porušenie „princípu no bail-out“ a tlak na jeho záväznosť pre všetkých členov eurozóny,

³⁸ SaS (2017) podľa http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/528745/IPOL-ECON_NT%282014%29528745_EN.pdf

³⁹ Pozri napríklad Baimbridge-Burkitt-Whyman (1998).

⁴⁰ Oproti maximálne trojpercentnému deficitu ako kritériu Nemecko presadzovalo ukotviť do Maastrichtskej zmluvy striktnejšie kritérium – maximálny deficit verejnej správy na úrovni 1% HDP (Bagus, 2011, s. 46). Ekonomicky opodstatnené a pre riešenie dlhového problému žiaduce by bolo zaviesť kritérium vyrovnaného rozpočtu, dosiahnutého bez zvyšovania daní a/alebo odvodov.

⁴¹ Litva nakoniec splnila striktné podmienky až o niekoľko rokov, tak aby sa členom eurozóny mohla stať v roku 2015.

vrátane Slovenska, ktoré do nej vstúpilo ešte v čase, keď sa tento princíp dodržiaval. V eurozóne tak dnes funguje „bianko šek pravidiel“, keďže jej členom sa vtláča pseudo-povinnosť akceptovať budúce pravidlá a záväzky, hoci napríklad budú porušením tých doterajších.

2.5 Cielená jednosmernosť európskej integrácie

Spomeňme ešte systémovú deformáciu, ktorá vyplýva z „genetického kódu“ európskej integrácie v podobe stále užšej Únie, hoci v ostatnom čase stále viac brzdenú a kvôli odporu niektorých členských štátov nerealizovanú v plnej miere. Ide o cieľnú jednosmernosť európskej integrácie k politickej únii.

Takéto cieľné smerovanie európskej integrácie európski lídri považovali donedávna za nespochybniteľné. Prezentuje sa ako jednosmerka a vo verejnosti sa udržiavala a stále udržuje atmosféra, že európska integrácia v podobe ako prebieha je nevyhnutná (napríklad pre spoločný trh) a že je pre občanov automaticky výhodná. Potvrdením cieľnej jednosmernosti integrácie bola nemožnosť secesie, prípadne vystúpenia z niektorého z integračných stupňov. Možnosť vystúpenia z EÚ sa v základných zmluvách umožnila až Lisabonskou zmluvou, ktorá sa stala účinná v roku 2009. Vystúpenie členského štátu z eurozóny však napríklad doteraz základné zmluvy o EÚ nevymedzujú a neumožňujú. Akoby tento zväzok mal byť nezvratný.

Cieľnú jednosmernosť európskej integrácie k politickej únii potvrdzuje aj to, že európski lídri presadili niektoré dôležité zmluvy a iné dokumenty k tomu vedúce napriek nesúhlasu občanov v niektorých krajinách, hoci aj so selektívnou výnimkou spoločného smerovania. Príkladom je odmietnutie Maastrichtskej zmluvy dánskymi voličmi v referende 2. júna 1992. Dôvodom bolo budúce členstvo v eurozóne. Dánsko tak dostalo tzv. opt-out zo vstupu do eurozóny (obdobne ako Spojené kráľovstvo) a v druhom referende už väčšina dánskych voličov hlasovala za Maastrichtskú zmluvu.

Hlas občanov niektorých krajín nerešpektovali európski lídri ani v prípade európskej ústavy (Ústavy pre Európu) a Lisabonskej zmluvy. Dokonca vo Francúzsku, ktoré je s Nemeckom motorom európskej integrácie, väčšina zúčastnených voličov hlasovala v referende 29. mája 2005 proti prijatiu Zmluvy o Ústave pre Európu. Niekoľko dní po francúzskom referende odmietli európsku ústavu aj holandskí voliči. Ďalšie planované referendá boli zrušené.⁴² Stratili zmysel, keďže už v dôsledku toho bolo jasné, že európska zmluva je mŕtva a prípadné ďalšie neúspešné referendá (napríklad v Dánsku, Spojenom kráľovstve a Írsku) by boli ešte väčšou ranou európskej integrácii, z ktorej by sa už nemusela spamätať (Kuhn, 2014).

Európskych lídrov tento neúspech neodradil v ich presadzovaní „stále užšej únie“. Namiesto reflexie vymenili európsku ústavu za nový dokument s nepatrnými úpravami: Lisabonskú zmluvu, ktorou sa menia základné zmluvy o ES a EÚ. Tú predložili na ratifikáciu členským štátom, ale už radšej bez referend. Jedine v Írsku sa konalo referendum a voliči v ňom 12.

⁴² Na Slovensku sa referendum o Lisabonskej zmluve tiež nekonalo, voči čomu podali v júli 2005 občania (vedení iniciatívou Ondreja Dostála z Konzervatívneho inštitútu M. R. Štefánika) sťažnosť na Ústavný súd SR (<http://www.konzervativizmus.sk/article.php?593>).

júna 2008 odmietli túto zmluvu. Ani po tejto skúsenosti európski lídri neprehodnotili trend politickej integrácie, ale dali Írsku opakovať referendum. V ňom už po masívnej kampani (aj z európskych peňazí) a verbálnemu nátlaku EÚ väčšina írskych voličov hlasovala za Lisabonskú zmluvu.

V predchádzajúcom texte spomenuté porušovanie článku 125 Zmluvy o fungovaní EÚ („no bail-out klauzuly“) pre zachraňovanie Grécka, či vytvorenie eurovalu, bolo ďalším potvrdením pretláčania jednosmernej európskej integrácie na princípe „čoraz užšej únie“ za každú cenu. Pociťilo to aj Slovensko po tom, ako slovenský parlament neschválil zvýšenie záruk v Európskom finančnom stabilizačnom nástroji (EFSF), v dôsledku čoho v októbri 2011 aj padla vláda Ivety Radičovej. Po následnom „presvedčení“ Slovenska Európskou úniou bolo navýšenie eurovalu na druhý pokus v Národnej rade SR prijaté.

Európskym lídrom sa však cielenú a presadzovanú jednosmernosť európskej integrácie k politickej únii nedarí v praxi dosahovať a čoraz viac sa v EÚ prejavujú črty viacrychlostnej, či dezintegrovanej Únie. Významne sa to začalo prejavovať najmä zavádzaním eura. Niektoré krajiny (Dánsko a Spojené kráľovstvo) si vymohli klauzulu opt-out a do eurozóny nevstúpili, hoci sú členmi EÚ (aj keď Spojené kráľovstvo už pravdepodobne o pár rokov nebude ani členom EÚ). Iné krajiny (ako Švédsko, Česko, Poľsko) oddávajú svoje členstvo v eurozóne na neurčito, teda sú členmi EÚ bez eura. Taktiež k fiškálnemu kompaktu či európskej finančnej dani sa nepripojili všetky členské krajiny.

Cielenú jednosmernosť výrazne nabúrало a podkopalo hlasovanie väčšiny britských voličov o vystúpení z EÚ. To pravdepodobne podnietilo Európsku komisiu vypracovať *Bielu knihu* a prostredníctvom nej predložiť na diskusiu alternatívne scenáre budúceho vývoja v EÚ.

3 Hlavné problémy a riziká EÚ

3.1 Vnútorne problémy a riziká

Uvedené systémové vady európskej integrácie sú podstatnými príčinami vnútorných problémov dnešnej EÚ, ako aj rizík budúceho vývoja, ako napríklad obmedzovanie slobody voľby ľudí, zvyšovanie nákladov (podnikateľov, aj spotrebiteľov), brzdenie podnikavosti, pružnosti a zodpovednosti, spriemerovanie, zvyšovanie pohodlnosti a závislosti od cudzích zdrojov a vyvolávanie treníc a nacionalizmu. EÚ tak v jej smerovaní prehľbuje problémy na národných úrovniach a k nim pridáva ďalšie. Tak ako smeruje ide proti reálnej konkurencii, trhu, prosperite, slobode a aj bezpečnosti ľudí v nej žijúcich.

Dôsledkami systémových chýb európskej integrácie sú nasledovné **hlavné vnútorné a vzájomne previazané problémy a riziká pre ľudí v EÚ**:

- obmedzovanie slobody voľby a deformovanie ďalších civilizačných hodnôt,
- brzdenie prosperity, nízka produkčná schopnosť, podnikateľská aktivita, technologické zaostávanie a nízka produktívna zamestnanosť,
- dlhová pasca európskych sociálnych štátov s inflačnými rizikami,
- prehľbovanie pnutí, rozkolov medzi národmi, nárast nacionalizmu, dezintegrácie, nedôvery ľudí k EÚ.

3.1.1 Obmedzovanie slobody voľby a deformovanie ďalších hodnôt

Hospodárske politiky na národnej úrovni považujeme, až na výnimky,⁴³ za neúčinné a sú ohrozením pre prosperitu a slobody občanov. Ich centralizovaním sa však podstata problému nestratí. Naopak, stávajú sa neúčinnjšími a hrozby a obmedzenia pre občanov znásobujú.

Ako sme už prezentovali, **centrálne riadená harmonizácia a nadnárodné regulácie EÚ sú škodlivé pre spoločný trh, konkurenciu a ekonomickú integráciu**. Spôsobujú spriemerovanie a brzdia snahy byť lepším a úspešnejším ako ostatní. Obmedzujú tak konkurenciu a presúvanie sa za priaznivejšími podmienkami. Tým napríklad podkopávajú slobodu voľby ľudí a obmedzujú možnosti kontroly takýchto centralizovanejších podmienok.

Ttrefne na to poukazuje napríklad Roland Vaubel:

„Ak je politika centralizovaná, občania majú väčší problém ujsť pred nadmerným zdanením a reguláciou. Ak je spôsob úniku zablokovaný, daňové a regulačné bremeno sa

⁴³ Príkladmi takých výnimiek boli protrhovo orientované hospodárske politiky v Nemecku po 2. svetovej vojne (vedená najmä ministrom financií a kancelárom Ludwigom Erhardom), Honk Kongu 50-tych a 60-tych rokoch 20. storočia a na Novom v rokoch 1984 až 1988 (primárne vďaka ministrovi financií Rogerovi Douglasovi). Dodnes ide o krajiny, ktoré patria k najbohatším a Honk Kong a Nový Zéland aj úplne najslobodnejším v rámci celosvetového porovnávania. Pri porovnaní aktuálnej miery ľudskej slobody (Index of Human Freedom 2017) sa Honk Kong umiestnil na 2. mieste a Nový Zéland na 3. mieste (Vasquez, Porčnik, 2017). V ekonomickej slobode sa Honk Kong opäť umiestnil na 1. mieste (tak ako aj v predchádzajúcich rokoch) a Nový Zéland na 3. mieste, a to podľa oboch najznámejších medzinárodných porovnaní – Fraser Institute (2017), aj Heritage Foundation (2018).

zvyšuje. [A] ak sú politické stratégie zosúladované na jednej centrálnej úrovni, občania nemajú možnosť porovnávať výkon ich vlády so susednou vládou. A keďže náklady občanov na politickú informovanosť stúpajú, stráca sa i ich kontrola nad svojou vládou.“ (Vaubel, 2012, s. 2)

Slobodu voľby ľuďom, podnikateľským subjektom a národným vládam v EÚ významne obmedzuje realizovaný koncept monopolizácie právnych systémov a politík. Napríklad spoločná a výlučná mena euro, monopolná centrálna banka a jej politika značne brzdí možnosti slobody voľby ľudí v eurozóne z vyviazania sa negatív z toho plynúcich, ako napríklad dodatočných nákladov menového prerozdeľovania. Vyviazať sa z dôsledkov eura ako jediného zákonného platidla v eurozóne je pre ľudí náročnejšie, znamená pre nich vyššie náklady ako z národných mien.

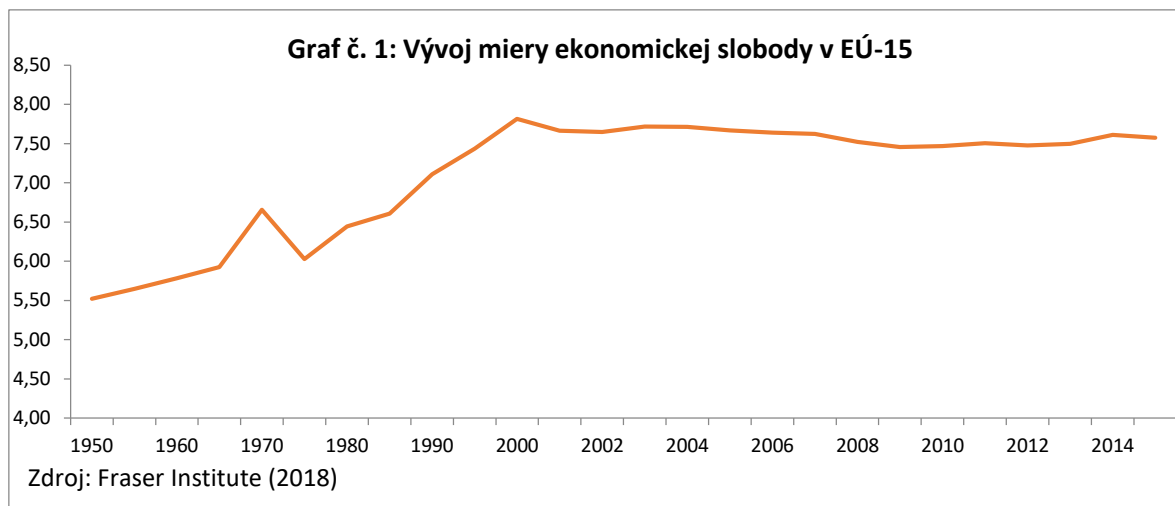
Obdobne je tomu v celej EÚ napríklad v prípade minimálnych sadzieb niektorých daní, spoločných dotačných politík, spoločnej colnej politiky a ostatných intervencií a harmonizačných opatrení na úrovni EÚ. Napríklad všetci daňovníci v EÚ musia znášať náklady na dotácie farmárom, najmä z Francúzska a juhu Únie, vrátane nedotovaných konkurentov v poľnohospodárskom (či napríklad energetickom) odvetví, ktorí sú v konkurencii s dotovanými znevýhodnení. Dovozcovia z krajín mimo EÚ a spotrebiteľia v EÚ zas musia akceptovať a znášať náklady z európskych ciel a iných obmedzení v zahraničnom obchode.

Vo všetkých uvedených prípadoch je výrazne obmedzená sloboda voľby ľudí, či už podnikajúcich alebo nepodnikajúcich. Spoločné normy, či politiky platia v celej EÚ, tak zvyšujú náklady pre nich na presťahovanie sa (na život, či len za zamestnaním), či presunutie firmy mimo nej. Zároveň to znemožňuje vládam prijímať rôzne politiky v harmonizovaných oblastiach, z ktorých by si ľudia mohli ľahšie vybrať, tým ich sčasti tlačíť k priaznivejším politikám, či aspoň účinnejšie brzdíť v presadzovaní politík prinášajúcich väčšie regulačné, daňové alebo iné zaťaženie.

Obmedzenia ekonomickej a celkovej slobody sa môžu v budúcnosti významnejšie prejaviť. Aj v súčasnosti však je viditeľný rozdiel medzi najslobodnejšími krajinami akými sú menšie štáty s menšou vládou a nízkym daňovým a regulačným zaťažením a väčšinou krajín EÚ. Zatiaľ čo v porovnaní celkovej slobody za rok 2017 sú na prvých troch miestach Švajčiarsko, Honk Kong a Nový Zéland, tak napríklad Nemecko je na 16. mieste a Francúzsko na 33. miestom, či Taliansko na 35. mieste (Vasquez, Porčnik, 2017).

Väčší rozdiel medzi najslobodnejšími krajinami a členmi EÚ je v ekonomickej slobode. Kým najvyššiu mieru ekonomickej slobody majú ľudia v Honk Kongu, Singapure, na Novom Zélande a vo Švajčiarsku, tak Nemecko je na 23. mieste a Francúzsko až na 52. mieste, resp. Taliansko na 54. mieste. Z EÚ odchádzajúce Spojené kráľovstvo je z väčších a ekonomicky silnejších krajín EÚ na tom najlepšie.⁴⁴ Navyše, miera ekonomickej slobody v pôvodných 15. krajinách EÚ od roku 2000 stagnuje, resp. mierne klesá (graf 1). Práve od 90-tych rokov minulého storočia (od Maastrichtskej zmluvy) a následne od prelomu storočí (so zavedením eura) významne prehýbilo smerovanie k centralizovanejším podmienkam a politikám v Únii.

⁴⁴ Viac v Gwartney, Lawson, Hall (2017) a Vasquez, Porčnik (2017).

Smerovanie k politickej centralizácii zároveň spôsobuje v porovnaní s decentralizovanejšími úrovňami menšiu pružnosť politik a ťažšie zrealizovanie zásadnejších zmien, napríklad potenciálne odbúranie Spoločnej poľnohospodárskej politiky. Mnohé z takýchto zmien by si totiž vyžadovali zmeny v základných zmluvách o EÚ, a teda súhlas všetkých členských krajín. V centralizovanejších podmienkach je tiež typická ťažšia kontrolovateľnosť rozhodnutí.

V EÚ dochádza aj k neustálemu vzdáľovaniu sa európskych lídrov a nimi presadzovanej vízie od občanov. Tí aj preto čoraz viac nedôverujú EÚ. Dôveruje jej v súčasnosti iba približne jedna tretina, pričom pred desiatimi rokmi je dôverovala približne polovica ľudí v EÚ (Európska komisia, 2017).

Vážnym problémom vyplývajúcim zo systémovo chybného budovania politickej únie je zároveň relativizovanie a deformovanie ďalších základných morálnych hodnôt: okrem slobody najmä osobná zodpovednosť (aj finančná), konkurencia (podložená diverzitou), trh, peniaze, rešpekt k dohodám a pravidlám, či solidarita. Osobná zodpovednosť je systémovo deformovaná napríklad podporovaním morálneho hazardu. Európski lídri tiež napríklad podkopávali pojem „solidarita“, napríklad keď ňou argumentovali pri presadzovaní eurovalu. Solidarita totiž vyjadruje dobrovoľnú pomoc (slabšiemu) z vlastných zdrojov, nie centrálné prerozdeľované transfery vynútením získaných peňazí, a to napríklad aj na medzinárodnej úrovni.

3.1.2 Brzdenie prosperity, podnikavosti a produktívnej zamestnanosti

Centralizované dotačné a iné politiky, centrálné harmonizované a regulované podmienky a ostatné systémové vady EÚ tak podkopávajú konkurenciu, podnikateľské prostredie a trh, a tým brzdia súčasnú a budúcu prosperitu ľudí v nej žijúcich. Podkopávajú autentickú konkurenciu na trhoch (teda dobrovoľných výmenách medzi ľuďmi), ako aj kvázikonkurenciu vlád, či iných administratívnych inštitúcií v podobe politicko-inštitucionálnej konkurencie, resp. konkurencie právnych systémov.

V oboch prípadoch odbúravajú nutnú podmienku konkurencie a trhu: rôznorodosť, a to aj politicko-inštitucionálnu, ako tomu bolo napríklad v čase rozkvetu Európy v minulosti (4. kapitola) a ako tomu je napríklad v súčasnosti vo Švajčiarsku, kde kantóny majú relatívne

silné kompetencie. Politické centralizovanie ignoruje rozdielnosti v preferenciách ľudí a rozdiely podmienok v konkrétnych oblastiach. Zároveň neumožňuje prenesenú konkurenciu vlád, ktorá by ich brzdila v daňových, výdavkových a regulačných politikách, negatívne dopadajúcich na občanov.

Centralizovanie politík a legislatívnych noriem je neúčinnnejšie ako rozhodnutia národných a decentralizovanejších politík. Napríklad menové politiky centrálnych bánk štátov sú neúčinné a svojimi zásahmi sú zdrojom nestability. Nadnárodná menová politika nemôže byť (napriek akejkoľvek expertnosti jej predstaviteľov) k tak diferencovaným podmienkam (ako napríklad v eurozóne) účinnejšia a menej škodlivá ako národné menové politiky. Naopak, nadnárodná jednotná menová politika sa v danej oblasti stáva jediným menovým zdrojom nestability, tak ako to napríklad pripomenul profesor Pascal Salin: „*Jednotná mena neodstráni nestabilitu, iba ju synchronizuje*“ (Salin, 2003, s. 61).

Takéto centralizovanie politík a právnych aktov je škodlivé pre konkurenciu, trh, aj prosperitu. Okrem iného demotivuje ľudí k podnikateľským aktivitám, osobitne k hľadaniu príležitostí v rôznych právnych podmienkach.

Dotáčne prerozdélovacie mechanizmy a iné regulácie v EÚ navyše spôsobujú enormné náklady. Podľa britského združenia Taxpayers' Alliance priame regulácie EÚ (vrátane Spoločnej poľnohospodárskej politiky) spôsobujú podnikateľom náklady vo výške až 950 mld. eur ročne, čo zodpovedá ročnej záťaži na úrovni približne 1920 eur na každého obyvateľa EÚ. Celkové náklady EÚ toto združenie odhadlo až na 1,2 bil. eur ročne, resp. 2460 eur na jedného obyvateľa Únie.⁴⁵ Náklady a iné obmedzenia znášajú ľudia, ako spotrebiteľia v podobe vyšších cien a obmedzení ich slobody voľby, či ako daňovníci väčším daňovým zaťažením v súčasnosti, či preneseným do budúcnosti (vo forme rozpočtových deficitov).

Centrálne selektívne regulácie okrem toho vnášajú falošné signály na trh, napríklad o konkurencieschopnosti producentov, na ktorých sú zamerané. V dlhodobom horizonte znižujú ich produktívne úsilie, efektivitu a snahu dosiahnuť konkurenčnú výhodu vlastnými silami. Navyše deformujú konkurenčné podnikateľské prostredie a fungovanie trhu, vyššími cenami a obmedzovaním slobody poškodzujú spotrebiteľov a vyššími nákladmi zaťažujú podnikateľov a celkovo daňovníkov.

Ako príklady deformovania trhu a podnikateľského prostredia dotáciami a reguláciami EÚ uveďme napríklad jej Spoločnú poľnohospodársku politiku, energetickú politiku („od stola“ podporujúcu alternatívne zdroje energie na úkor iných zdrojov energií, po ktorých by zákazníci mali dopyt, pričom by im priniesli nižšie ceny) a Európsky fond pre strategické investície. Tento špecifický fond s objemom prostriedkov vo výške 315 mld. eur do konca roku 2018 poskytuje vybraným podnikateľským subjektom garancie úverov. Významne tak podporuje morálny hazard, v tomto prípade nefinančných podnikov, a to na úkor daňovníkov.

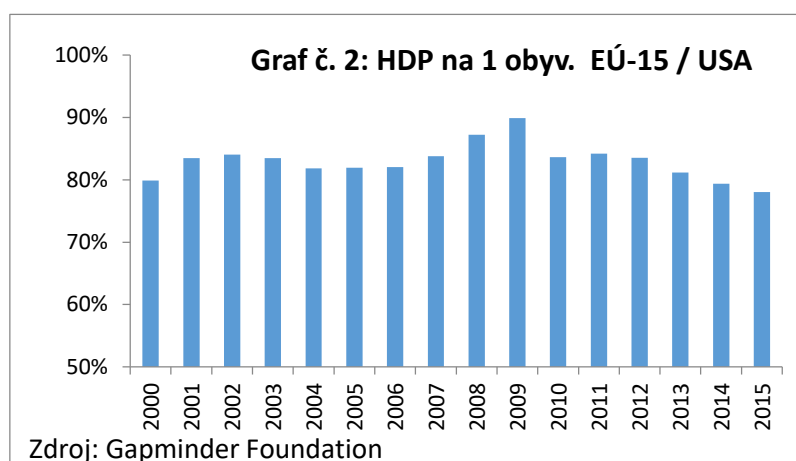
Európske intervenčné a harmonizačné politiky a iné schémy tak prehlbujú problémy, spôsobované národnými dotáciami a inými reguláciami, finančne nadmerne zaťažujúcimi a dlhodobejšie neudržateľnými sociálnymi štátmi, nízkou mierou podnikania a inovácií,

⁴⁵ Sinclair, Squire (2009)

deformovanými finančnými systémami, nepružnou a málo mobilnou pracovnou silou a neflexibilnými a preregulovanými trhmi práce vo väčšine krajín (okrem výnimiek, ako je Dánsko, ktoré však nie je členom eurozóny).

Práve vysoká miera regulácií a nízka flexibilita, napríklad na trhoch práce a vysoké náklady sociálneho štátu sú podstatné faktory, ktoré podkopávajú prosperitu a produktívnu zamestnanosť európskych štátov. Navyše, štedré a nákladné sociálne systémy s nepružnými podmienkami na trhoch práce sú v konflikte s požiadavkou na funkčnú menovú úniu. Tá okrem iného predpokladá pružnosť, a to aj pracovnej sily a celkovo trhu práce. Eurozóna zároveň pridáva ďalšie prvky neflexibility (kurzovú a sčasti úrokovú), čím okrem spomenutých dôvodov tiež brzdí ekonomickú výkonnosť.

Schizofrenicky a ekonomicky nezmyselne potom vyznievajú ambiciózne ciele EÚ Lisabonskej stratégie z roku 2000 a následne Stratégie 2020 o tom, že EÚ sa stane (podľa Lisabonskej stratégie sa už v roku 2010 mala stať) najkonkurencieschopnejšou a najdynamickejšou poznatkovou ekonomikou sveta s väčším množstvom práce, keď integračným smerovaním a reálnymi regulačnými, harmonizačnými a inými opatreniami ide proti tomuto cieľu, minimálne proti približovaniu k nemu. Dôsledkom tak je prehľbujúce sa ekonomické a technologické zaostávanie nielen oproti najdynamickejším ekonomikám (ako Honk Kong, Singapur, či Južná Kórea), ale aj oproti USA, voči ktorému sa EÚ primárne porovnáva.

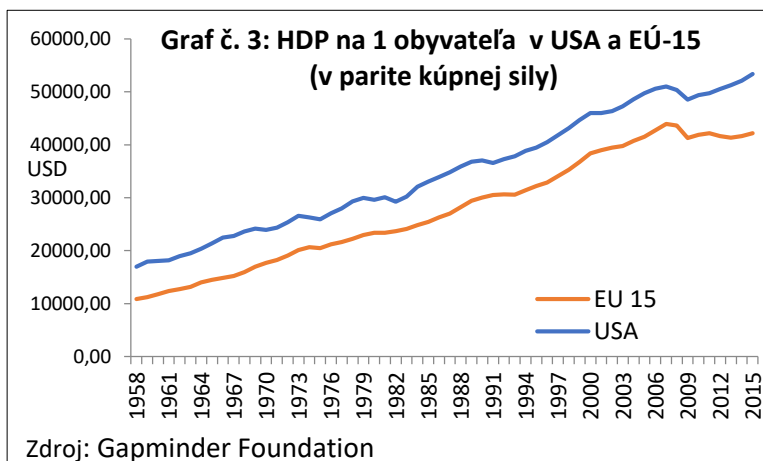

Zatiaľ čo EÚ-15⁴⁶ dosahovala v priemere HDP na 1 obyvateľa oproti USA 80 % v roku 2000 a 83,5 %, tak v roku 2001, tak v roku 2015 už len 78 % (graf č. 2). Takže namiesto dobehnutia a predbehnutia USA dochádza v EÚ k prehĺbeniu ekonomického zaostávania.

K roztváraniu nožníc v neprospech EÚ dochádza najmä od roku 2010 (graf č. 3), teda od obdobia masívneho menového prerozdelenia a vytvárania transferovej únie v eurozóne. Tým sa ešte zvýraznili niektoré dlhodobejšie ekonomické brzdy prosperity krajín EÚ oproti USA ako napríklad nižšia podnikavosť a inovatívnosť, menej flexibilná pracovná sila, rigidnejšie a regulovanejšie trhy práce so silným vplyvom odborov a nákladnejšie sociálne štáty, hoci aj v USA sa čoraz viac presadzujú tieto neduhy (stále však nie v takej miere ako vo väčšine krajín EÚ).

Výrazné je pritom technologické zaostávanie firiem v EÚ za americkými, japonskými a čoraz viac aj za niektorými čínskymi, či indickými. V odvetviach, ktoré sú dnes najsilnejšími motormi technického rozvoja – informatika, farmaceutický priemysel, výroba nových materiálov a podobne – je prínos európskych firiem k inováciám podstatne nižší ako amerických.

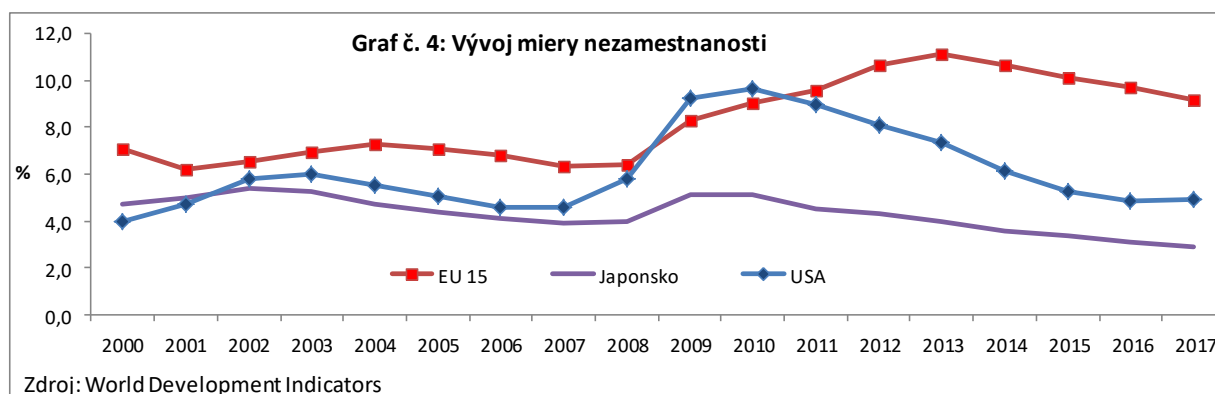
⁴⁶ Porovnáваме EÚ s USA v jej zložení z 15-tich krajín západnej Európy pred rozšírením Únie o krajiny bývalého sovietskeho bloku a iné. Týchto 15 krajín zároveň tvorilo EÚ v roku 2000, keď bola prijatá Lisabonská stratégia.

Kým motorom ekonomického rastu v USA sú silné technologické firmy, v značnej miere financované rozvinutým kapitálovým trhom, tak v krajinách EÚ sa firmy viac spoliehajú na úverové financovanie bankami, či zákaziek od štátu alebo EÚ. Navyše bankový sektor v EÚ je zaťažený veľkým objemom zlých úverov (vyše 1 bilióna eur)⁴⁷. Tieto skutočnosti nepotvrdzujú “ekonomické líderstvo EÚ

založené na vedomostiach” a nepredznamenávajú ani výrazné zlepšenie v EÚ do budúcnosti. To nezabezpečia centrálné plány typu Lisabonskej stratégie, dotácie, eurofondy, regulácie, či zdaňovanie a snahy o daňovú harmonizáciu, ale naopak, deregulované, liberalizované prostredie s konkurenciou na všetkých úrovniach a s nízkym daňovým zaťažením.

Následne sa v ekonomikách EÚ nevytvára dostatok produktívnych pracovných miest. Relatívne veľa ľudí napríklad pracuje vo verejnom sektore (na národných úrovniach, či v štruktúrach EÚ). Napriek tomu zostáva miera nezamestnanosti v EÚ vysoká. V roku 2017 dosiahla napríklad priemerná miera nezamestnanosti v EÚ-15 úroveň 9,2 %, čo bolo o niekoľko percentuálnych bodov viac ako v USA a Japonsku, kde v roku 2017 bola iba na úrovni 4,9 % a 2,9 %. Miera nezamestnanosti v EÚ je takto vysoko od roku 2011 a oproti USA a Japonsku je dlhodobo vyššia, okrem rokov 2008 a 2009, keď sa nezamestnanosť v USA vyhupla nad úroveň v EÚ-15 (graf č. 4).

⁴⁷ Sulík (2017) podľa <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-06-02/european-banks-trillion-dollar-bad-loan-burden-spurs-cash-call>

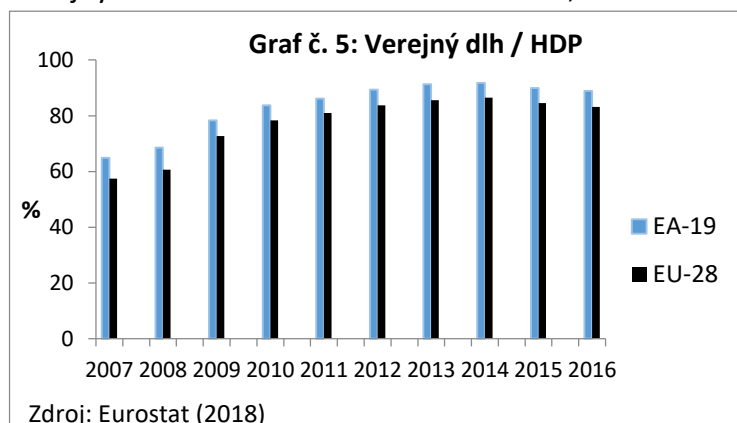
3.1.3 Dlhová pasca európskych sociálnych štátov s inflačnými rizikami

Nízka produkčná schopnosť ekonomík EÚ zároveň nevytvára ekonomický potenciál tvorby zdrojov (a následne daňových príjmov) na zvrátenie najvypuklejšieho ekonomického problému eurozóny a EÚ: rýchlo sa nabaľujúceho verejného dlhu.⁴⁸ Naopak, dlhová pasca, do ktorej vpadli viaceré členské krajiny (najmä eurozóny), oklieštuje ekonomickú výkonnosť v súčasnosti a čoraz viac ju môže obmedzovať v budúcnosti.

Inštitucionálne nastavenie a realizované politiky na riešenie krízy podporujúce *morálny hazard* (vytváraná *transferová únia*) a ďalšie systémové chyby európskej integrácie prehĺbili a znásobili motivácie k zadlžovaniu v európskych sociálnych štátoch. Dôsledkom je enormné narastanie verejných dlhov v mnohých krajinách eurozóny a EÚ, tým (spolu s implicitnými dlhmi) prenášania veľkých finančných záťaží a problémov do budúcnosti.

Vládne zadlženie

Verejný dlh dosiahol v roku 2016 v EÚ 12,4 bilióna eur, resp. 83,2% HDP, pričom sa oproti

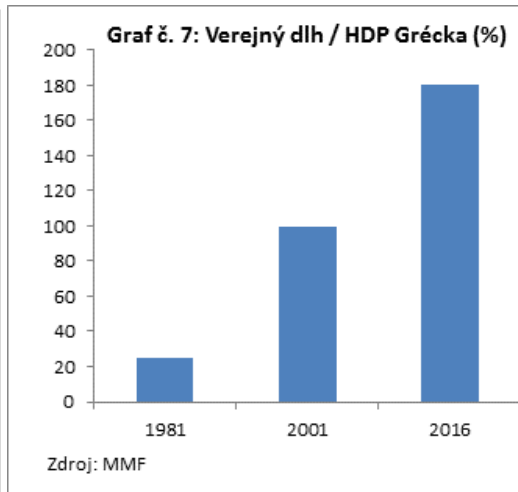
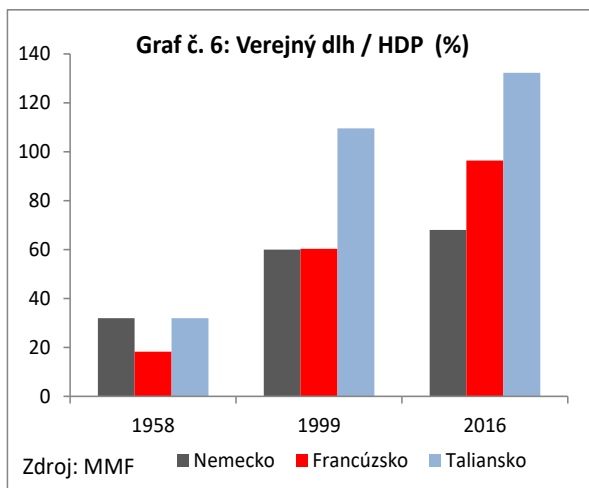

roku 2007 (poslednému predkrízovému roku) zvýšil až o takmer 26 percentných bodov. Väčšinu tohto dlhu tvoria krajiny eurozóny, ktoré ho spolu naakumulovali do konca roku vo výške 9,6 bilióna eur, čo zodpovedá až 89% HDP (graf č. 5). V ostatných dvoch rokoch síce došlo k miernemu poklesu dlhového pomeru k HDP, bolo to

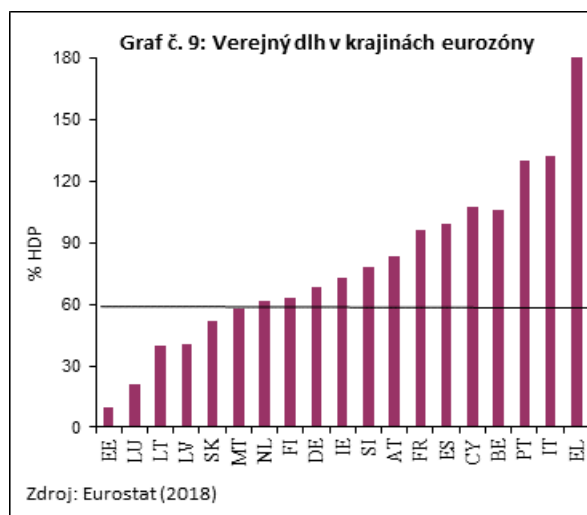
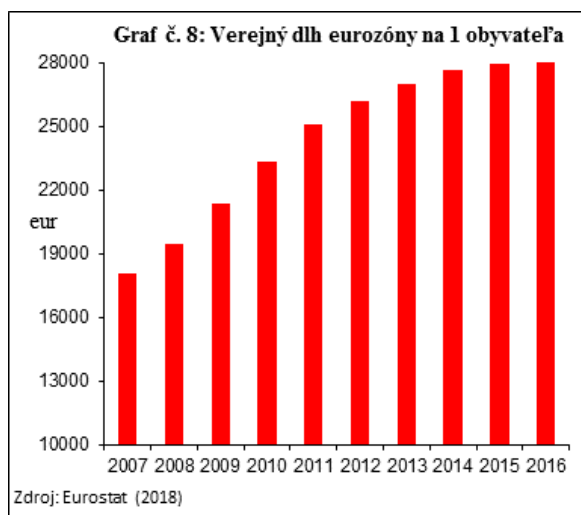
však spôsobené väčším nárastom HDP, nie poklesom verejného dlhu.

K výraznému zvyšovaniu verejného dlhu došlo u viacerých krajín už po vstupe do EHS/ES, a to ešte pred vstupom do eurozóny, napríklad v Taliansku z úrovne 32 % v roku 1958 na úroveň necelých 110 % v roku 1999, resp. aj v Grécku, ktoré v čase vstupu do ES v roku 1981 malo ešte len verejný dlh na úrovni 25 %, ale v čase vstupu do eurozóny až približne 100 % (grafy č. 6 a 7). Ide o príklady krajín, kde masívne programy fondov EÚ prispeli k výraznému nárastu verejných výdavkov a verejných dlhov a do eurozóny vstupovali s podstatne vyššími verejnými zadlženiami ako bolo maastrichtské kritérium (60 %HDP). Po vstupe do eurozóny však u nich, ako aj u ďalších krajín (Francúzska a štátov periferie eurozóny) výraznejšie vyskočili verejné dlhy.

⁴⁸ Problémom sú rýchlo rastúce tak verejné, ako aj súkromné dlhy. V tomto texte však (primárnu) pozornosť venujeme verejnému zadlžovaniu.

Výsledkom realizovaných opatrení na riešenie finančnej a následne dlhovej krízy a na záchranu eura s podporovaním morálneho hazardu a vytváraním transferovej únie bol enormný nárast verejného zadĺženia, a to až o 3,6 bilióna eur v roku 2016 oproti roku 2007, čo zodpovedá nárastu zadĺženia o 10 tisíc eur až na úroveň 28 tisíc eur na každého obyvateľa eurozóny (graf 8). Mnohé krajiny eurozóny sa tak dostali do dlhovej pasce a ich verejné dlhy nielenže prevyšujú 60%, ale u viacerých aj 100 % HDP (graf č. 9).

Legenda ku grafu č. 9: EE – Estónsko, LU – Luxembursko, LT – Litva, LV – Lotyšsko, SK – Slovensko, MT – Malta, NL – Holandsko, FI – Fínsko, DE – Nemecko, IE – Írsko, SI – Slovinsko, A – Rakúsko, FR – Francúzsko, ES – Španielsko, CY – Cyprus, BE – Belgicko, PT – Portugalsko, IT – Taliansko, EL – Grécko.

Zdrojom kumulujúcich sa dlhov sú príliš veľké a neustále rastúce verejné výdavky garantujúce ľuďom veľkú mieru spoliehania sa na štát, ktorá v nich prehľbuje *kultúru závislosti a mentalitu nárokovateľnosti*. Vlády v eurozóne ani počas krízy nepristúpili k šetreniu, k razantnejším škrtom, zásadnejším zmenám na výdavkovej strane a k znižovaniu ich zasahovania a miery prerozdelenia zdrojov. Nezačali tak riešiť podstatu problému verejných financií.

Riziká spojené s explicitnými a implicitnými dlhmi

Štedré sociálne systémy podkopávajú nielen osobnú finančnú zodpovednosť ľudí v nich žijúcich, ale spolu s relatívne veľkorysou azylovou politikou motivuje k ekonomicky perverznej migrácii, čo môže viesť k finančnému preťaženiu tohto systému a následne k ešte silnejšej vlne populizmu, xenofóbie a nacionalizmu, či inému politickému extrémizmu ako dnes. Starnúce, skostnatelé a pohodlné európske spoločnosti pritom i potrebujú imigrantov, ktorí budú prispievateľmi, rešpektujúcimi základné hodnoty západnej civilizácie a slobodnej spoločnosti.

Podiel európskeho obyvateľstva v dôchodkovom veku totiž rastie a podiel ekonomicky aktívneho obyvateľstva klesá, čo vytvára do budúcnosti veľké finančné nároky na dôchodkový systém, systém dlhodobej starostlivosti a zdravotníctvo. Osobitne záťažou sú najmä priebežné financované sociálne zabezpečenia, kedy súčasná pracujúca generácia neadresne financuje penzie súčasných dôchodcov. Technologické zaostávanie môže viesť v EÚ k zániku starých a nedostatočnej tvorbe nových pracovných miest, a teda k rastu nezamestnanosti, čo bude mať nepriaznivý dosah aj na tieto systémy sociálneho zabezpečenia.

Finančné riziká znásobuje navyše eurozóna, teda spoločná mena a vytváraná transferová únia. Najväznejšie finančné pnutia tak vyplývajú z eurofinancovania nákladov nezreformovaných a zadlžených dôchodkových systémov, ktoré sú verejné a priebežne financované, najmä v dominantných krajinách eurozóny: v Nemecku, Francúzsku, Taliansku a Španielsku, ale aj napríklad v Grécku. Implicitné dlhy sociálnych štátov (výrazne prevyšujúce ich oficiálne explicitné dlhy) budú v nasledujúcich rokoch a desaťročiach v dôsledku starnutia populácie tlačiť na výrazné zvyšovanie verejných výdavkov, tým aj a zvyšovanie deficitov verejných financií v krajinách eurozóny a celej EÚ.

Na časovanú bombu dôchodkových systémov v dominantných krajinách eurozóny, ich tlakoch na udržateľnosť eura a potenciálne na rozpad eurozóny dlhodobejšie upozorňujú viacerí ekonómovia, napríklad autor čilskej dôchodkovej reformy José Piñera a bývalý prezident Cato Institute William Niskanen.⁴⁹ José Piñera napríklad uviedol, že „*ak chcú Európania udržať spoločnú meno euro, tak by mali zrušiť priebežný systém financovania dôchodkov a prejsť ku kapitalizačnému*“.⁵⁰

Ak vlády v týchto krajinách nezrealizujú zásadné dôchodkové reformy smerom k súkromným systémom, tak budú musieť výrazne zvýšiť vek odchodu do dôchodku, zvýšiť sociálne odvody (a prípadne aj dane) a/alebo znižovať nároky dôchodcov na dôchodky. Ani jedna z týchto alternatív (samostatne alebo viaceré spolu) nevyzerá politicky presaditeľná. Zostáva najpravdepodobnejšia alternatíva: riešenie vyššou infláciou, ktoré môže viesť k vystupovaniu týchto členov z eurozóny s rizikom jej rozpadu.⁵¹ Znehodnocovanie eura by malo priamy negatívny dosah aj na ostatných držiteľov eura, vrátane obyvateľov v krajinách ktoré urobili určité dôchodkové reformy, napríklad Slovensko.⁵²

⁴⁹ Viac napríklad Niskanen (2003) a Piñera (2004).

⁵⁰ Piñera (2004), s. 49.

⁵¹ Viac napríklad Niskanen (2003).

⁵² Viac v Gonda (2013).

Na inflačné „riešenie“ vo vzťahu k naakumulovaným explicitným dlhom v eurozóne upozorňujú tiež viacerí ekonómovia. Napríklad Pavel Kohout uviedol, že „jediným krátkodobo účinným riešením je inflácia, ktorá rozpustí reálnu hodnotu naakumulovaných európskych dlhov. Toto riešenie je zlé, nespravodlivé, makroekonomicky škodlivé a ide proti záväzkom a štatútu ECB. Má iba jednu výhodu. A to, že ide jediné možné riešenie.“ (Kohout, 2011, s. 95).

3.1.4 Pnutia, rozkoly a nárast nacionalizmu

S predchádzajúcim problémom úzko súvisí ďalší problém a najmä riziká EÚ do budúcnosti. Ten však na rozdiel od neho nemá, respektíve nebude mať, finančnú a ekonomickú podobu. Smerovanie k politickej únii, ďalšie systémové chyby európskej integrácie, osobitne tvoriaca **dlhová a transferová únia v sociálnych štátoch v EÚ** nevyvoláva do budúcnosti len inflačné a iné finančné tlaky, ale aj spolu s inými vplyvmi (napríklad vonkajšími rizikami) **vyvoláva aj ďalšie pnutia a rozkoly medzi národmi a nacionalizmus**, populizmus, národný socializmus, či iný politický extrémizmus.

Najvypuklejším zdrojom nielen finančnej nestability, ale aj nefinančných a mimoekonomických pnutí je eurozóna a politiky. Keďže eurozóna nemá a v dohľadnom čase pravdepodobne ani nebude mať vytvorené pevné základy pre jej dlhodobé fungovanie bez výraznejších dodatočných nákladov, potrebných na krytie dôsledkov cyklických výkyvov a/alebo finančných otrasov a inflácie, tak akýkoľvek externý vplyv môže v jej častiach spôsobiť finančné otrasy a celú eurozónu položiť na koliená.

Príkladom je bezradnosť európskych štátov v ich reakciách na dlhovú krízu, typu prijímania záchranných balíkov, finančne krytých z daní (napríklad nemeckými daňovníkmi) na udržanie neudržateľného štandardu obyvateľov v krajinách periferie (napríklad Grécka), na pomoc zadlženým vládam (napríklad gréckej) a ich veriteľským finančným inštitúciám (napríklad nemeckým a francúzskym bankám). To zvyrazňuje politika ECB nákupov štátnych dlhopisov a aj mechanizmu TARGET 2, v rámci ktorého dochádza k presunom eurových úspor od nemeckých občanov k tým v periférii eurozóny (gréckym, španielskym, talianskym a pod.).

S opakovanými a neúčinnými (medzivládny)mi transfermi rastie nevôľa na viacerých stranách – tak u tých čo platia (napríklad nemeckí daňovníci) a tiež u tých, čo podmienené dostávajú „pomoc“ (napríklad grécki občania, hoci drvivá väčšina „pomoci“ išla do veriteľských bánk). Dôsledkom takého inštitucionalizovaného nadnárodného morálneho hazardu sú nielen otázky typu „kto na koho dopláca“ ale tiež nepokoje, štrajky a rastúci nacionalizmus, populizmus a iné formy politického extrémizmu. Príkladom sú politické strany v parlamente tohto typu tak napríklad v Grécku, vo Francúzsku a Taliansku, ako aj v Nemecku.

Ďalší, zatiaľ neprejavенý, zdroj konfliktov z finančných pnutí do budúcnosti vyplýva z prípadného a už spomenutého eurofinancovania nákladov nezreformovaných a zadlžených dôchodkových systémov.

Centralizácia rozhodovaní na európsku úroveň a celkovo európska integrácia tak ako smeruje je zdrojom dodatočných pnutí a rozkolov, nie lepšieho spolunažívania a automatickou zárukou bezpečného a mierového vývoja.

3.2 Vonkajšie problémy a riziká

Nárast nacionalizmu a populizmu je a ešte viac môže byť nielen reakciou na čoraz centralizovanejšiu prerozdelenú Európsku úniu, ale aj na vonkajšie hrozby, priamo najmä na migračnú krízu, terorizmus islamských fundamentalistov a nepriamo finančne a dezinformačnými kampaňami podporované z Ruska. Do mnohých parlamentov a niektorých vlád členských krajín sa tak čoraz dostávajú xenofóbni, nacionalistickí, či populistickí politici.

3.2.1 Utečenecká kríza

Primárnou vonkajšou hrozbou a aj súčasným problémom je migračná kríza. V rokoch 2015 a 2016 bolo podľa Eurostatu evidovaných až 2,3 milióna žiadostí o azyl a podľa OSN sa pri pokusoch o preplavenie od roku 2014 utopilo 10 tisíc migrantov⁵³ (Sulík, 2017). Takýto nárazovo veľký prílev utečencov, resp. celkovo migrantov, zaskočil európskych lídrov, politikov národných štátov a občanov európskych štátov a tí nedokážu na vzniknutú situáciu účinne a racionálne reagovať.

EÚ napríklad nie je ochotná sa podieľať na stabilizácii regiónov Blízkeho východu a Afriky, v ktorých vládne teror a bezprávie, ktoré sú spolu s európskymi sociálnymi štátmi najväčším zdrojom ostatnej migrácie. Aj k riešeniu tohto problému začala EÚ pristupovať obdobnou politikou a analogickými nástrojmi ako pri iných problémoch, ktoré sme popísali ako neúčinné a škodlivé: nadnárodným prerozdeľovaním a kvótami. Rada EÚ aj zaviazala svojich členov k prerozdeleniu utečencov, ale reálne k tomu nedošlo. Zatiaľ nepristúpili k spolupráci, ktorá by účinne zachraňovala a pomáhala utečencom pred vojnou, terorom, či bezprávi a zároveň umožnila včasné a účinné selektívne posudzovanie migrantov o azyl.

Hlavným nebezpečenstvom vyplývajúcim z nezvládnutia tejto krízy je vnútropolitická destabilizácia v členských štátoch EÚ. Jej potenciál je zrejmý z nárastu politickej váhy populizmu, extrémizmu a xenofóbnych nálad všade na Západe, a najmä z toho, že na tejto agende sa dostali do parlamentov "protisystémové" strany dokonca aj v Maďarsku, Českej republike a na Slovensku – teda v krajinách, o ktoré migranti neprejavujú takmer nijaký záujem. Všade sa vynára viac kmeňový atavizmus strachu z cudzincov, v krajinách bývalého sovietskeho bloku je však vyššia miera necitlivosti voči ľuďom v núdzi, teda nižšia miera reálnej solidarity.

Intenzívnejšia spolupráca na EÚ úrovni tak bude nevyhnutná. Pred budúcnosťou tiež stojí ťažká otázka, týkajúca sa rešpektu princípu otvorených hraníc otvorenej spoločnosti v kontexte štedrých sociálnych štátov motivujúcich k ekonomickej migrácii a v kontexte bezpečnosti.

⁵³ <https://echo24.cz/a/i6Fyb/u-egyptskych-brehu-se-potopila-lod-se-600-migranty>

3.2.2 Islamský fundamentalizmus

Ďalším rizikom spoločností v EÚ je terorizmus ideológie politického islamu. Motivácia dnešných teroristických činov v Európe totiž súvisí viac ako v minulosti s náboženskou neznášanlivosťou⁵⁴. Dôsledkom je zásadná zmena spôsobu realizácie týchto útokov. Islamskí fundamentalisti sú zväčša blízkovýchodného či afrického etnického pôvodu a sponzorovaní (nielen) štátmi podporujúcimi terorizmus. Navyše sú nábožensky indoktrinovaní, čo je hlavnou príčinou toho, že väčšina ich útokov sú samovražedné útoky. Tento fakt, spolu s tým, že útočníci čoraz viac a lepšie využívajú moderné technológie, vedie k nutnosti prispôbovať boj proti teroru novým podmienkam tak v obsahovej, ako aj inštitucionálnej rovine.

Blízkovýchodný islamský fundamentalizmus je zdrojom priamej či nepriamej podpory terorizmu nielen v EÚ, ale najmä v krajinách samotného Blízkeho východu a v USA. Ukazuje sa, že intenzívnejšia kooperácia spravodajských služieb je účinným nástrojom napomáhajúcim zvládať dosahy takejto podpory. Vystáva preto opodstatnená požiadavka na užšiu spoluprácu členských krajín v tejto oblasti na zabránenie exportu islamského terorizmu do EÚ.

3.2.3 Hybridné a iné hrozby ruskej imperiálnej politiky

A nakoniec ešte pripomenieme vážny súčasný problém a budúcu hrozbu zvonka pre (nielen) EÚ, osobitne pre Slovensko a iné bývalé socialistické krajiny: hybridné a iné hrozby ruského imperializmu, stelesnené v súčasnosti politikou Vladimíra Putina.

Vladimír Putin sa od nástupu k moci v roku 2000 snaží o návrat Ruska do pozície, ktorú mal Sovietsky zväz v časoch studenej vojny, bez zreteľa na všetky negatíva pre medzinárodné spoločenstvo všeobecne a Západ konkrétne, ktoré s takouto snahou súvisia. Jeho politiku najlepšie vystihujú jeho slová z roku 2005, keď počas prejavu o stave krajiny, že „rozpad ZSSR bol najväčšou geopolitickou katastrofou storočia“, čo potvrdil inými slovami 2. marca 2018, keď povedal, že „ak by mohol, tak by zabránil rozpadu Sovietskeho zväzu“.⁵⁵

Hoci Vladimír Putin využíva v plnom rozsahu moderné technologické prostriedky a mediálnu taktiku, strategické ambície sú rovnaké alebo aspoň veľmi podobné, ako boli za cárského Ruska: snaha o teritoriálne zisky a systém vazalských štátov v tzv. „blízkom zahraničí“. Táto politika je, vzhľadom na geografickú blízkosť nových členov EÚ k Rusku, hlavnou vonkajšou hrozbou pre ich krehké ukotvenie k západnému civilizačnému priestoru, tým pádom aj pre ich slobody, prosperitu a bezpečnosť.

Z imperiálnej politiky Ruska sú reálnym problémom a rizikami pre krajiny EÚ najmä:

- masívne dezinformačné kampane na sociálnych sieťach: prezentujú Rusko ako „jedinú európsku krajinu, v ktorej sa zachovali – na rozdiel od liberalizmom

⁵⁴ Výnimkou je prípad „Breivik“ v Nórsku.

⁵⁵ https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2018/03/03/putin-says-he-wishes-he-could-change-the-collapse-of-the-soviet-union-many-russians-agree/?utm_term=.ba23587e19f1. Putinova politika je stručne a výstižne charakterizovaná napríklad tu: <http://www.politifact.com/punditfact/statements/2014/mar/06/john-bolton/did-vladimir-putin-call-breakup-ussr-greatest-geop/>.

skazeného Západu – tie pravé kresťanské hodnoty”. Štátom financovaní trollovia⁵⁶ obhajujú anexiu Krymu a hybridnú vojnu na Ukrajine či bagatelizujú podporu Ruska pre extrémistov a populistov v zahraničí. Nebezpečný je najmä propagandistický mix priznaných právd a od nich bežnému konzumentovi správ ťažko rozlíšiteľných lží v ruských štátnych médiách ako aj v médiách preberajúcich túto propagandu v zahraničí⁵⁷. Cieľom týchto snáh je aj diskreditácia základných inštitúcií a procesov, na ktorých stojí Západ

- finančná a politická podpora tých strán na Západe, ktorých programom je populizmus a politický extrémizmus, prípadne demontáž systému parlamentnej demokracie a separatizmus: príkladom je financovanie nacionalistického Národného frontu Marine Le Pen vo Francúzsku⁵⁸, či podpora katalánskeho separatizmu⁵⁹

Súčasťou reálnej imperiálnej politiky Ruska je tiež vedenie hybridnej vojny: jej príkladmi sú invázia do Gruzínska a následná okupácia Abcházska a Južného Osetska, anexia Krymu, logistická podpora teroristických zoskupení v Donecku a Luhansku a materiálna a vojenská podpora Asadovho režimu v Sýrii.

Reálne skúsenosti z ostatných rokov poukazujú na to, že Putin chce stratenú váhu Ruska ako politického hráča vo svete nadobudnúť na úkor Západu. V tomto zmysle je logická jeho podpora každému, kto sa snaží destabilizovať pomery v EÚ, ako aj v USA. Rôznorodosť prostriedkov, ktoré používa, siaha od zdanlivo objektívnych správ v anglickom vysielaní štátnej Russia Today až po teror na východe Ukrajiny. To robí dnes pre EÚ z ruského imperializmu nebezpečnejšiu vonkajšiu hrozbu ako je ktorákoľvek iná.

Pre Európsku úniu a jej členov znamená táto hrozba výzvu: nutná je rozhodná reakcia, ktorá ju bude účinne eliminovať. Zároveň to pre EÚ, jej členské štáty a ich obyvateľov znamená skúšku pevnosti základov modernej západnej civilizácie, a teda aj slobodných a prosperujúcich spoločností. Túto slobodu a prosperitu dnes paradoxne samotná EÚ (ale aj vlády národných štátov) príliš často podkopáva nerozumným presadzovaním etatizmu vo svojich každodenných rozhodnutiach.

⁵⁶ Zo svedectiev o fungovaní trollov pozri viac tu: <https://www.theguardian.com/world/2015/apr/02/putin-kremlin-inside-russian-troll-house>.

⁵⁷ Zoznam českých a slovenských webov s ruskou propagandou je tomto linku: <https://strategie.hnonline.sk/spravy/783457-toto-su-weby-pred-ktorymi-odbornici-varuju>.

⁵⁸ História tohto prípadu a vzťahy Ruska s Národným Frontom je popísaná napríklad tu: <https://www.ft.com/content/010eec62-30b5-11e7-9555-23ef563ecf9a>.

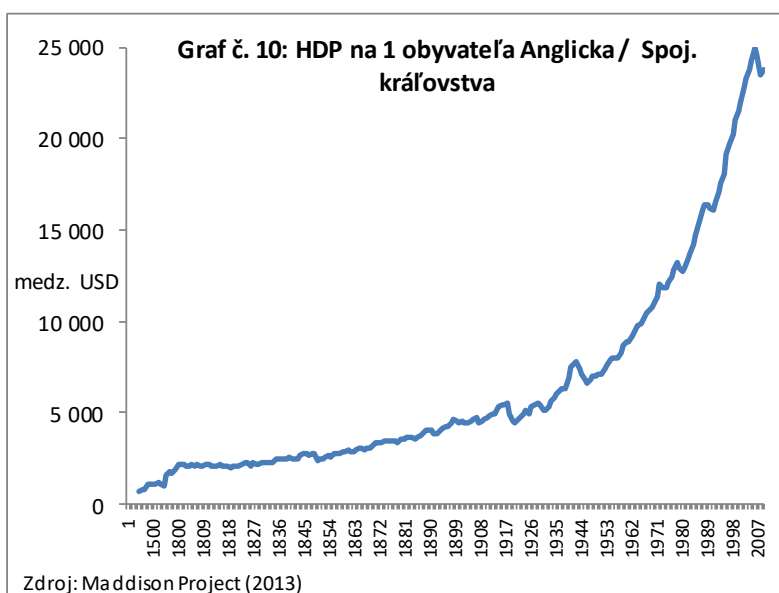
⁵⁹ O finančnej podpore ruským štátom vlastnenej Sberbank adresovanej katalánskym separatistom: <https://www.elconfidencial.com/espana/2017-10-24/banco-ruso-financia-separatistas-paga-lobby-eeuu-generalitat-1465764/>.

4 Historické zdroje bohatstva (aj slobody) Európy

Predtým ako pristúpime k hľadaniu možných riešení systémových príčin problémov EÚ sa pozrieme späť do minulosti, aby sme identifikovali kľúčové korene dodnes naakumulovaného veľkého bohatstva európskych (a celkovo západných) spoločností – bohatstva, z ktorého čerpajú v súčasnosti, na ktoré vytvárajú čoraz väčšie nároky do budúcnosti a ktoré spolu s Európskou úniou podkopávajú. Opierame sa pritom o práce relevantných ekonómov a historikov, ktorí sa dlhodobo venujú téme historických príčin bohatstva západných spoločností, vrátane európskych.

Spoločnosti Európy (primárne Západnej Európy)⁶⁰ a USA výrazne zbohatli, ako aj poznatkovo, technicky, kultúrne a inak rozkvetli v ostatných dvoch storočiach. Profesorka ekonomickej histórie Deidre McClosky v tomto kontexte upozorňuje na nasledovnú súvislosť:

„Veľká zmena všeobecného názoru na trhy a inovácie spôsobila industriálnu revolúciu a moderný svet. Zmena nastala počas 17. a 18. storočia v severozápadnej Európe. Viacmenej súčasne začali Holanďania a Briti, a neskôr aj Američania a Francúzi, hovoriť o strednej triede, vyššej či nižšej - o buržoázii - akoby nadobudla rešpekt a bola slobodná. Výsledkom bol moderný ekonomický rast.“ (McCloskey, 2010)

Príkladom krajiny, ktorá začala od 19. storočia čoraz viac bohatnúť, je Anglicko, resp. Spojené kráľovstvo (graf č. 10).

Poznámka ku grafu č. 10: Údaje za reálne HDP na 1 obyvateľa sú prepočítané v medzinárodných dolároch roku 1990 a v časovom rade sú upravené tak, aby boli porovnateľné (Maddison Project,

<https://www.rug.nl/ggdc/historicaldevelopment/maddison/releases/maddison-project-database-2013>).

Predpokladom pochopenia takéhoto zbohatnutia za ostatných 200 rokov je pohľad na to, čo sa udialo v Európe predtým. V období 1500 až 1800 nastali predovšetkým v Anglicku a Holandsku zásadné kultúrne a inštitucionálne zmeny, ktoré po roku 1750 odštartovali to, čomu dnes hovoríme priemyselná revolúcia. Život bežného človeka sa od toho času zmenil na nepoznanie. Erich Weede (2011) napríklad uvádza, že **európska civilizácia mohla vzniknúť a rozvinúť sa vďaka** inštitucionálnemu balíku troch vzájomne prepojených **predpokladov: osobná sloboda alebo minimálna vláda, súkromné vlastníctvo a kapitalizmus.**

⁶⁰ Západná Európa z kultúrno-civilizačného pohľadu na európske krajiny, zodpovedajúceho napríklad zoskupeniu európskych krajín, ktoré neboli súčasťou socialistického bloku.

4.1 Decentralizácia, politická rozdrobenosť a konkurencia s diverzitou

Profesor Erich Weede (2011) ďalej zdôrazňuje, že základnou podmienkou, ktorá v Európe naštartovala napĺňanie toho inštitucionálneho balíčka bola **politická rozdrobenosť a politicko-inštitucionálna konkurencia**. Poukazuje na to aj historik Paul Kennedy vo svojej knihe *Vzostup a pád veľmocí* (1996). Upozorňuje nás napríklad na fakt, že keď sa pozrieme na mapu svetových mocenských centier v 16. storočí, tak si všimneme politickú rozdrobenosť európskeho kontinentu. Európa bola vždy politicky rozdrobená, zjednotiť sa ju nepodarilo ani Rimanom, ani Karolovi Veľkému, ani Habsburgovcom, ani Napoleonovi, ani Hitlerovi, a ani Stalinovi.

Paul Kennedy vysvetľuje:

„...Po tisíc let po pádu Říma byla v protikladu k trvalé expanzi křesťanského náboženství a kultury základní politická mocenská jednotka malá a omezená. Příležitostná koncentrace moci, například za Karla Velikého na západě nebo v případě Kyjevské Rusi na východě, bývala pouze dočasnou záležitostí a končila změnou vládce, vnitřní nesváry nebo vnější invazí.“ (Kennedy, 1996, s. 36-40)

Za systém konkurenčných mocností stredovekej Európy môžeme pravdepodobne poďakovať komplikovanej geografickej členitosti, ostrovom, moriam, polostrovom, a tiež Alpám. Paul Kennedy o tom píše nasledovne:

„(Evropa) postrádala obrovské nížiny, ve kterých by mohli kočovníci snadno založit říši, chyběly zde široké životadárné poříční oblasti, jaké se nalézaly kolem Gangy, Nilu, Tigridu a Eufratu, žluté řeky a Jang-c'-t'iangy, poskytovaly obživu spoustě pracujícího lidu a jež rolníci mohli snadno obdělávat. Evropská krajina byla mnohem roztříštěnější, s horskými masivy a rozsáhlými lesy, které oddělovaly roztroušená osídlení v údolích. Její podnebí se výrazně měnilo od severu k jihu a od západu k východu. To mělo řadu závažných důsledků. Především znesnadňovalo vytvoření jednotné vlády, a to dokonce i mocným a odhodlaným válečníkům, a dále velice snižovalo riziko, že by celý kontinent mohl být ovládnut vnější silou, třeba mongolskými hordami. Tato různorodost krajiny naopak povzbuzovala vznik a přetrvání decentralizované moci s omezenými královstvími, pohraničními panstvími, horskými klany a konfederacemi měst v nížinách, což způsobovalo, že politické mapa Evropy z kterékoli doby po pádu Říma vypadala jako nějaká záplatovaná pokrývka.“ (Kennedy, 1996, s. 36-40)

Konkurencia medzi právnymi systémami mala podľa Kennedyho mnoho dôsledkov aj na rozvoj obchodu:

„Nejdůležitější důsledky tohoto decentralizovaného, převážně nekontrolovaného růstu obchodu a kupectva, přístavů a trhů byly politické i sociální. Především neexistoval způsob, kterým by mohl být takový ekonomický rozvoj zcela potlačen. ... Šlechtici v Porýní, kteří nadměrně zdaňovali cestující obchodníky, zjišťovali, že se obchodní trasa může odklonit a spolu s ní i jejich zisky.“ (Kennedy, 1996, s. 36-40)

Obchod a iné oblasti sa dynamicky rozvíjali postupne vo všetkých oblastiach decentralizovanej, politicky rozdrobenej a rozlohou relatívne malej Západnej Európy, vrátane dnešného Severného Talianska (Benátky, Janov a pod.), Nemecka a následne Švajčiarska (ktoré je dodnes príkladom decentralizovaného štátu s politickou konkurenciou). Politicko-inštitucionálna konkurencia a konkurencia právnych systémov sa tak stala spolu s autentickou konkurenciou na trhu základným predpokladom rozvinutia bohatstva a slobody Európy.

4.2 Slobodný trh s myšlienkami a spoločný kultúrny rámec

Ekonomický historik Joel Mokyr (2017) tiež pokladá politickú rozdrobenosť novovekej Európy za kľúčový prvok vzostupu západného sveta. Uvádza, že európsky konkurenčný systém moci dal po roku 1500 za **vznik v tom čase jedinečného trhu s ideami**, čím sa dostávame k podstate univerzálnych zdrojov bohatstva: realizovaných myšlienok v neobmedzovanej konkurencii a spoločenskej kooperácii, teda slovami Adama Smitha aj v procese delby práce a slobodných výmen.

Mohli sa zrazu objavovať ľudia ako Luther, Galileo, Descartes alebo Newton. Myslitelia, ktorí si mohli dovoliť povedať, že všetko čomu ľudia doteraz verili nemusí byť pravda. Prispelo k tomu aj uvoľnenie a oslabenie politickej a náboženskej kontroly. A ak sa i tak lokálnym vládcam v tom čase radikálne názory nepáčili, tak sa myslitelia zbalili a odišli za hranice. Džin slobodného myslenia bol z fľaše vypustený. Mocnosti sa vzájomne držali v šachu, nik nemal takú hegemoniu, aby tento spontánny proces zvrátil. **Politicko-inštitucionálna konkurencia medzi kultúrne blízkymi obyvateľmi Európy** (najmä tou vzdelanejšou časťou) nechtila stvorila relatívne jednotnú platformu na slobodné šírenie myšlienok.

Joel Mokyr (2017) uvádza aj nasledovné:

„...Politická rozdrobenosť existovala popri mimoriadnej intelektuálnej a kultúrnej jednote. Európa už v tom čase ponúkala viac menej jednotný trh s ideami, išlo o celokontinentálnu sieť vzdelaných mužov a žien, kde mohli nové myšlienky obiehať. Európska kultúrna zjednotenosť mala korene v jej antickom dedičstve a v používaní latinčiny medzi vzdelancami. Štruktúra stredovekej cirkvi po celom kontinente bola tiež významným prvkom v tomto procese.“ (Mokyr, 2017)

Podľa Mokyr (2017) tento relatívne slobodný trh s myšlienkami spôsobil ohromnú zmenu v jednej veľmi dôležitej oblasti. Bola to zmena vo vedeckom myslení, ktorá podľa Mokyr nastala medzi Kolumbovou cestou do Ameriky v roku 1492 a smrťou Isaaca Newtona v roku 1727. Vzdelaní Európania sa prestali pozeráť na vedu ako na niečo, čo má uspokojiť ich zvedavosť, skúmanie prírody malo byť o tom ako zlepšiť naše materiálne blaho. Túto zmenu stelesňuje podľa Mokyr najmä otec empirizmu Francis Bacon (1561-1626). „Baconovský vedecký program“ vyústil k vytváraniu vedeckých platforiem akou bola britská *Royal Society* založená v roku 1660 a francúzska *Académie des sciences* založená o šesť rokov neskôr.

4.3 Individualizmus so zodpovednosťou, vlastníctvo a obmedzenia moci panovníka

Z hľadiska prosperity Európy je dôležitý jeden inštitucionálny rys, tým je kultúra individualizmu zosobnená v inštitúcii súkromného vlastníctva, ktorá vytvára základné

pravidlá spoločenskej hry. Nositeľ Ceny Švédskej ríšskej banky za ekonomické vedy na pamiatku Alfreda Nobela Douglass C. North (1991) opisuje inštitúcie ako určité „obmedzenia, ktoré štruktúrujú politické, ekonomické a spoločenské interakcie. Pozostávajú z neformálnych obmedzení (sankcie, tabu, zvyky, tradície, vzorce správania) a formálnych pravidiel (ústavy, zákony, vlastnícke práva).“

North hovorí, že prosperujúci trh potrebuje stabilnú ochranu vlastníckych práv najmä pred politikmi (political rulers). K takémuto zlepšeniu (stabilizovaniu) vlastníckych práv došlo v 17. storočí v Anglicku, stabilizácia inštitúcie súkromného vlastníctva bola podľa neho výsledkom „Slávnej revolúcie“ (Glorious revolution) z roku 1688, keď sa parlamentom obmedzila svojvoľná moc kráľovskej koruny.

Kultúru vlastníckych práv v dnešnom západnom svete treba podľa Northa sledovať do novovekého Holandska a najmä do Anglicka. (North, 1991)

Antropológ a historik Alan Macfarlane napríklad v knihe *The Origins of English Individualism* (1978) poukazuje v súvislosti s vlastníckymi právami na výnimočnosť Anglicka, no hovorí, že môžeme ísť o pár storočí späť pred tým než prišla slávna revolúcia (1688). Anglicko už 14. storočí (a možno aj skôr) bolo oproti zvyšku Európy iné. Individualistické vzorce správania sa objavovali koncom stredoveku v celej severnej Európe, no Macfarlane hovorí, že kolískou individualistického vlastníctva je najmä Anglicko. Individualizmus bol podľa neho psychickou a sociálnou realitou Angličanov ešte pred úsvitom moderných dejín.

Macfarlane ďalej dôvodí, že „v skúmaných stredovekých prameňoch **ťažko nájsť etapu, kedy by Angličan nebol zodpovedný sám za seba**. Už Anglicko 13. storočia môžeme podľa Macfarlana vidieť ako kapitalistickú trhovú ekonomiku bez tovární. Dopĺňa k tomu nasledovné:

„Nie je to modernita, ktorá vyvoláva individualizmus, ale naopak individualistické vzorce stredovekého Anglicka umožnili vznik (kapitalistickej) modernity. Korene kapitalistickej a priemyselnej revolúcie preto musíme hľadať v stredovekých anglických štruktúrach vlastníctva a domáceho hospodárenia.“ (Macfarlane, 1978, s. 196)

Ďalšie argumenty ekonomického úspechu a slobody Anglicka na princípe rešpektu k vlastníctvu a dodržiavania a ochrany vlastníckeho práva (v porovnaní s napríklad Ruskom) popisuje historik Richard Pipes vo svojej knihe *Vlastníctví a svoboda* (2008). Dôležitým medzníkom na ceste prosperity a slobody Anglicka, resp. celého Spojeného kráľovstva, bolo v roku 1846 zrušenie Obilninových zákonov, tým umožnenie podmienok pre slobodný obchod. Ďalším predpokladom bolo v Anglicku dodržiavané zvykové právo a celkovo úcta k dohodám a iným pravidlám (čo je súčasťou cností klasického liberalizmu).

4.4 Myšlienky klasického liberalizmu a buržoázne cnosti

S odvolaním sa napríklad na Deidre McCloskey môžeme povedať, že hlavným a finálnym spúšťačom prosperity bolo **realizovanie myšlienok klasického liberalizmu** (Davida Huma, Adama Smitha a ďalších mysliteľov) **v praxi a pestovanie a dodržiavanie buržoáznej morálky**.

To čo sa podľa McCloskey v novoveku zásadne zmenilo neboli inštitúcie, ale myšlienky a etika - teda šírenie liberalizmu a s tým spojených buržoázných cností. Liberalizmus chcel otvoriť životné šance pre každého, chcel **rovnosť pred právom** a panstvo práva (*rule of law*).⁶¹ Vzdával tak rešpekt obyčajnému človeku. **Myšlienka „univerzálnej dôstojnosti – spoločenskej úcty každého človeka – bola nevyhnutná z dlhodobého hľadiska, povzbudzovala ľudí vstupovať na nové trhy a chránila ich ekonomickú slobodu“** (McCloskey, 2016; Boettke, 2017). K prosperite by tak nedošlo bez prechádzajúceho oslobodenia a vymanenia sa ľudí z nerovnocenných a podriadených postavení v spoločnosti.

Výbušná zmes myšlienok, inštitúcií a praxe odštartovala po roku 1800 ohromný ekonomický rast západného sveta. Veľké zbohatnutie (Great Enrichment) bolo výsledkom progresu testovaného a overovaného obchodovaním, systémom vlastníckych práv koordinovaných cenami a „verbálnou buržoáznou podporou“ (speech-work), ktoré to celé sprevádzali. Ekonomický rast podľa McCloskey nie je iba funkciou stabilnej ochrany vlastníckych práv, ale aj zväčšovaním rozsahu trhu vďaka šíreniu buržoázných ideí, ktoré dávajú dôstojnosť komerčným praktikám a rešpektujú inštitúcie ako súkromné vlastníctvo (Boettke, 2017).

Podnikateľské inovácie musí sprevádzať spoločenská morálna podpora. Toto nám pripomína aj ekonóm Bart J. Wilson: „*ak chceme budovať hodnoty, tovary a služby, tak sa musíme správať morálne. Musíme vytvárať vhodné prostredie pre voľný obchod, pre biznis, inovácie a zmeny, ktoré narúšajú bežný spoločenský systém.*“ (Odkladal, 2017) Buržoázne cnosti, resp. morálna podpora trhu a predpoklad prosperity a slobody zahŕňajú celkovo rešpekt a dodržiavanie pravidiel fungovania slobodnej spoločnosti, vrátane dodržiavania dohôd, zmlúv a iných dohodnutých pravidiel.

Zdrojom poučenia aj pre dnešnú EÚ by tak malo byť uvedomenie si toho, čo priviedlo európske spoločnosti k prosperite a blahobytu (aj k slobode).⁶² Európske spoločnosti zbohatli a inak rozkvitli najmä vďaka konkurencii na všetkých úrovniach (vrátane politicko-inštitucionálnej konkurencii) podloženej diverzitou, decentralizácii, spoločnému kultúrno-hodnotovému (anticko-kresťanskému) rámcu, slobode šírenia myšlienok, rozvoju vedy a obchodu, individualizmu s osobnou zodpovednosťou, rešpekte k vlastníctvu a k dohodám, ochrane vlastníckych práv a obmedzení koncentracii moci a vďaka ideám a cnostiam klasického liberalizmu.

⁶¹ Nie rovnosť vo výsledkoch (*equality to outcome*), ktorú presadzoval napríklad Jean Jack Rousseau a ktorú dnes presadzuje napríklad Thomas Piketty. Tá je v protirečení k princípom slobodnej spoločnosti a k prosperite a slobode v praxi.

⁶² Okrem tohto pozitívneho príkladu ako inšpirácie pre súčasnosť by zdrojom poučenia, ale v ich prípade aj mementom, mali byť negatívne skúsenosti rozpadov spoločností, menových únií, či zničených životov po snahách o centrálnu vytvorenie veľkých politických celkov v Európe. Platí to v rôznej miere a podobe pre dávny príklad Rímskej Ríše, ako aj menové únie vytvárané v 19. storočí alebo násilný pokus o veľký európsky štát Hitlerom a na východe Stalinom. V 19. storočí išlo v Európe o latinskú a škandinávsku úniu. Latinskú menovú úniu inicioval Napoleon III. a v roku 1860 ju s Francúzskom vytvorilo Švajčiarsko, Belgicko a Taliansko ako protiváhu Anglicku. Formálne do nej v roku 1876 vstúpilo aj Grécko, ale v roku 1908 z nej bolo i tak vylúčené (Cembalest, 2012). Podobným experimentom s menovými úniami bolo založenie škandinávskej únie, ktorú v roku 1872 vytvorili Švédsko, Nórsko a Dánsko. Obidve menové únie sa po čase rozpadli kvôli nechote krajín prehlbovať menovú úniu smerom k politickej.

5 Žiaduca podoba budúcej integrácie a spolupráce v Európe

Po vyše šesťdesiatročnom budovaní európskej integrácie v protismere ku uvedeným historickým zdrojom aj dnešnej prosperity a slobody nie je reálne, že lídri EÚ otočia „kormidlo“ o 180 stupňov. Doteraz navyše prezentovali smerovanie európskej integrácie v duchu „stále užšej únie“ ako jednosmerku a neponúkli alternatívne možnosti vývoja EÚ. Zdá sa však, že po rozhodnutí britských voličov o vystúpení Spojeného kráľovstva z EÚ sa predsa len „pohli ľady“, konkrétne Európska komisia. Tá totiž prostredníctvom *Bielej knihy* prvýkrát v histórii európskej integrácie verejnosti predložila a aspoň v tomto nezáväznom a na diskusiu určenom dokumente pripustila alternatívne scenáre budúceho vývoja v EÚ: 1. pokračovanie v súčasnom smerovaní, 2. iba jednotný trh, 3. tí, ktorí chcú, robia viac, 4. menej, ale efektívnejšie a 5. oveľa viac spoločne.⁶³

Vzhľadom na doterajší niekoľko desaťročný vývoj európskej integrácie a aktuálne postoje lídrov EÚ predpokladáme ako najpravdepodobnejší scenár č. 5 „oveľa viac spoločne“ (teda alternatívu politickej centralizácie), minimálne v podobe ďalších prvkov fiškálnej a politickej únie. Tie by mohli vyplynúť napríklad z ostatných návrhov Komisie na dobudovanie bankovej únie a eurozóny.⁶⁴ K dotiahnutiu smerovania do jednotného európskeho štátu však pravdepodobne nedôjde. Prirodzenou súčasťou tohto scenára totiž budú aj rastúce a čoraz prudšie protireakcie, trenice a konflikty, postavené napríklad na racionálnych dôvodoch finančného dopĺňania na iných alebo na neracionálnych argumentoch nacionalizmu. Osobitnou podalternatívou scenára politickej centralizácie tak môže byť vystúpenie niektorých krajín z eurozóny a následný neriadený rozpad eurozóny, prípadne aj EÚ.

Druhou alternatívou, o ktorej sa diskutuje, je scenár viacrýchlostnej únie pod názvom „tí, ktorí chcú, robia viac“. Reálne uskutočňovanie viacrýchlostnej únie by síce zmiernilo predpokladané negatívne dosahy, viaceré systémové chyby a ich dôsledky by pretrvávali. Predstavuje zároveň pascu fiškálnej, prípadne až politickej únie pre členov eurozóny, keďže explicitne predpokladá, že „skupina krajín vrátane eurozóny a možno aj ďalších krajín sa dohodne na prehĺbení spolupráce najmä v daňových a sociálnych otázkach. Väčšia harmonizácia daňových pravidiel.“ (Európska komisia, 2017, s. 20). Vzhľadom však na ambície európskych lídrov po 60-tich rokoch budovania európskej integrácie“ nevyzerá reálne a udržateľné dlhodobejšie smerovanie európskej integrácie ako viacrýchlostnej únie. Pravdepodobnejšie je, že by to časom viedlo k rozštiepeniu EÚ a ostali by v nej len členovia, „ktorí chcú a robia viac“ na ceste k hlbšej politickej integrácii.

Úplne nereálne vyznievajú z pohľadu EÚ ostatne tri scenáre. Prvý scenár je nereálny z dôvodu, že po rozhodnutí britských voličov o Brexite a pri súčasných problémoch v EÚ (najmä v eurozóne) majú európski lídri silnú motiváciu niečo zmeniť na súčasnom stave európskej integrácie. Ostatné dva scenáre („menej, ale efektívnejšie“ a predovšetkým „iba jednotný trh“) považujeme za nereálne. Elity EÚ by nimi totiž priznali systémovú chybu v smerovaní európskej integrácie.

⁶³ Európska komisia (2017)

⁶⁴ Viac na webe tu: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-3721_sk.htm a http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-5005_sk.htm

Na druhej strane, práve scenáre „iba jednotný trh“, prípadne „menej, ale efektívnejšie“ a do určitej miery aj scenár viacrýchlostnej únie (ak by umožňoval reálnu flexibilitu a možnosti vyvazania, teda opt-outy, z každej fázy integrácie alebo politiky) sú bližšie k žiaducim možnostiam ako Európskou úniou realizovaný scenár „politckej únie“, skrývajúci sa pod eufemizmom „čoraz užšia únia“.

5.1 Základné predpoklady žiaducej európskej integrácie

Súčasná európska integrácia v duchu konceptu čoraz užšej únie s jej systémovými chybami spôsobuje občanom EÚ vážne problémy dnes a vyvoláva väčšie problémy pre ich prosperitu, slobodu a bezpečnosť do budúcnosti. Tie sa ešte viac znásobia v prípade pokračovania takéhoto smeru a snáh európskych lídrov o prehĺbovanie politickej únie.

Európska únia v jej centralizačnom a regulačnom smerovaní sa stále výraznejšie spolupodieľa na podkopávaní historických zdrojov bohatstva a slobody Európy a vzdďaluje sa od princípov kapitalizmu, slobodnej spoločnosti a základných hodnôt západnej civilizácie. Vzdďaluje sa tým aj slobodnejším podmienkam z jej začiatkov z 50-tych rokov, viac podmienkam v EFTA a najvýraznejšie slobodnejším podmienkam vo viacerých krajinách západnej Európy napríklad v 19. storočí, keď boli u nich silnejšie ukotvené buržoázne cnosti (rámcovo to ilustruje schéma 1). EÚ je však len jednou z príčin tohto civilizačného „podkopávania“. Vzhľadom však na zameranie štúdie sa venujeme takmer výhradne iba jej.

Jednou z ďalších významných príčin sú európske sociálne a intervenčné štáty. Spoločným menovateľom systémových príčin problémov je rozmáhajúci sa centrálny plánovač a regulátor, snímajúci z podnikajúcich, aj nepodnikajúcich ľudí významnú časť ich zodpovednosti a **prehľbujúca sa (pseudo)kultúra relativizovania kapitalizmu a základných civilizačných hodnôt a inštitúcií Západu**, šírená nielen vďaka EÚ, vládam, ale aj napríklad vplyvu spoločensky progresivistických a konštruktivistických intelektuálov, „podnikateľov podnikajúcich“ so štátom a iných záujmových skupín, či zvonka napríklad ruským vplyvom). Čoraz viac sa tak v európskych (a tiež iných západných spoločnostiach) presadzujú myšlienky a podoby kolektivistického prístupu k spoločnosti (centralizmu, sociálnej spravodlivosti, nacionalizmu, protekcionizmu, či korporativizmu) a v ľuďoch sa prehľbuje mentalita nárokovateľnosti.

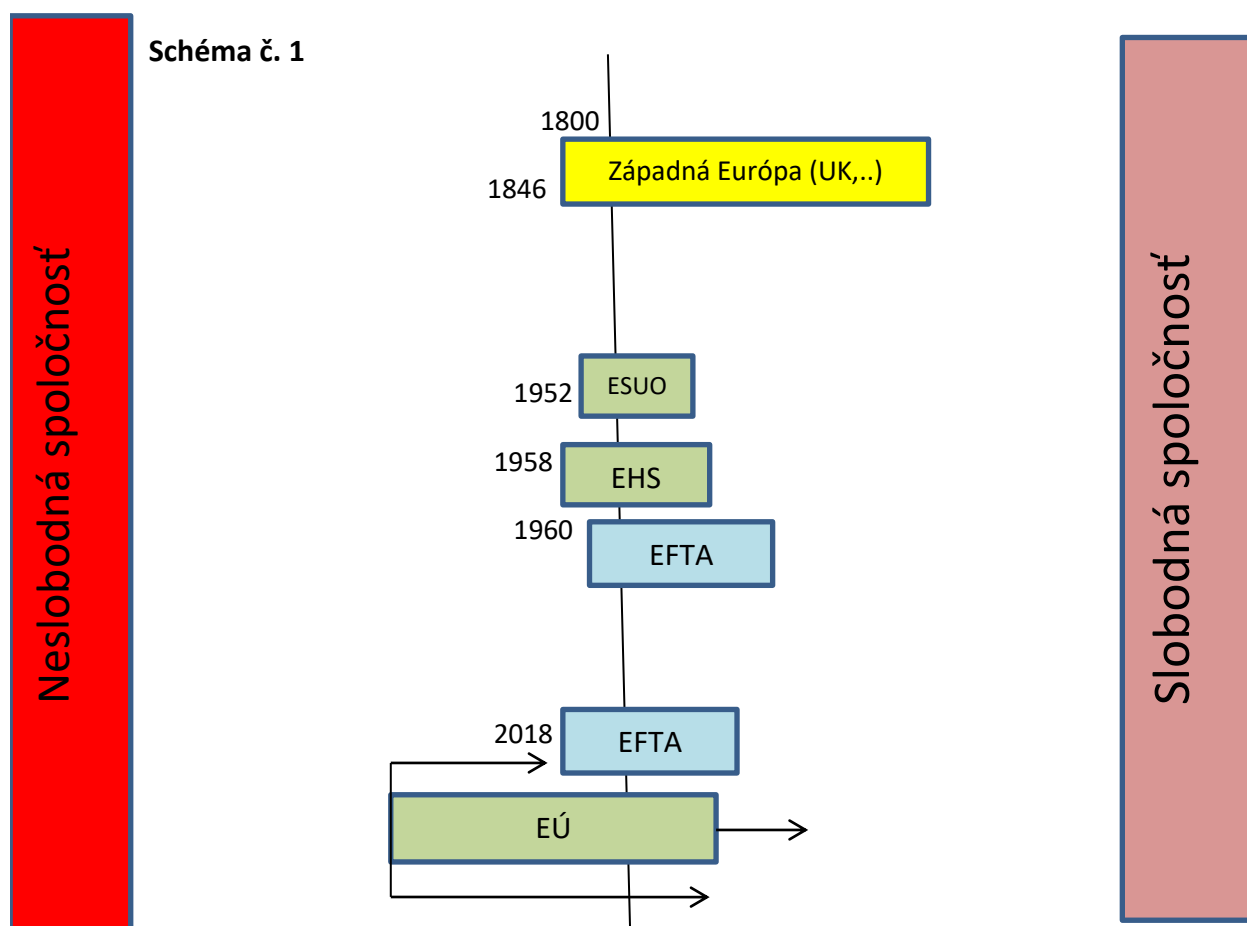
Základom žiaduceho presmerovania aktuálnych trendov na cestu slobodnejších, prosperujúcejších podmienok je **oživenie a praktické napĺňanie tradícií kultúry individualizmu a cností kapitalistickej spoločnosti**. Rozhodnutie o Brexite môže byť signálom a impulzom k takému presmerovaniu európskej integrácie. Predstavuje príležitosť, ktorá môže byť v prípade splnenia určitých predpokladov využitá.

Žiaducou alternatívou centralizačného a regulačného smerovania európskej integrácie je tak podľa nás **pružná, voľnejšia a dobrovoľná integrácia a spolupráca v Európe, postavená na princípoch slobodnej spoločnosti, hodnotách západnej civilizácie a tým aj na základoch bohatstva a slobody Európy**: osobná sloboda a osobná zodpovednosť, rešpektovanie vlastníckeho práva a dohôd, neobmedzovaná konkurencia na všetkých úrovniach (vrátane politicko-inštitucionálnej konkurencie) s diverzitou, decentralizácia a právo na secesiu, zmluvná sloboda, rovnosť pred právom, limity koncentrácie moci, dobrovoľnosť a iné

princípy a pravidlá slobodnej spoločnosti, resp. ekonomické a morálne zásady a cnosti klasického liberalizmu, ktoré sme spomenuli v predchádzajúcom texte.

S nimi je v súlade ekonomická integrácia a deregulovaná a bezcolná zóna voľného obchodu, nie však politická integrácia (tým aj politická centralizácia). Predpokladá to tiež napríklad **prioritne spolupracovať na medzinárodnej úrovni s partnermi, ktorí si viac ako iní ctia tieto tradičné hodnoty, na ktorých stojí a padá západná civilizácia.** Napríklad z pohľadu bezpečnosti je v súčasnosti takým inštitucionálnym priestorom úzkej spolupráce na nadnárodnej úrovni NATO, v Európe sčasti dopĺňaný napríklad postupom v rámci Schengenu, prípadne aj EÚ.

V nasledujúcom texte sa konkrétnejšie zameriame na podstatné možnosti a návrhy takéhoto presmerovania EÚ a integrácie v rámci nej k slobodnejším podmienkam a v menšej miere aj na možnosti vývoja mimo dnešnej EÚ, napríklad smerom k EFTA (schéma č. 1).

Poznámka k schéme č. 1: Šípky naznačujú alternatívy žiaduceho presmerovania európskej integrácie.

5.2 Reformné presmerovanie EÚ a integrácie v rámci nej

V rámci EÚ by žiaduca alternatíva vývoja k slobodnejším podmienkam primárne znamenala **presmerovanie dnešnej európskej politickej integrácie späť k ekonomickej (trhovej) integrácii a zároveň dobrovoľnú spoluprácu,** podložené uvedenými princípmi slobodnej spoločnosti a hodnotami modernej západnej civilizácie. Európska integrácia by preto mala

stáť na princípoch decentralizácie, dobrovoľnosti, slobodnej konkurencie (na všetkých úrovniach), **rôznosti, zmluvnej slobody, univerzálnych pravidiel** (týkajúcich sa najmä vlastníctva a zmluvnosti), **osobnej zodpovednosti a rešpekte k vlastníctvu a dohodám**, nie na základe centralizácie, centrálne riadenej harmonizácie, centrálnych dotácií a regulácií a nerešpektovania dohôd a iných pravidiel.

Odvolať sa do značnej miery môžeme na klasicko-liberálnu predstavu o európskej integrácii Ludwiga Erharda a ďalších, ktorá sa však pri jej zrode nepresadila, resp. presadila sa len čiastočne a nedostatočne. Už vznikom ESUO sa totiž napríklad vytvoril nadnárodný plánovací a regulačný orgán (Vysoký výbor) a so založením EHS napríklad vznikla colná únia, Európska komisia a základy Spoločnej poľnohospodárskej politiky (viac v 1. kapitole).

Niektoré črty takéhoto reformného presmerovania nájdeme v scenároch *Bielej knihy* „iba jednotný trh“, „menej, ale efektívnejšie“, prípadne „tí, ktorí chcú, robia viac“, v britských reformných návrhoch EÚ, ktoré prezentoval David Cameron na summite EÚ 18.-19.2.2016, ako aj napríklad v dokumente politickej strany SaS *Manifest slovenského eurorealizmu* (Sulík, 2017) a štúdie bruselského think tanku Open Europe *The Case for European localism* (Persson, 2011).

David Cameron sa na spomenutom summite EÚ napríklad vyjadril, že *„Británia sa už nebude zúčastňovať budovania stále tesnejšej únie. Naša vízia Európy je iná. Veríme v pružnú úniu slobodných štátov, ktoré zdieľajú určité inštitúcie a spolupracujú na základe dobrovoľnej spolupráce“*. (Židek, 2016)

Náš návrh reformy EÚ a európskej integrácie je v línii s týmto výrokom Davida Camerona. Oproti spomenutým reformným návrhom je však komplexnejší, razantnejší a dôslednejší. Za žiaducu alternatívu dnešnej EÚ považujeme **Európsku zónu slobodného trhu: združenie nezávislých** (decentralizovaných) **národných štátov v zóne slobodného trhu (deregulovanej zóne voľného obchodu) s dohodnutými výnimkami konkrétnych oblastí, o ktorých rozhodujú spoločne**, typu kontroly dodržiavania a nápravy nedodržania zásad združenia vládami, či bezpečnosť ich priestoru (spolu s ostatnými krajinami Schengenu, teda štátmi EFTA). Takáto európska zóna by bola bez centrálnych harmonizácií, spoločných politík a inej politickej centralizácie, ako aj bez cieľ a iných vnútorných a aj vonkajších regulácií⁶⁵.

Obdobne žiaduce presmerovanie európskej integrácie by si vyžadovalo nielen odbúranie centrálnych intervencií a regulácií (napríklad v poľnohospodárstve a zahraničnom obchode) a harmonizácií, ale aj odstránenie inštitúcií, rozmáhajúcej sa byrokratizácie a demokratických, aj nedemokratických mechanizmov umožňujúcich rozhodovania o vlastníctve a nakladaní s vlastníctvom iných ľudí.⁶⁶ Súčasťou toho by malo byť aj doplnenie ďalších slobôd, týkajúcich sa napríklad správy vecí verejných (politicko-inštitucionálnej

⁶⁵ Výnimkou sú len univerzálne regulácie garantujúce fungovanie subjektov v slobodnej spoločnosti ako zmluvnosť a vymáhateľnosť práva (pozri poznámku 23 pod čiarou).

⁶⁶ Nedemokratická podoba takého rozhodovania je prítomná aj v EÚ, napríklad prostredníctvom rozhodovania priamo nevolených zástupcov Európskej komisie.

konkurencie). Nutnou podmienkou toho je garantované *právo na secesiu*.⁶⁷

Predpokladom takejto zóny voľného obchodu bez ciel a iných obmedzení nielen vo vnútri, ale aj voči iným krajinám vo svete, bez všetkých regulácií a smerníc a s neobmedzovanou konkurenciou na všetkých úrovniach (vrátane v menovej oblasti)⁶⁸ je **odbúra(va)nie systémových chýb (príčin problémov) dnešnej EÚ a európskej integrácie** a zároveň schopnosť jej členov minimalizovať a účinne reagovať na vonkajšie, aj vnútorné hrozby.

Predkladáme preto návrh riešení na odstraňovanie a odstránenie systémových chýb európskej integrácie. K nemu dopĺňame z neho odvodené príklady reformného prístupu k riešeniam podstaty problémov a reagovaniu na hrozby vo vybraných oblastiach (menová oblasť a finančný trh, fiškálna oblasť a bezpečnosť). Návrh riešení predstavuje rámcovú a východiskovú predstavu, ktorú budeme následne (aj na základe diskusií) precizovať, upravovať a dopĺňať.

Návrhy zmien prezentujeme v podobe zásadných riešení na dosiahnutie žiaduceho presmerovania európskej integrácie a zároveň aj v podobe medzikrokov smerujúcich k nim - príkladov čiastkových a pragmatickejších zmien.

Takúto **predstavu o budúcej EÚ a európskej integrácii a systémové a dlhodobé zmeny**, ktoré k nej vedú, predstavujeme napriek jej dnešnej politickej nepriechodnosti **ako dôležitú intelektuálnu alternatívu súčasnej európskej integrácie, ktorá môže byť inšpiráciou do budúcnosti**.⁶⁹ Opierať sa môžeme napríklad o klasicko-liberálnu predstavu o európskej integrácii pri jej zrode. Takéto zásadné zmeny by si vyžadovali vrátiť sa pred začiatok európskej integrácie (pred Rímske zmluvy, resp. aj pred Zmluvu o ESUO) a k tomu ešte pridať deregulačné a liberalizačné opatrenia. Vyžadovalo by si to dohody členských štátov Únie, týkajúce sa aj zmien základných zmlúv. Z pohľadu európskych lídrov to znie nereálne, keďže by tým priznali, že smerovanie európskej integrácie je chybné a je potrebné „zaradiť spiatocku“.

Čiastočný posun po tejto trajektórii, teda zrealizovanie niektorých čiastkových žiaducich zmien však je za určitých podmienok možné a pravdepodobné. Akýkoľvek posun k dosiahnutiu nami navrhovanej reformnej alternatívy, či prijatie ktoréhokoľvek (aj čiastkového a pragmatického) návrhu z nej by sme považovali za priaznivý krok na ceste k slobodnejším a prosperujúcejším podmienkam v dnešnej EÚ. Podmienkou toho však je aj

⁶⁷ Secesia ako právo na „sebaurčenie národov“, či „sebaurčenie iných zoskupení ľudí“ by predstavovala výrazný klin do centralizačne presadenej európskej integrácie. Výraznejšie by to bolo v prípade dôsledného uplatnenia secesie až po úroveň jednotlivca, ako ju definoval napríklad Ludwig von Mises (Mises, 1998, s. 92).

⁶⁸ O to viac, ak by sa jej predstavitelia dokázali dohodnúť s USA na Euro-americkéj zóne voľného obchodu, či so zástupcami Severoamerickej zóny voľného obchodu a spoločne by vytvorili Severoatlantickú zónu voľného obchodu. V súlade so skutočným globálnym trhom by bolo vytvorenie podmienok pre Svetovú bezcolnú a celkovo deregulovanú zónu voľného obchodu (*Svetovú zónu slobodného trhu*). Tú možno považovať za jedinú žiaducu formu globálnej ekonomickej integrácie, ktorá je v súlade s princípmi slobodnej spoločnosti a slobodného trhu (Gonda, 2013).

⁶⁹ Takýto prístup je v súlade napríklad s tým, že „*hlavnou úlohou ekonomickej teoretikov a politických filozofov by malo byť ovplyvňovať verejnú mienku takým spôsobom, aby to čo je dnes politicky nepriechodné sa stalo v budúcnosti politicky možným*“, ako to vyjadril Friedrich Hayek vo svojich poznámkach k druhému vydaniu knihy *Soukromé peníze: Potřebujeme centrální banku? (Denationalisation of Money)* - Hayek, 1999, s. 24.

to, že budú prijaté brzdy, či iné zábrany opatrení a politík, ktoré by prehľbovali systémové deformácie európskej integrácie. Preto sme medzi návrhy zaradili aj príklady takýchto zmien.

5.2.1 Návrhy riešení systémových chýb európskej integrácie

Systémové a dlhodobociele zmeny a čiastkové medzikroky, ktoré k nim vedú, navrhujeme na riešenie prvých štyroch podstatných systémových deformácií európskej integrácie. Z tohto dôvodu tak môžeme súbor návrhov zmien rozdeliť do nasledovných žiaducich **trendov reformného presmerovania EÚ a integrácie v rámci nej:**

- decentralizácia a politicko-inštitucionálna konkurencia,
- deregulácia, liberalizácia a debyrokratizácia,
- nepodporovanie morálneho hazardu,
- rešpektovanie a záväznosť dohodnutých pravidiel.

Decentralizácia a politicko-inštitucionálna konkurencia

Centrálne harmonizovanie a neustále prenášanie kompetencií z národných úrovní na európsku je kľúčovou sprievodnou črtou a systémovou chybou európskej integrácie, ktorá spôsobuje vážne problémy.

Vlády a iné subjekty s rozhodovacími právomocami o ostatných v spoločnosti sú na všetkých úrovniach (od obecných samospráv, cez regionálne samosprávy, vlády na štátnych úrovniach, až k ECB a Európskej komisii) **rizikom pre slobody a peňaženky občanov** žijúcich na danom území. Niekedy národné vlády (napríklad autoritatívnych vodcov) sú väčším problémom pre ich občanov ako nadnárodné rozhodovacie centrum. V dlhodobom horizonte však univerzálne platí, že **centralizovanejšie administratívne jednotky a ich politiky prinášajú oproti decentralizovanejším väčšie systémové riziká a sú tak pre občanov väčším ohrozením**, tak ako na to napríklad v kontexte *koncentrácie moci* poukázal Friedrich Hayek (podkapitola 1.1.2), či Roland Vaubel: „*Hromadenie politickej sily [v centralizovanejšej administratívnej jednotke] dáva politikom, byrokratom a aktivistickým sudcom – štátu – viac moci and svojimi občanmi*“ (Vaubel, 2012, s. 2).

Roztrúsené argumenty proti centralizácii a v prospech decentralizácie v texte štúdie zhrňme do nasledovných, vzájomne prepojených, problémov centralizovanej(šej) politiky:⁷⁰

- obmedzená (v prípade celosvetovej centralizácie úplne odbúraná) politicko-inštitucionálna konkurencia a konkurencia právnych systémov, tým aj obmedzenie (fungovania) trhu, slobody voľby a tvorby bohatstva (ako sme v texte na viacerých miestach uviedli)
- väčšie systémové riziko koncentrácie moci, tým aj jej zneužitia a výraznejšieho obmedzovania slobôd ľudí (ako sme uviedli vyššie, aj s odvolaním sa na Friedricha Hayeka a Rolanda Vaubela)
- vyššie náklady a väčší problém ľudí premiestniť sa za prácou, či podnikaním alebo presunúť svoj kapitál do oblastí s menšou reguláciou, nižším zdanením, či menším

⁷⁰ Opodstatnenosť centralizácie a centralizovanej politiky je iba pri riešení vojnových konfliktov, či iných katastrof a priamych nebezpečenstiev ohrozujúcich celú spoločnosť.

inflačným znehodnotením meny (ľudia „ťažšie volia nohami“). Vlády to napríklad menej brzdia v reguláciách a zdaňovaní, čo vedie k väčšiemu zaťaženiu občanov ako je tomu v prípade decentralizovanejších podmienok

- vyššie náklady a sťažené podmienky ľudí porovnávať výkon ich vlády so susednou vládou a ich väčšia vzdialenosť od nej (keďže „je im menej na očiach“), čo vedie k ťažšej kontrolovateľnosti takéhoto rozhodovacieho centra a jeho motíváciám netransparentnejšie a korupčnejšie rozhodovať ako decentralizovanejšie
- väčšie riziko ekonomického nacionalizmu a izolacionalizmu a prijímania opatrení, ktoré by decentralizovanejšia jednotka, obecná samospráva, v konkurenčnejších podmienkach neurobila (napríklad Spoločnú poľnohospodársku politiku). Menšia politická jednotka má podstatne silnejšie motivácie k tomu, aby zostala otvorená a vo väčšom rozsahu sa spoliehala na obchod a deľbu práce (Šíma, 2001)
- nedostatočná spätná väzba z dôsledkov chybných politík, ako aj úspešnejších riešení – chýba dostatočný signál ohodnotenia pre vládu a porovnaní, inšpirácie, či výstrahy pre ostatné vlády
- obmedzený tlak na experimentovanie s cieľom priaznivejších podmienok na podnikanie a život u nich (ako je tomu do určitej miery pri existencii daňovej konkurencie)
- nižšia účinnosť v rozhodovaniach, keďže ľudia s rozhodovacími právomocami rozhodujú o väčšej oblasti s diferencovanejšími podmienkami v nej
- nižšia pružnosť a v EÚ až zabetónovanosť tých politík, ktorých zmeny si vyžadujú zásahy do základných zmlúv, ako napríklad Spoločná poľnohospodárska politika
- podkopáva iniciatívy jednotlivcov a aktivity na miestnych úrovniach
- potláča rozdielnosti v preferenciách ľudí, ktoré spoluurčujú komparatívnu výhodu (Vaubel, 2012)

Naopak, pripomeňme, že politicko-inštitucionálna konkurencia a decentralizácia reflektuje rozdielnosti v preferenciách ľudí, rozdiely podmienok v konkrétnych oblastiach a umožňuje konkurenciu vlád, čo ich prinajmenšom brzdia v ich daňových a regulačných politikách. Napríklad daňové politiky jednotlivých krajín EU by nemali byť centrálné riadené a ani koordinované. Jednotlivé štáty EU nemajú ani rovnakú štruktúru ekonomiky, ani rovnaké bohatstvo a ani rovnakú vyspelosť ekonomík. Rozdiely na pracovných trhoch, či v produktivite práce a kapitálu sú výrazné. Mali by tak ostať výhradne v rukách členských štátov a aj tie jej prvky, ktoré sú čiastočne koordinované na úrovni EU by sa mali vrátiť na národnú úroveň.

Politika EU by zároveň nemala byť zásterka presadzovať niečo, čo nevie vláda presadiť v domácom prostredí. Napríklad „reforma“ trhu práce (teda de facto rôzne regulácie na ňom) by nemala byť presadzovaná ako „spoločná politika“ pod zámkou voľného pohybu pracovnej sily. Politici členských krajín to pravidelne robia a vedie to iba k deformácii práva.

➤ *Systémové a dlhodobé ciele zmeny zamerané na decentralizáciu a politickú konkurenciu:*

- zrušenie všetkých dnešných prvkov centrálnej harmonizácie (kompetencií, politik a podobne) na európskej úrovni, okrem výnimiek oblastí, v rámci ktorých budú členské štáty spoločne rozhodovať (napríklad právomoc kontroly dodržiavania a nápravy nedodržania princípov vytvorenej zóny slobodného trhu, či bezpečnosť ich priestoru – v spolupráci s NATO a ostatnými členmi Schengenu)
- neumožniť rozširovať kompetencie EÚ (ako to v súčasnosti umožňuje Zmluva o fungovaní EÚ), teda poistiť subsidiaritu napríklad obdobnou klauzulou, akú má Ústava USA v jej X. dodatku⁷¹
- umožniť podmienky fungovania menovej konkurencie v chápaní trhovej konkurencie, teda odbúraním administratívnych bariér slobodného trhu peňazí (viac v časti „Menová oblasť a finančné trhy v podkapitole 5.2.2); alternatíva: menovú politiku preniesť späť na členské štáty (menová konkurencia v chápaní politicko-inštitucionálnej konkurencie) a tam na úrovni štátov uskutočniť menové a bankové reformy

➤ *Príklady čiastkových zmien a medzikrokov, ktoré by prispeli k systémovým zmenám decentralizácie a politicko-inštitucionálnej konkurencie:*

- striktné uplatňovať princíp *flexibility* členských štátov participovať na fáze, rozsahu a prvku integrácie a zaviesť možnosť vyviazania sa (opt-out) z každej fázy integrácie a z každej európskej spoločnej politiky, napríklad umožniť vystúpenie členskej krajiny z eurozóny
- v prvých fázach presunúť kompetencie z európskej úrovne na národné úrovne, napríklad nasledovné kompetencie: ochrana morských biologických zdrojov v rámci rybného hospodárstva, poľnohospodárstvo a iné rybné hospodárstvo, životné prostredie okrem cezhraničného znečisťovania a transnárodnej biodiverzity, priestor slobody a bezpečnosti okrem ochrany Schengenských hraníc, otázky bezpečnosti verejného zdravia, ochrana a zlepšovanie zdravia, sociálna politika, hospodárska, sociálna a územná súdržnosť, ochrana spotrebiteľa, priemysel, doprava, transeurópske siete, cestovný ruch, energetika, kultúra, vzdelávanie
- zrušiť všetky prvky daňovej harmonizácie – minimálne sadzby spotrebných daní, DPH, spoločnú daň z finančných transakcií,..
- odmietat ďalšie návrhy na daňovú harmonizáciu, resp. každé jej prijatie podmieniť schválením v referendách členských krajín
- odmietat návrhy na inú centrálnu riadenú harmonizáciu a politickú integráciu v EÚ, resp. akýkoľvek presun právomocí na nadnárodnú úroveň (napríklad, ak vznikne dokument, reformujúci fungovanie EU) podmieniť schválením v referende členských štátov
- striktnejšie formulovať subsidiaritu, konkrétne formuláciu v článku 5 ods. 3, ako uvádzame v poznámke 22 podľa návrhu *Manifestu slovenského eurorealizmu* (Sulík, 2017, s. 23)

⁷¹ <https://constitutioncenter.org/interactive-constitution/amendments/amendment-x>

Slovami Rolanda Vaubela prezentujeme postoj, že „**alternatívou [politickej] integrácie nie je národný štát, ale decentralizácia.** (...) **Najviac decentralizovaný systém rozhodovania je trh**“ (Vaubel, 2012, s. 2). A doplníme, že **pre slobodnejšie a prosperujúcejšie podmienky je kľúčové podstatne zmenšovať rozsah a vplyv vlád štátov, Európskej komisie, ECB, ako aj iných administratívnych jednotiek s právomocami rozhodovať o ostatných, umožniť fungovanie slobodných trhov s reálnou konkurenciou a pravidiel slobodnej spoločnosti.**

Deregulácia a debyrokratizácia

Druhou systémovou chybou a trendom európskej integrácie je rastúci nadnárodný intervencionizmus a byrokratický aparát. Ako sme už uviedli, **intervencie sú v duchu ekonomického nacionalizmu a etatizmu presúvané z národných úrovní na EÚ a zároveň sú pod vplyvom korporativizmu a centrálnych plánov a iných progresivistických vízií o spoločnosti tiež vytvárané Európskou úniou, primárne Európskou komisiou.** Regulácie EÚ predstavujú enormné náklady pre podnikateľský sektor (na úrovni približne 1 bilión eur ročne) a enormné zaťaženie pre spotrebiteľov a celkovo daňovníkov. Európske regulácie navyše znásobujú legislatívnu smršť a náklady v členských krajinách. Tie ich musia zaviesť do svojich legislatívnych aktov a na domáce náklady domácimi orgánmi ich musia aj vymáhať.

K narastaniu množstva regulácií prispieva aj silné **prepojenie záujmových skupín a Európskej komisie, ktoré je organizovanejšie a efektívnejšie ako na úrovni členských štátov.** Systémové prepojenie lobistov a nadnárodných technokratov EK s veľkými rozhodovacími právomocami viac koncentruje moc do ich rúk a menej podlieha (politickej) kontrole a brzde ako v členských štátoch. **Nadnárodný korporativizmus a nadnárodné regulácie v EÚ tak predstavujú väčšie problémy a hrozby pre prosperitu a slobody ľudí ako národnej úrovni.**

Osobitné problémy spôsobujú veľké dotačné prerozdelenie mechanizmu typu Spoločnej poľnohospodárskej politiky, Európskeho fondu regionálneho rozvoja a iných fondov EÚ. Vyvolávajú napríklad ekonomicky perverzné motivácie pasívneho prispôsobovania sa centrálnym „ponukám“ (výzvam) a spoliehanie sa na prílev externých zdrojov, plytvanie peňazí daňovníkov, nárast byrokracie, motivácie ku korupcii a neproduktívnejšiemu, menej podnikavému, aktívnemu a invenčnemu mysleniu, konaniu ľudí a používaniu ekonomických zdrojov. Niektoré selektívnymi podporami deformujú konkurenciu a podnikateľské prostredie. Ide napríklad o dotácie do obnoviteľných zdrojov, či garancie pôžičiek podnikateľom z Európskeho fondu pre strategické investície (EFSI).

Spríevodnou črtou nárastu dotačných a regulačných mechanizmov je rozbužnejšia a neustále rastúca sieť agentúr a iných inštitúcií EÚ a zväčšujúci sa byrokratický aparát. Len v Európskej komisii pracuje približne 33 tisíc zamestnancov (bez externistov, ktorých tiež hojne využíva EK). Razantné zoštíhlenie agendy a počtu zamestnancov EÚ považujeme nevyhnutné, a to aj z pragmatickejšieho pohľadu.⁷²

⁷² Na porovnanie uveďme, že Dozorný orgán EFTA má iba približne 70 zamestnancov (<http://www.eftasurv.int/about-the-authority/the-authority-at-a-glance/>), teda 1 jeho úradník pripadá na 192 000 obyvateľov EFTA.

➤ *Systémové a dlhodobé ciele zmeny zamerané na dereguláciu a debyrokratizáciu:*

- zrušenie ciel a iných obmedzení zahraničného obchodu s krajinami mimo EÚ (zrušenie Spoločnej obchodnej politiky a colnej únie); (o niečo pragmatickejšia) *alternatíva*: presunúť ich späť na národnú úroveň (kde ich však tiež odporúčame neuplatňovať)
- zrušenie regulácií obchodu a regulácií na trhoch práce a iných trhoch, produkčných kvót a iných regulačných obmedzení vo vnútri Únie, okrem regulácií, ktoré vymedzujú legitímne univerzálne pravidlá fungovania slobodnej spoločnosti s trhovou ekonomikou (pozri poznámku pod čiarou č. 23)
- zrušenie všetkých spoločných európskych (dotačných) politik a prerozdelených mechanizmov, vrátane Spoločnej poľnohospodárskej politiky, ESF a iných fondov EÚ (vyžaduje si to zmeny základných zmlúv, teda dohodu všetkých členov EÚ)
- zrušenie všetkých inštitúcií EÚ (vrátane Európskej komisie, Európskeho parlamentu), okrem organizačnej platformy, ktorá bude zastrešovať spoluprácu spoločne rozhodujúcich zástupcov členských štátov vo výnimočných oblastiach
- prijať záväzok neprijímať nové intervencie, dotačné a prerozdelené politiky, mechanizmy a iné opatrenia, ktoré nie sú v súlade so zónou slobodného trhu

➤ *Príklady čiastkových zmien a medzikrokov, ktoré by prispeli k systémovým zmenám deregulácie a debyrokratizácie:*

- znižovať regulačné zaťaženie tak, že prijatie novej regulácie bude podmienené zrušením dvoch existujúcich regulačných právnych predpisov, teda princíp „one in – two out“, navrhnutý Komisiou v scenári „iba jednotný trh“ *Bielej knihy* (Európska komisia, 2017, s. 18) a prezentovaný aj SaS v dokumente *Manifest slovenského eurorealizmu* (Sulík, 2017, s. 26-27)⁷³
- odbúrať cenové regulácie (napríklad minimálne a referenčné ceny cukrovej repy a cukru, či garantovaných výkupných cien za obnoviteľné zdroje energie), významne redukovať kvóty, ako aj iné regulácie, počnúc zrušením ekonomicky najabsurdnejších (napríklad zákazu štandardných žiaroviek, vysávačov s vyšším príkonom, rozlišovania medzi mužmi a ženami pri tvorbe cien poisťného, nosenia podpätkov a šperkov kaderníčkami a povinných kvót pre ženy v riadiacich orgánoch spoločnosti)⁷⁴
- výrazné zjednodušenie a redukovanie colného sadzobníka a postupné odbúravanie všeobecných ciel a postupné redukovanie (až nakoniec zrušenie) ostatných nástrojov obmedzujúcich zahraničný obchod, napríklad subvenčných podpôr vývozu, antisubvenčnej a antidumpingovej politiky, ochrany pred nadmerným dovozom a kvót na dovoz

⁷³ Na rozdiel od nich však nenavrhujeme časové obmedzenie tohto princípu. Jeho platnosť tak automaticky zanikne, keď za novú reguláciu bude možné zrušiť poslednú existujúcu, resp. posledné dve existujúce regulácie. Ďalšia regulácia už nebude môcť byť prijatá. Európska komisia predostrela toto opatrenie v Bielej knihe v rámci jedného zo scenárov do roku 2025 a SaS ho explicitne odporučila uplatňovať na prechodné 15-ročné obdobie. Súhlasíme však so SaS v tom, že „prijaté nariadenia musia byť monotematické tak ako doteraz, aby sa predišlo obchádzaniu pravidla spájaním viacerých návrhov do jedného právneho predpisu“. (Sulík, 2017, s. 28)

⁷⁴ Viac napríklad Vačko (2013).

- každú smernicu, nariadenie, či inú reguláciu prijímať na prechodné obdobie (5 alebo 10 rokov), po ktorom sa predĺži jej platnosť, iba ak sa obháji zmysel jej existencie (sunset klauzula), návrh predstavený SaS (Sulík, 2017, s. 28)
- zrušiť (resp. v prvom kroku aspoň výrazne obmedziť) neefektívnu a finančne nákladnú Spoločnú poľnohospodársku politiku (na ktorú ide každoročne približne 60 mld. eur)
- zrušiť fondy EÚ (minimálne v prvom kroku aspoň zrušiť ESF a fondy EÚ smerujúce do „podpôr“ podnikania a hospodárstva, vrátane energetiky, konkrétne napríklad trh deformujúcich „podpôr“ obnoviteľných zdrojov energie)⁷⁵
- zrušiť Európsky hospodársky a sociálny výbor a iné orgány, na ktorých participujú záujmové skupiny a zamedziť možnostiam ovplyvňovať legislatívu EÚ záujmovými skupinami
- redukovať počet komisárov, významne redukovať počet zamestnancov a agendu Európskej komisie (konkretizovanejšie v časti „Fiškálna oblasť“ v podkapitole 5.2.2), Európskeho parlamentu, Rady EÚ a Európskej rady a iných agentúr EÚ, opierajúc sa aj o výsledky ich auditu nezávislou súkromnou inštitúciou (ktorá nie je ani čiastočne financovaná zo zdrojov EÚ, prípadne iných verejných zdrojov)
- zrušiť napríklad Európsky fond pre strategické investície, sprivatizovať Európsku investičnú banku, Európsky inštitút pre rodovú rovnosť, Úrad spoločenstva pre odrody rastlín, Spoločný podnik pre čistú oblohu a Spoločný podnik pre odvetvie biopriemyslu (viac v časti „Fiškálna oblasť“ v podkapitole 5.2.2)
- neaktualizovať Lisabonskú stratégiu a Stratégiu 2020 a ani inak nepokračovať vo vymedzovaní cieľov, ktoré by na ne nadväzovali a boli by smerodajným vodítkom právnych regulačných predpisov

Nepodporovanie morálneho hazardu

Systémovou deformáciou európskej integrácie v rámci eurozóny ako integračného jadra EÚ je **inštitucionálne nastavenie a politiky, podporujúce morálny hazard a ekonomicky perverzné motivácie finančnej nezodpovednosti** vlád a bánk, či iných finančných inštitúcií. Spôsobuje ich inštitucionálne nastavenie eurozóny, ako aj menová politika ECB (ňou uplatňované nástroje ako kvantitatívne uvoľňovanie, OMT a podobne), trvalý euroval (ESM) a ďalšie *bail-out* programy.

Je nevyhnutné aby záväzky jednotlivých účastníkov trhu v prípade insolventnosti účastníka trhu neboli preberané inými podnikateľskými subjektmi, či štátom (teda daňovníkmi). Z tohto hľadiska vznik akýchkoľvek inštitúcií, ktorých cieľ je preberanie rizika za iných vyvoláva nárast systémového rizika. *Morálny hazard*, ktorý tým vzniká, totiž vedie k neefektívnosti trhu, k rizikovejšiemu správaniu, ako aj k zhoršeniu hospodárení vlád.

Najmä v eurozóne je preto potrebné ukončiť inštitucionálne a politické podporovanie morálneho hazardu medzinárodnej pomoci typu „smrtiacich bozkov“ , či ďalšej dávky drogy“

⁷⁵ Ďalšie návrhy a odporúčania riešení problémov fondov regionálneho rozvoja sú napríklad k dispozícii v štúdiu Dušana Slobodu *Eurofondy a regionálne rozdiely v Európskej únii* (2012) tu: <http://regio.institute.sk/3-zavery-odporucania>.

(dávajúcej zadlženým falošné signály oživenia) a preniesť finančnú zodpovednosť primárne na pôvodcov - zadlžené vlády a ich veriteľov (finančné inštitúcie).

Systémovým predpokladom odbúrania morálneho hazardu v eurozóne je neexistencia ECB a menová konkurencia (z pohľadu cieľovo žiaduceho stavu v chápaní trhovej konkurencie a z pohľadu o niečo pragmatickejšej zmeny a „druhého najlepšieho“ riešenia ako politicko-inštitucionálna konkurencia, konkrétne národných menových politík).

➤ *Príklady možných zmien redukujúcich morálny hazard v eurozóne:*

- striktné dodržiavať princíp *no bail-out*, uplatňovať *bail-in* princíp a nezabraňovať štátnym defaultom a bankrotom
- zakázať ECB nakupovať štátne dlhopisy aj na sekundárnom trhu, uskutočňovať programy ako OMT, kvantitatívne uvoľňovanie a jej funkciu veriteľa poslednej inštancie
- zrušiť a neumožniť zavedenie ostatných politík a programov podporujúcich morálny hazard, ako ESM, Spoločný rezolučný fond, plánované spoločné ručenie vkladov a pod.

Viac sa tomu venujeme v rámci časti „Menová oblasť a finančné trhy“ v podkapitole 5.2.2.

Rešpektovanie a záväznosť dohodnutých pravidiel

Nerešpektovanie alebo selektívne uplatňovanie dohodnutých pravidiel sa v EÚ stalo „pravidlom“.

➤ Navrhujeme preto dodržiavať prinajmešom nasledovné princípy týkajúce sa pravidiel:

- univerzálna záväznosť a univerzálne uplatňovanie každého dohodnutého pravidla,
- explicitný súhlas s pravidlom každým členom, ktorý ho má uplatňovať (znamená nielen požiadavku na jednohlasné schvaľovanie plánovaných dôležitých prvkov európskej integrácie, ale aj dodatočné schválenie pravidiel novopristupujúceho člena do eurozóny, či do EÚ),
- automatickosť sankcií Paktu stability a rastu v prípade porušenia dohodnutého pravidla, a to v podobe adresne finančných sankcií (hmotnú zodpovednosť by niesol minister financií v prípade deficitu a dlhu verejnej správy) a prípadne aj nefinančných postihov (napríklad v podobe obmedzenia hlasovania zástupcov danej krajiny).

5.2.2 Príklady reformných prístupov vo vybraných oblastiach

Z uvedeného súboru základného balíka návrhov systémových a čiastkových návrhov na odstraňovanie systémových deformácií, tým aj príčin problémov, európskej integrácie môžeme odvodiť a doplniť na ilustráciu možné prístupy k reformnému presmerovávaniu v niektorých oblastiach.

Ako príklady uvádzame:

- menovú oblasť a finančný trh,

- fiškálnu oblasť, vrátane eurofondov a iných prerozdelených mechanizmov
- bezpečnosť.

Kým v prípade prvých dvoch je dôvodom najmä roztrúsenosť ich návrhov vo viacerých trendoch odbúravania systémových chýb integrácie a väčšinou ich uvádzanie v rámcovej podobe (bez konkrétnejších opatrení), tak v prípade bezpečnosti je dôvodom najmä minimálne rozpracovanie relevantných návrhov v predchádzajúcom texte. Niektorým prienikom návrhov sme sa však zámerne nevyhli. Iné oblasti, ako vnútorný trh, či vonkajšia obchodná politika, sú dostatočne prezentované v hlavnom balíku návrhov, napríklad v rámci trendu „Deregulovanie a debyrokratizácia“.

Nižšie uvádzané príklady sú náčrtom prístupu reformného presmerovania, nie vyčerpávajúcou reformou v danej oblasti.

Menová oblasť a finančné trhy

Ako sme už uviedli v predchádzajúcom texte, euro, eurosystém, inštitucionálne nastavenie eurozóny, ECB a jej ekonomicky perverzný dlhový vzťah s fiškálnymi politikami a jej menová politika sú súčasťou systémových deformácií (nielen) európskej integrácie, ktoré spoluvyvolávajú šírenie morálneho hazardu a vplývajú na rastúce zadlženie a ďalšie vážne problémy v eurozóne a EÚ. Nadnárodný menový systém tak prehlbuje problémy národných menových systémov a pridáva k nim ďalšie. *Eurotragédia obecnej pastviny* bez hrozby defaultu a bankrotu členskej krajiny predstavuje pre ne väčšie systémové riziká ako keby boli mimo nej.

ECB navyše uskutočňuje politiku nakupovania štátnych dlhopisov, ktorá nesúvisí s jej primárnym cieľom cenovej stability a nepriamo tak pomáha fiškálnej stabilizácii krajín, čím ich motivuje k ďalšiemu zadlžovaniu. Pod interpretáciu svojho mandátu tak skrýva aj politické ciele. Jej vedenie býva menované, obdobne ako v prípade iných centrálnych bánk, menované politickým procesom, politické záujmy jej členských štátov sa však môžu v podobe fiškálneho pasažierstva výraznejšie negatívne prejaviť.

Finančný trh v eurozóne a EÚ je deformovaný menovými a ďalšími systémovými deformáciami. Jeho funkcia disciplinujúceho signálu fiškálne nezodpovedných vlád je tým výrazne paralyzovaná.

Dôležitou súčasťou cieľovo žiaducej alternatívy *európskej zóny slobodného trhu* by podľa nás mali byť **podmienky pre menovú slobodu a menovú konkurenciu** v trhovom chápaní, teda umožňujúce konkurenciu poskytovania, držby a používania akýchkoľvek mien alebo iných platobných prostriedkov. Menová reforma by tak mala byť zameraná na odpolitizovanie, privatizáciu a celkovo odštátnenie a dereguláciu peňazí. Dosiahnuť ju možno odstránením legislatívnych a iných centrálnych prekážok slobodných rozhodnutí na trhu peňazí, v eurozóne najmä odbúraním legislatívnej normy o eure ako zákonom platidle, zrušením peňažného administratívneho monopolu ECB, jej funkcie veriteľa poslednej inštancie a

ostatných privilégií a zasahovaní do trhu ECB (spolu s tým by malo napríklad aj ukončiť štátom garantované poistenia vkladov).⁷⁶

Ak to nebude presaditeľné na úrovni eurozóny, tak potom je druhou najlepšou možnosťou umožniť menovú konkurenciu v politicko-inštitucionálnom chápaní, teda vrátiť členským štátom kompetenciu menovej politiky alebo (reálnejšia možnosť) vystúpiť z eurozóny a následne uskutočniť reformu s menovou konkurenciou na štátnej úrovni.

Pre efektívne fungovanie kapitálových a celkovo finančných trhov je nevyhnutné, aby záväzky jednotlivých účastníkov trhu v prípade insolventnosti účastníka na ňom neboli preberané inými podnikateľskými subjektmi alebo štátom. Vznik inštitúcií, ktorých cieľ je prebranie rizika za iné entity vedie len k nárastu systémového rizika – *morálneho hazardu*.

Na úrovni EU by mali byť definované iba základné princípy podnikania na finančnom trhu (ako požiadavky na kapitalizáciu a podmienky umožňujúce vznik finančnej inštitúcie), koordinované BASEL a Bankou pre medzinárodné zúčtovanie. Naopak, dohľad nad regulovanými inštitúciami by mal ostať na národnej úrovni a nové vzniknuté mechanizmy by mali byť postupne odstránené alebo by malo byť umožnená opt-out možnosť pre podnikateľské subjekty.

➤ *Príklady čiastkových zmien, ktoré by prispeli k systémovým zmenám v menovej oblasti a na finančnom trhu:*

- zaviesť opt-out (možnosť vyviazania sa) členského štátu z eurozóny
- v základných zmluvách explicitne zakázať ECB priamo alebo nepriamo (aj na sekundárnom trhu) nakupovať štátne dlhopisy
- ukončiť, zakázať a do budúcnosti neumožniť aj programy ECB ako OMT (ktorým deklarovala zámer nakupovania štátnych dlhopisov krajín požadujúcich pomoc z eurovalu v neobmedzenom objeme) a kvantitatívneho uvoľňovania (QE)
- premeniť ECB na súkromnú banku (vlastnenú napríklad súkromnými finančnými inštitúciami, kde pri rozhodovaní by mal každý jej zástupca jeden hlas)
- obmedziť politický vplyv členských štátov pri voľbe predstaviteľov vedenia ECB
- neumožniť ECB priamo a lebo nepriamo vypomáhať finančným inštitúciám (ukončiť jej funkciu „veriteľa poslednej inštancie“) a riešenie insolventnosti preniesť na národnú úroveň (kde však tiež by centrálna banka a/alebo vláda nemala zachraňovať „suché konáre“ na trhu, vrátane finančných inštitúcií)
- zrušiť trvalý euroval (ESM) a neumožniť vytvorenie obdobného mechanizmu (napríklad Európskeho menového fondu), keďže už trvalý euroval prispel k inštitucionalizovaniu eurozóny ako transferovej a dlhovej únie a porušuje Článok 125 Zmluvy o fungovaní EÚ, novelizovanej Lisabonskou zmluvou
- zvýšiť požiadavky na kvalitu záruk, ktoré ECB požaduje pri poskytovaní úverov a zohľadňovať rôznosť kvality dlhopisov rôznych členských krajín (Sulík, 2017, s. 41),

⁷⁶ Viac k menovej reforme sme prezentovali v knihe *Eurozóna a alternatívy európskej ekonomickej integrácie* (Gonda, 2013)

resp. neakceptovať ako záruky štátne dlhopisy členských krajín s problémami financovania ich dlhov

- zrušiť jednotný záchranný fond (SRF) a s ním jednotný mechanizmus pre riešenie insolvenčnej kreditných inštitúcií. Objem prostriedkov ktoré fond ma dosiahnu (1% krytých depozitov) bude v prípade zásadnej krízy bankového sektoru nepostačujúci, navyše banky túto možnosť záchrany zohľadnia v svojom rizikovom apetíte a teda budú konať rizikovejšie ako keby takáto možnosť neexistovala. Alternatívne by mala byť umožnená opt-out možnosť pre tie banky, ktoré voči krytým vkladom nevytvárajú úverovú expanziu a teda sa zaviazu držať 100% depozít na vyžiadanie v rezervách. Takéto finančné inštitúcie by mali mať iný regulačný rámec ako tie, ktoré iba čiastočne vytvárajú rezervy voči depozitom na vyžiadanie
- implementáciu medzinárodných dohôd o reštrukturalizácii či likvidácii finančných inštitúcií presunúť na národné štáty a vytvoriť opt-out možnosť pre finančné inštitúcie, ktorá by viedla k ich vyvazaniu sa z dohľadu a regulácie centrálnej banky, a tým zrušiť implementáciu spoločného rezolučného mechanizmu (SRM)
- odmietnuť prijatie plánovaného európskeho systému ochrany vkladov (EDIS) a nezaviesť ho do praxe (ešte viac by prehĺbil problémy spojené s morálnym hazardom a vytváranou transferovou úniou); ochrana vkladov na národnej úrovni, v rámci ktorej by prípadne mali mať možnosť vyvazania sa z tohto systému, ak vklady na vyžiadanie neposkytujú ako úvery, ale držia voči nim 100% rezervy
- zrušiť aj agentúru EBA (European Banking Authority), Deposit Guarantee Scheme Directive a Bank Recovery and Resolution a Inštitúcie EIOPA (European Insurance and Occupational Pensions Authority) a ESMA (European Securities and Markets Authority) zmeniť z regulačných orgánov na poradné orgány na úrovni EU.

Fiškálna oblasť

Pripomeňme, že inštitucionálne nastavenie a realizované politiky na riešenie krízy podporujúce *morálny hazard* (vytváraná *transferová únia*) a ďalšie systémové chyby európskej integrácie prehĺbili a znásobili motivácie k zadlžovaniu vlád európskych sociálnych štátov. Dôsledkom je enormné narastanie verejných dlhov v mnohých krajinách eurozóny a EÚ, tým (spolu s implicitnými dlhmi) prenášania veľkých finančných záťaží a problémov do budúcnosti.

Vlády členských krajín eurozóny a EÚ by preto mali pristúpiť k zásadným reformám verejných financií. Tie by mali smerovať k dosiahnutiu a udržiavaniu vyrovnaných alebo prebytkových rozpočtov hospodárenia, zabezpečené najmä razantnými výdavkovými úsporami a štrukturálnymi výdavkovými reformami, bez zvyšovania daní a odvodov, naopak spolu so znižovaným celkovým daňovým zaťažením. Lenže aj práve spomenuté deformácie a osobitne politika ECB rozsiahleho nakupovania štátnych dlhopisov viac odrádzajú vlády od výdavkových reforiem.

Navyše, ako sme už uviedli, nefunguje ani Pakt Stability a rastu. Striktnejšie a vymáhateľnejšie pravidlá rozpočtovej disciplíny pre členské krajiny Únie by boli ekonomicky opodstatnené, napríklad oživenie a zreformovanie paktu, ktoré by prinieslo

automatické, prísne, dodržiavané a vymáhané kritériá v prípade prekročenia stanovených hraníc.

EÚ však postupne pridáva ďalšie prvky daňovej harmonizácie. Potvrdením toho sú minimálne sadzby nepriamych daní, či schválenie európskej dane z finančných transakcií⁷⁷.

Daňové politiky jednotlivých krajín EU by nemali byť centrálné riadené a ani koordinované. Jednotlivé štáty EU nemajú ani rovnakú štruktúru ekonomiky, ani rovnaké bohatstvo a ani rovnakú vyspelosť ekonomík. Rozdiely na pracovných trhoch sú výrazné ako aj produktivita práce či kapitálu. Z tohto hľadiska daňové politiky by mali ostať výhradne v rukách členských štátov a aj tie, ktoré sú čiastočne koordinované na úrovni EU by sa mali vrátiť na národnú úroveň.

Rovnaké daňové a sociálne systémy v Únii by znamenali koniec aspoň určitej súťaže vlád v znižovaní daňového a sociálneho zaťaženia. Zmrazilo by to možnosti presúvania sa práce a kapitálu za relatívne priaznivejšími daňovými podmienkami. Pre krajiny ako Slovensko by to znamenalo aj reálne riziko vyšších daní, komplikovanejší daňový systém a finančne náročnejšie sociálne štandardy.

Ani harmonizovanie daní ako podmienka spoločného trhu neobstojí. Pascal Salin napríklad uvádza:

“...z hľadiska ekonomickej teórie a reálneho sveta neexistuje žiadny dôvod na harmonizáciu DPH, či daní z príjmov. Občania buď sťahovaním alebo presúvaním svojich úspor by mali rozhodnúť, v akom daňovom prostredí a v akom prostredí verejných výdavkov chcú žiť.” (Salin, 2007, s. 74-76)

K tomu môžeme doplniť slová experta na daňovú konkurenciu a daňovú harmonizáciu Daniela Mitchell:

„[Daňová harmonizácia] bráni efektívnemu umiestňovaniu kapitálu a práce, tým aj spomaľuje celkovú výkonnosť ekonomiky. (..) A EÚ by nemala obmedzovať možnosti kapitálu a práce vytváraním kartelu v prospech štátov s vysokými daňami. Izolovalo by to vlády od konkurenčného tlaku a spomalilo rast ekonomickej výkonnosti. (..) Takáto politika daňovej harmonizácie je v rozpore s ekonomicou liberalizáciou a izolovala by vlády od konkurenčného tlaku.“ (Mitchell, 2005)

Daňové, sociálne a ani iné politiky preto podľa nás nemajú byť centrálné riadené a harmonizované. Mali by ostať v kompetencii národných štátov.

EÚ zároveň výrazne centralizuje verejné výdavky vo veľkých objemov cez rôzne prerozdelené mechanizmy, typu Spoločnej poľnohospodárskej politiky, Európskeho sociálneho fondu, či fondov regionálneho rozvoja. Tie spôsobujú vážne ekonomické, ale aj morálne nezamýšľané negatívne dôsledky, na ktoré sme upozornili už v predchádzajúcom texte. Okrem iného vedú aj k neproduktívnejšiemu mysleniu a konaniu ľudí, používaniu vzácnych zdrojov, motiváciám ku korupcii, ale aj k zvyšovaniu verejného dlhu (v Grécku

⁷⁷ Ekonomická kritika európskej dane z finančných transakcií je predložená napríklad v štúdii Captus a New Direction – The Foundation for European Reform „Direct EU taxes will hinder Europe’s economies, not help them“ (Sanandaji, 2012).

napríklad za 20 rokov až 25% HDP v roku 1981 na 100% v čase vstupu do eurozóny) a nárast inštitúcií a celkovo byrokracie EÚ.

Pre fungovanie spoločného trhu nie sú potrebné tieto prerozdéľovacie mechanizmy. Naopak sú jeho zbytočnou a škodlivou záťažou, ktorá deformuje trh a konania ľudí, tým podkopáva aj ich prosperitu. Preto by všetky mali byť zrušené a rozbújený aparát inštitúcií a zamestnancov EÚ by mal byť tiež výrazne zredukovaný. V cieľovom stave by mal byť limitovaný len na zabezpečenie výnimiek dohodnutých oblastí, o ktorých budú členské štáty spoločne rozhodovať (bez potreby existencie kompetencie EÚ, či jej spoločnej politiky).

Do budúcnosti ostáva otvoreným problémom otázka financovania veľkých dlhových záťaží (zatiaľ stále ešte viac implicitných) sociálnych systémov, osobitne dôchodkových. Spoločný trh práce vytvára externalitu vo forme nepredpokladaných byrokratických a iných záťaží pre sociálny systém v rukách národných štátov. Pre občana vytvára neistotu, za akých podmienok a kde budú mať nárok na aké sociálne dávky prípadne dôchodok. Zároveň ale penzijné zabezpečenie založené na kapitalizácii úspor prináša možnosti diverzifikácie investícií.

Zatiaľ nevznikla nijaká regulácia ani usmernenie ohľadne dôchodkov. EÚ však plánuje zverejniť do konca desaťročia rámcový dokument ako vyriešiť tieto otázky.⁷⁸ Podľa nás by základnou odpoveďou malo byť verejné sociálne politiky zmeniť či zrušiť a osobnú zodpovednosť preniesť priamo na rozhodovanie občanov. Súkromné poisťovne by zároveň mali poskytovať náhradné poisťné produkty (poistenie v nezamestnanosti, úrazové, dôchodkové), prípadne by dôchodkové zabezpečenie malo v rámci vytvoreného regulačného rámca viesť aj ku kapitalizácii príjmov cez investičné fondy.

➤ *Príklady čiastkových zmien, ktoré by prispeli k systémovým zmenám vo fiškálnej oblasti:*

- po prechodnom čase určiť a striktné dodržiavať dve fiškálne kritéria: vyrovnané alebo prebytkové hospodárenie s verejnými financiami (dosiahnuté bez zvyšovania daní a odvodov) a nerastúci (žiaduco klesajúci) verejný dlh v absolútnom vyjadrení (alebo aspoň jeho znižovanie v pomere k HDP)
- zaviesť automatickosť sankcií Paktu stability a rastu v prípade porušenia dohodnutého pravidla, a to v podobe adresne zameraných finančných sankcií (hmotnú zodpovednosť by niesol minister financií v prípade deficitu a dlhu verejnej správy) a prípadne aj nefinančných postihov (napríklad v podobe obmedzenia hlasovania zástupcov danej krajiny)
- zrušiť všetky prvky daňovej harmonizácie – minimálne sadzby spotrebných daní, DPH, spoločnú daň z finančných transakcií,..
- odmietajú ďalšie návrhy na daňovú harmonizáciu, resp. každé jej prijatie podmieniť schválením v referendách členských krajín

⁷⁸ EOPIA by mala do roku 2020 navrhnuť reguláciu dôchodkov v III. pilieri a II. pilieri, súkromné alebo kvázi súkromné schémy. Vydala už napríklad tento dokument: <https://eiopa.europa.eu/Publications/Consultations/EIOPA%27s%20advice%20on%20the%20development%20of%20an%20EU%20single%20market%20for%20personal%20pension%20products.pdf>.

- zrušiť (resp. v prvom kroku aspoň výrazne obmedziť) neefektívnu a finančne nákladnú Spoločnú poľnohospodársku politiku (na ktorú ide každoročne približne 60 mld. eur)
- zrušiť fondy EÚ (minimálne v prvom kroku aspoň zrušiť Európsky sociálny fond - ESF a fondy EÚ smerujúce do „podpôr“ podnikania a hospodárstva, vrátane energetiky, osobitne podpory obnoviteľných zdrojov energie, deformujúce energetický trh)⁷⁹
- zrušiť Európsky hospodársky a sociálny výbor a iné orgány, na ktorých participujú záujmové skupiny a zamedziť možnostiam ovplyvňovať legislatívu EÚ záujmovými skupinami
- redukovať počet komisárov (napríklad na 6-7) a významne zredukovať počet zamestnancov a agendu Európskej komisie (napríklad z 31 generálnych riaditeľstiev môže byť väčšina zrušená, presunutá do pôsobnosti členských štátov, resp. presunutá do iného generálneho riaditeľstva – GD, napríklad: GD EUROSTAT, GD pre preklad, GD pre regionálnu a mestskú politiku, GD pre spoločné výskumné centrum, GD pre tlmočenie, GD pre zamestnanosť, sociálne záležitosti a začlenenie, GD pre zdravie a bezpečnosť potravín, agenda „ochrany spotrebiteľa“, „rodovej rovnosti“ a pod.)
- významne zredukovať agendu a počet zamestnancov Európskeho parlamentu, Rady EÚ a Európskej rady a iných agentúr EÚ, opierajúc sa aj o výsledky ich auditu nezávislou súkromnou inštitúciou (ktorá nie je ani čiastočne financovaná zo zdrojov EÚ, prípadne iných verejných zdrojov)
- sprivatizovať Európsku investičnú banku a zrušiť napríklad Európsky fond pre strategické investície, Európsky inštitút pre rodovú rovnosť, Úrad spoločenstva pre odrody rastlín, Európsku agentúru pre lieky, Spoločný podnik pre čistú oblohu a Spoločný podnik pre odvetvie biopriemyslu, Spoločný podnik pre iniciatívu pre inovačné lieky a Európsku agentúru pre kontrolu rybného hospodárstva.

Bezpečnosť

Predstava o reformnom presmerovaní EÚ by bola bez zreteľa na bezpečnostný a geopolitický kontext, v ktorom sa toto zoskupenie nachádza, zúžená. S cieľom komplexnejšieho pohľadu na žiaduci vývoj v priestore dnešnej EÚ preto doplníme doterajšiu predstavu a navrhované zmeny najmä v ekonomických oblastiach o žiaduci prístup v otázkach bezpečnosti. Tým chceme napríklad prezentovať možnosti účinného reagovania na vonkajšie hrozby, načrtnuté v podkapitole 3.2. Pripomeňme, že v súčasnom čoraz viac multipolárnom svete rastie váha mimoeurópskych, prevažne autoritárskych až totalitných lokálnych mocností, akými sú Čína, Rusko, Turecko alebo Irán.

Schopnosť reagovať na zmeny a hrozby je podmienená odhodlaním brániť sa. To je podmienené politickými rozhodnutiami, ktorým sa EÚ, ak bude myslieť svoju budúcnosť vážne, nevyhne. Tieto rozhodnutia budú menej bolestivé a účinnejšie, ak EÚ nastúpi cestu inštitucionálnych reforiem smerom k združeniu nezávislých štátov v zóne slobodného trhu. Ich ťažiskom bude úplné vzdanie sa pôsobnosti EÚ v konkrétnych oblastiach, prípadne ich vrátenie pod kompetencie národných štátov. Časť z takto ušetrených nákladov bude potom

⁷⁹ Ďalšie návrhy a odporúčania riešení problémov fondov regionálneho rozvoja sú napríklad k dispozícii v štúdiu Dušana Slobodu *Eurofondy a regionálne rozdiely v Európskej únii* (2012) tu: <http://regio.institute.sk/3-zavery-odporucania>.

možné investovať do nevyhnutných opatrení na zabezpečenie vnútornej, aj vonkajšej bezpečnosti.

Že tieto reformy a opatrenia sú nevyhnutné, je zrejmé aj z výstupov, ktoré dnes inštitúcie EÚ produkujú. Otvorený antiamerikanizmus, latentný antisemitizmus a neochota kritizovať vlády krajín ako Irán alebo Čína sú sprievodnými znakmi toho, čo má ambíciu byť "spoločnou zahraničnou politikou" EÚ. Najďalej asi zašla podpredsedníčka EK a šéfka eurodiplomacie Federica Mogherini, keď koncom roka 2017 stanovila svojich 12 priorít na rok 2018, ktoré nielenže sú dôkazom všetkých spomenutých symptómov, ale ani slovom nespomínajú Rusko, teda dnes jedinou krajinu, ktorá vedie vojnu na európskom kontinente⁸⁰.

Cieľom reformy v oblasti bezpečnosti je posilňovanie zmyslu pre realitu v podobe identifikovania najväčších reálnych ohrození a zvýšené odhodlanie a schopnosť jej účinne čeliť. Mala by sa riadiť dvoma princípmi:

1. V pôsobnosti EÚ (cieľovo „iba“ v podobe platformy spolupracujúcich a spoločne rozhodujúcich členov Únie) by mali byť iba tie oblasti, ktorých realizácia buď nie je možná kapacitami jednotlivých členských štátov, alebo je efektívnejšia a operatívnejšia v rámci EÚ ako celku. Na týchto oblastiach by mali (mať možnosť) spolupracovať aj krajiny EFTA (teda ostatné krajiny Schengenu), čo by zvýšilo ich účinnosť.
2. Nijaké z týchto činností by nemali byť duplicitné vo vzťahu k už existujúcim činnostiam a mechanizmom v NATO. NATO stále považujeme za zásadný pilier bezpečnosti nášho kontinentu, a to aj napriek tomu, že nie všetky členské štáty EÚ sú jeho členmi.

Sme preto presvedčení, že členské štáty by mali dočasne viac a intenzívnejšie spolupracovať, koordinovať svoj postup a spoločne rozhodovať ako dnes v nasledovných oblastiach:

- energetická bezpečnosť založená na prehľbovaní diverzifikácie zdrojov energie a portfólia ich dodávateľov,
- spolupráca pri zdieľaní národných databáz súvisiacich s trestnou činnosťou a koordinácia tejto spolupráce,
- spolupráca pri zdieľaní spravodajských informácií súvisiacich s vnútornou i vonkajšou bezpečnosťou a koordinácia tejto spolupráce (do tejto oblasti patrí aj zakladanie a vedenie databáz o občanoch EÚ, ktorí bojujú v teroristických a fundamentalistických organizáciách mimo územia členských štátov EÚ, najmä na Ukrajine a Blízkom východe),
- zakladanie "bezpečných zón" ako útočísk pre migrantov pod správou EÚ, kde by platilo právo EÚ. Tieto zóny by zahŕňali niektoré existujúce prístavy a mestá na pobreží zlyhávajúcich štátov (napríklad Líbya, Somálsko alebo Sýria), a na ich obrane by sa podieľali spoločné kontingenty EÚ. V týchto zónach zároveň bude možné požiadať o azyl ktorúkoľvek členskú krajinu EÚ, pričom každá členská krajina bude rozhodovať o pravidlách udelenia azylu a o udelení azylu⁸¹.

80 <http://www.federicamogherini.net/twelve-things-to-bring-with-us-2018/?lang=en>

⁸¹ Analogický návrh ako ten, čo prezentovala SaS v dokumente *Manifeste slovenského eurorealizmu* (Sulík, 2017, s. 50).

Tieto kompetencie, považujeme za dočasné v tom zmysle, že majú reagovať na súčasné hrozby, týkajúce sa aj širšieho rámca ako EÚ, či už Západu alebo krajín ako Gruzínsko, Ukrajina a ďalšie. So stabilizáciou situácie a zvládním rozsahu hrozieb by mali dané kompetencie EÚ buď zanikať alebo prechádzať na členské štáty.

Pokiaľ ide o agendu, ktorá je dnes v pôsobnosti EÚ, je možné v nej zachovať oblasti ako diverzifikácia zdrojov a dodávateľov energií a vytvorenie jedného a jednotného trhu energií a podmienok pre rozvoj jeho infraštruktúry, bezpečnosť cezhraničných rozvodných sietí a energetickej infraštruktúry celoeurópskeho významu, rokovania o rozšírení a oblastí vzťahov EÚ ako celku k susedným krajinám, ochrana vonkajšej hranice EÚ a humanitárne zásahy na migračných trasách a vytváranie a údržba databáz súvisiacich s imigráciou.

Naopak, pod pôsobnosť jednotlivých členských štátov by mali prejsť oblasti ako bezpečnosť vnútroštátnych rozvodných sietí a energetickej infraštruktúry, integrácia prijatých migrantov, repatriácia neprijatých migrantov a imigračná a azylová politika (je potrebné skončiť so snahami o spoločný európsky azylový systém CEAS)

Nijaké konštatovanie v predchádzajúcich odsekoch o vzťahoch a hrozbách nemá byť chápané tak, že EÚ by mala mať akékoľvek ďalšie kompetencie v oblasti bezpečnosti a obrany, ktoré nie sú explicitne vyššie uvedené ako dočasné štyri kompetencie. Tam, kde sa o vzťahoch a hrozbách v súvislosti s prípadnými opatreniami spomína EÚ, máme na mysli také kroky členských štátov, ktoré povedú k zmluvám o spolupráci či koordinácii ad hoc. Prípad od prípadu by tu zmluvnými stranami nemuseli byť ani všetky členské štáty EÚ, ale iba časť z nich, ktoré sú relevantné pre realizáciu daného kroku či ochotné k jeho realizácii akokoľvek prispieť.

5.3 Rámcový pohľad na budúcu integráciu mimo EÚ

Pri úvahách o žiaducej budúcnosti európskej integrácie sa neobmedzujeme len na Európsku úniu. Zvažujeme možnosti integrácie aj mimo dnešnej EÚ. Dôvodom pritom nie je iba snaha o neredukcionistický analyticko-výskumný pohľad, ale aj reálne možné alternatívy vývoja v EÚ, ktoré čoraz viac môžu ohrozovať prosperitu, slobodu a bezpečnosť ľudí v nej. Dominantný a v tejto publikácii cieľový návrh reformného presmerovania EÚ preto dopĺňame aspoň o rámcový pohľad na možnosti budúcej integrácie a spolupráce mimo EÚ.

Pravdepodobnosť významnejšieho posunu k žiaducej európskej integrácii v rámci EÚ je zanedbateľná. Európski lídri by tým priznali „chybu v programe“, teda smeru európskej integrácie v duchu stále tesnejšej únie. Museli by „zaradiť spiatočku“ a k tomu pridať aj ďalšie liberalizačné kroky. Čiastkové zmeny v duchu reformného presmerovania sú za určitých podmienok možné. Doterajší vývoj a aktuálne vyjadrenia elít v EÚ však predznamenávajú vyššiu pravdepodobnosť prehlbovania politickej integrácie v duchu čoraz tesnejšej únie. Franúzsko-nemecký integračný tandem môže bez brzdiaceho hlasu Spojeného kráľovstva jednoduchšie ťahať EÚ bližšie k fiškálnej a politickej únii. Ďalšie centralizovanie by

pritom ešte viac vyvolávalo protireakcie, až konflikty, postavené aj na nacionalizme. Vylúčiť tak nemožno vystupovanie ďalších krajín z EÚ, či jej rozpad alebo rozdelenie.⁸²

Otázkou je preto, aké sú aspoň rámcové možnosti žiaducej budúcej integrácie a spolupráce mimo EÚ v podobe pružnej, voľnejšej a dobrovoľnej integrácie a spolupráce v Európe, postavené na princípoch slobodnej spoločnosti, hodnotách západnej civilizácie, a tým aj na základoch bohatstva a slobody Európy. Nevieme, ako sa rozhodnú politickí reprezentanti Spojeného kráľovstva a na čom sa dohodnú s EÚ. Predpokladáme však, že posun a ďalší vývoj v tejto krajine bude dôležitým signálom aj pre európsku integráciu. Za určitých okolností a podmienok môže byť impulzom a spúšťačom žiaducej integrácie a spolupráce.

Jednou z možností žiaducej integrácie a spolupráce v Európe je dnešné Európske združenie voľného obchodu (EFTA), ktorého vznik iniciovalo a spoluzaložilo v roku 1960 práve Spojené kráľovstvo. Už v tom čase predstavovalo slobodnejšiu alternatívu voči vznikajúcej európskej integrácii pod taktovkou Francúzska a (neskôr aj čoraz viac aj) Nemecka. Výhrady Británie už vtedy boli opodstatnene formulované voči silným kompetenciám prenášaným na nadnárodnú úroveň a voči vytváranému prerozdelenému mechanizmu v podobe Spoločnej poľnohospodárskej politiky. A to ešte boli len „v plienkach“ a ich oponenti nemohli tušiť, do akých rozmerov a hĺbok sa rozrastú, najmä od 90-tych rokov minulého storočia.

EFTA sa tak stalo alternatívnym integračným zoskupením európskych štátov k Európskym spoločenstvám. To oproti nim stálo a stojí viac na hodnotách západnej spoločnosti a princípoch slobodnej spoločnosti (schéma č. 1 a schéma č. 2) a na rozdiel od dnešnej EÚ nie je ani významne vzdialené od predpokladov žiaducej európskej integrácie (formulovaných v podkapitole 5.1). EFTA, v súčasnosti tvorené Švajčiarskom, Nórskom, Islandom a Lichtenštajnskom, je zónou voľného obchodu a medzivládnu organizáciou, postavenou (iba) na ekonomickej integrácii, nie aj na politickej integrácii, teda bez colnej, menovej únie a iných nadnárodne harmonizačných prvkov, spoločných prerozdelených politík (typu Spoločnej poľnohospodárskej politiky) a nadnárodne riadených regulácií.

To znamená že medzi členskými krajinami EFTA nielenže nie sú bariéry zahraničného obchodu, ale na rozdiel oproti EÚ neuplatňujú ani spoločné colné a iné bariéry voči tretím krajinám.⁸³ Štáty EFTA majú v súčasnosti (v marci 2018) 26 dohôd o voľnom (slobodnom) obchode a čakajú na ratifikáciu ďalších dohôd od partnerských krajín po celom svete. Členské štáty si môžu a aj dohadujú bilaterálne dohody o voľnom obchode s tretími krajinami. Keďže však Nórsko, Island a Lichtenštajnsko sú spolu s EÚ členmi Európskeho hospodárskeho priestoru, tak musia spĺňať regulácie, ktoré súvisia s vnútorným trhom, pričom o nich nespolorozhodujú. Ide však o malý podiel noriem a skôr len o technické normy (podrobne špecifikujúce napríklad, čo má byť uvedené na obaloch výrobkov), nie zásadnejšie, ktoré by sa týkali napríklad financií.⁸⁴ Švajčiarsko má bilaterálne dohody s EÚ

⁸² Viac k týmto alternatívam v Gonda (2013)

⁸³ Krajiny EFTA okrem Švajčiarska sú však v súčasnosti spolu s členskými štátmi EÚ súčasťou Európskeho hospodárskeho priestoru (EHP), v ktorom sa uplatňujú nielen pravidlá bezcolného obchodu vo vnútri, ale aj spoločné regulácie, týkajúce sa ich spoločného trhu.

⁸⁴ Daniel Hanan (2014) uvádza, že „kým Nórsko muselo prijať viac ako 5000 právnych noriem EÚ od roku 1992, tak Británia počas rovnakého obdobia musela prijať viac ako 3000 každý rok. Podľa prieskumu z roku 2010 museli Nóri implementovať 8,9 % a podľa nórskej vlády z rok 2004 18,5% z celkovej legislatívy EÚ v danom čase (Hannan, 2014).

a musí podľa nich spĺňať technické normy EÚ, väčšina regulácií EÚ sa však ani na neho nevzťahuje.

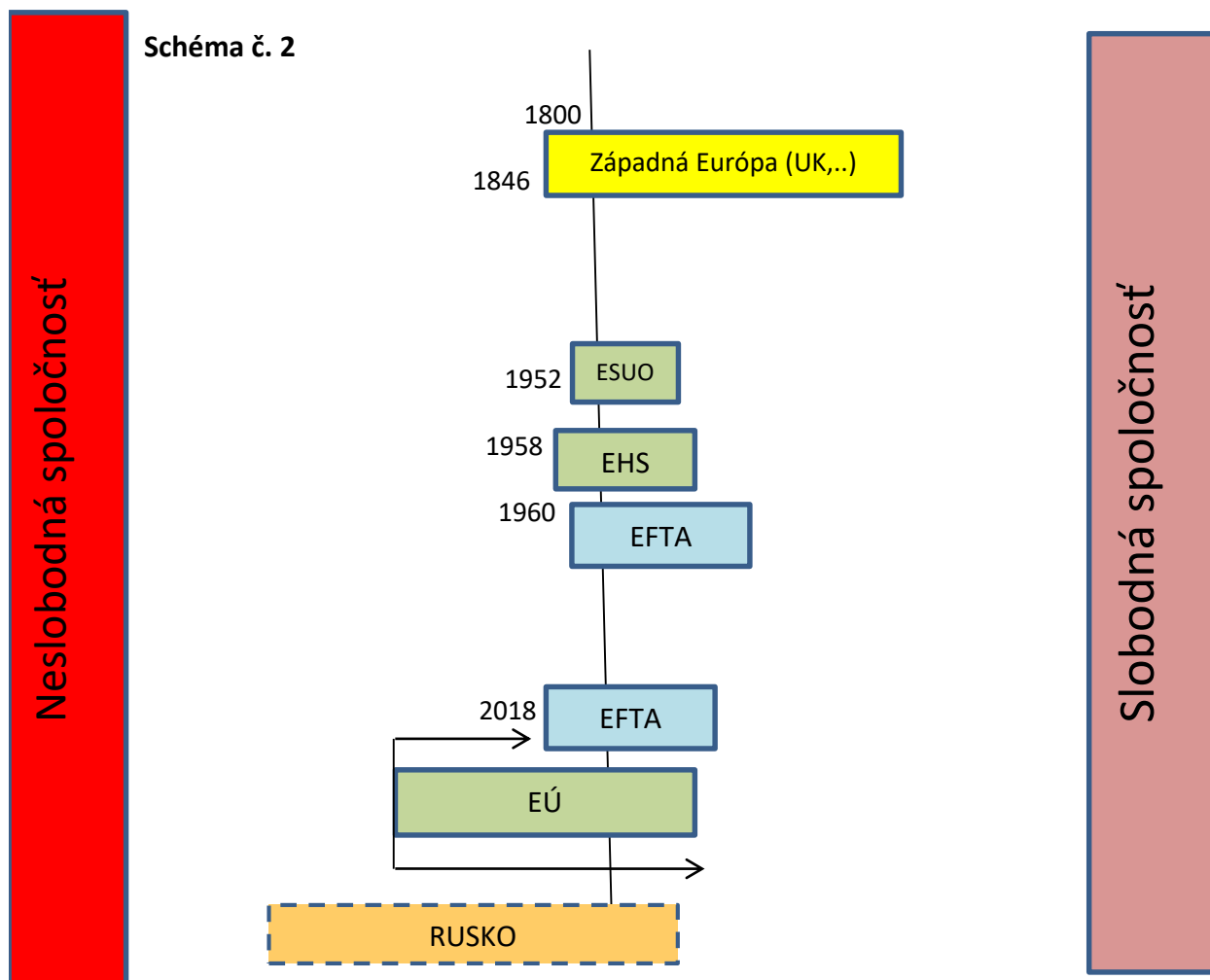
Britský člen Európskeho parlamentu Daniel Hannan na margo EFTA povedal ešte v roku 2007, že „EFTA sa blíži k výkonu toho, čo väčšina britských voličov chcela od Európy: voľný obchod bez zbytočnej regulácie alebo politickej únie“ (Hannan, 2007). Nie je vylúčené, že po rastúcich problémoch v EÚ budú jej členovia z nej vystupovať a rozšíria rady EFTA, ktoré sa nakoniec stane dominantným integračným združením v Európe. Prvým môže byť práve Spojené kráľovstvo, ktoré by sa tým vrátilo do združenia, ktoré pred takmer 60-timi rokmi založilo. Kľúčové z pohľadu bezpečnosti, vrátane pre Slovensko, je NATO (aj keď nie všetky členské krajiny EÚ a EFTA sú členmi NATO).

Doplňme ešte, že všetky štáty EFTA sú spolu s drvivou väčšinou krajín EÚ členmi Schengenu. Preto predpokladáme spoločný postup a spoluprácu medzi nimi do budúcnosti, a to najmä vzhľadom na bezpečnostné vonkajšie riziká intenzívnejšiu v oblasti účinného reagovania na tieto hrozby.

Iná hypotetická možnosť európskej integrácie je, že vystupujúce krajiny z EÚ vytvoria novú zónu voľného obchodu, prípadne vzniknú iné integračné zoskupenia. Nie je však vylúčené ani to, že krajina ako Spojené kráľovstvo nebude formálne v európskych integračných združeniach a zavedie jednostranný slobodný obchod (obdobne ako keď v roku 1846 zrušilo Obilninové zákony). Tento návrh presadzuje napríklad skupina britských renomovaných ekonómov v rámci „Economists for Free Trade“ a think tanku Institute of Economic Affairs (viac napríklad v Minford, 2017 a Dowd, 2017). Návrh sa však nevylučuje s členstvom v EFTA alebo inom združení voľného obchodu. Bol by to pozitívny signál slobody pre ostatných.

Na druhej strane rizikom a negatívnym signálom Brexitu by bolo, ak by spolu s ním a s procesom secesie ďalších krajín z EÚ sa politikmi týchto krajín, či aj EÚ, začala výraznejšie presadzovať opačná politika – nacionalizmu (aj ekonomického) a intervencionizmu až do podoby obchodných vojen. V takom prípade by to znamenalo významné brzdenie prosperity a slobody, ako aj zvýšenie rizík pre bezpečnosť ľudí v Európe.

Rizikom vývoja mimo EÚ je tiež, napríklad v prípade slovenskej spoločnosti potenciálne silnejší a otvorenejší príklon časti politických reprezentantov, elít a občanov na Slovensku ku kultúrno-spoločenským vzorcom správania, ktoré sú vzdialenejšie princípom slobodných kapitalistických spoločností a ktoré relativizujú základné hodnoty a inštitúcie Západu. Takým príkladom je ruská spoločnosť (schéma č. 2) a ohrozením ruská politika, aktívne podkopávajúca tieto princípy a hodnoty západných spoločností.

Poznámka k schéme č. 2: Šípky naznačujú alternatívy žiaduceho presmerovania európskej integrácie mimo EÚ.

Na druhej strane však netreba tiež zabúdať na to, že aj EÚ s jej čoraz silnejším dôrazom na centrálnu reguláciu a prerozdelenie vytvorených zdrojov sa vzdáľuje od princípov a cností kapitalistických slobodných spoločností (schéma 2).

Predpokladom väčšej prosperity a slobody pre ľudí je tak pridržať sa princípov, na ktorých bol postavený úspech Západu a z ktorých doteraz čerpajú tradičné západné spoločnosti. Predpokladom žiaducej európskej integrácie je tiež prioritne spolupracovať na medzinárodnej úrovni s partnermi, ktorí si viac ako iní ctia tieto tradičné hodnoty, na ktorých stojí a padá západná civilizácia.

Záver

Text publikácie potvrdil, že aj Európska únia sa čoraz viac sa vzdáva hodnotám západnej civilizácie a podkopáva základy bezprecedentného ekonomického a iného úspechu Európy, z ktorých doteraz čerpajú západné spoločnosti. Spolupodieľa sa tak na prehlbovaní pseudokultúry relativizovania kapitalizmu a základných hodnôt a inštitúcií Západu a brzdení dnešnej a budúcej slobody, prosperity a bezpečnosti jej obyvateľov. Zároveň sa potvrdilo, že aj keď všetky administratívne jednotky s rozhodovacími právomocami o ostatných ľuďoch v spoločnosti sú rizikom pre slobody a peňaženky ľudí, tak centralizovanejšie prinášajú väčšie systémové riziká ako decentralizovanejšie.

Preto sme predložili balík systémových a čiastočných návrhov na odstránenie a odstraňovanie systémových deformácií (a tým aj príčin) problémov európskej integrácie. Žiaducou alternatívou centralizačného a regulačného smerovania európskej integrácie je tak podľa nás európska zóna slobodného trhu dobrovoľne spolupracujúcich nezávislých európskych štátov, teda pružná, voľnejšia a dobrovoľná integrácia a spolupráca v Európe, postavená na princípoch slobodnej spoločnosti, hodnotách západnej civilizácie, a tým aj na základoch bohatstva a slobody Európy.

Civilizačné hodnoty západných spoločností a zdroje ich slobody a bohatstva sú podkopávané a hrozby do budúcnosti vyplývajú zároveň aj zvnútra jednotlivých štátov (napríklad v podobe populistických a autoritatívnych vládnucich politikov, spoločensky progresivistických a konštruktivistických intelektuálov, či podnikateľov „podnikajúcich“ so štátom a iných záujmových skupín) a z vonkajšieho prostredia (napríklad v podobe ruskej hybridnej vojny a politického islamu).

Osobitnou príčinou takýchto problémov a rizík sú sociálne štáty s nadmernými a do budúcnosti rastúcimi nárokmi na dôchodkový, prípadne iný sociálny a zdravotný systém. Tlačia tak pred sebou nielen enormné explicitné, ale najmä implicitné dlhy. Vlády aj preto stoja pred výzvami uskutočniť zásadné reformy verejných financií. Predpokladom toho je znižovať úlohu a zasahovanie štátu, mieru prerozdelenia cez verejné výdavky, najmä odbúravať nároky ľudí na verejné zdroje (sociálny štát). Malo by to byť realizované spolu so znižovaním daňového a odvodového zaťaženia, vyrovnanými alebo prebytkovými rozpočtami a štrukturálnymi výdavkovými reformami, s cieľom presmerovania kvázizodpovednosti vlády za financovanie a zabezpečovanie činností a aktivít jednotlivca na priamu zodpovednosť jeho a jeho rodiny za financovanie a zabezpečovanie takýchto činností a aktivít.

Za účelom pripravenosti na dôsledky týchto záťaží, ale tiež dôsledky akýchkoľvek alternatív európskej integrácie, by aj vlády mali ukončiť rôzne regulačné a iné obmedzenia na trhoch, osobitne na trhu práce. Pre slobodnejšie a prosperujúcejšie podmienky je nevyhnutné podstatne znižovať rozsah a vplyv vlád štátov, Európskej komisie, ECB, ako aj iných administratívnych jednotiek s právomocami rozhodovať o ostatných, umožniť fungovanie pravidiel slobodnej spoločnosti a slobodných trhov s reálnou konkurenciou. A predpokladom zabezpečenia a udržiavania bezpečnosti je spolupráca na medzinárodnej úrovni s partnermi, ktorí si viac ako iní ctia tradičné hodnoty, na ktorých stojí a padá západná civilizácia.

Ľudia by sa však nemali spoliehať na EÚ, vlády, či iných, že uskutočnia také alebo iné systémové reformné zmeny. Zmeny „zhora“, najmä bez hlasu „zdola“, sú totiž málo pravdepodobné. Podstatné sú zmeny zdola, od jednotlivcov. Takými to pozitívnymi príkladmi boli, sú alebo mohli by byť spontánne vznikajúce alternatívy súčasného stavu na súkromnej báze, ako decentralizovaná internetová databáza (blokchain) a decentralizované kryptomeny, služby zdieľanej ekonomiky (Uber, Airbnb a pod.) a potenciálne hnutia šírenia slobodnejších podmienok typu hnutia nezávislosti od štátu, sebaurčenia, podnikania bez štátu, odluky štátu od našich peňaženiek, či slovami Friedricha Hayeka hnutia za slobodné peniaze, analogické hnutiu za slobodný obchod z 19. storočia.

Z pohľadu pripravenosti na budúce riziká je dôležité nespoliehať sa nielen na finančné zabezpečenie od štátu, ale napríklad ani na štátny vzdelávací systém a investovať do seba a svojich detí. V tomto kontexte nám napríklad profesor Guido Hülsmann odkázal: *„...stále môžete aspoň investovať do seba a svojej vlastnej budúcnosti. Začnite napríklad chodiť na jazykový kurz alebo na kurz programovania. Rozvíjajte zručnosti, ktoré vám umožnia zvýšiť vašu atraktivitu na trhu práce. A to isté spravte aj pre svoje deti.“* (Krivošík, 2016)

Zmeny na všetkých úrovniach, tie zdola od jednotlivcov a aspoň určité zmeny spomedzi tých, ktoré sme navrhli v texte, by mohli prispieť k oživeniu a praktickému napíňaniu úspešnej európskej (a americkej) tradície individualizmu a kapitalistických cností, ktorá priniesla ľuďom v Európe (ako aj celkovo na Západe) veľké zbohatnutie a vyššiu mieru slobody.

Literatúra

- Bagus, P. (2011 [2010]), *Tragédia eura*, Bratislava: JAVA GROUP.
- Berger, P. L (1993), *Kapitalistická revoluce*, Bratislava: Archa.
- Boettke, P. J (2017), „A Combustible Combination: McCloskey on Ideas, Institutions, and Economic Performance Through Time“, *GMU Working Paper in Economics* No. 17-13, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2931885.
- Cembalest, M. (2012), „Europe at the Road Travelled“, *Eye on the Market*, May 2012, J.P. Morgan.
- Dowd, K. (2017), *A Trade Policy of Brexited Britain*, London: Institute of Economic Affairs, <https://iea.org.uk/wp-content/uploads/2017/08/A-Trade-Policy-for-a-Brexited-Britain-D2.pdf>.
- Európska komisia (2017), *Biela kniha o budúcnosti Európy: Úvahy a scenáre pre štáty EÚ-27 k vývoju do roku 2025*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FTXT>.
- Gillingham, J. (2003), *European Integration, 1950 – 2003: Superstate or New Market Economy?*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gonda, P. (2014), *Ekonomické dôsledky členstva Slovenska v eurozóne*, Bratislava: Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika.
- Gonda, P. (2013), *Eurozóna a alternatívy európskej ekonomickej integrácie*, Bratislava: TRIM s&p.
- Gwartney, J., Robert Lawson, and Joshua Hall (2017), *Economic Freedom of the World: 2017 Annual Report*, Fraser Institute. <<https://www.fraserinstitute.org/studies/economic-freedom>>.
- Hannan, D. (2007), „Argumenty pre EFTA“, *Konzervatívne listy* 4/2007, Bratislava: Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika.
- Hannan, D. (2014), *Švajčiarsky model je atraktívnejší ako nórsky, ale Británia by mohla mať ešte lepší*, INESS, <http://www.iness.sk/sk/stranka/10030-Svajciarsky-model-je-atraktivnejši-ako-norsky-ale-Britania-by-mohla-mat-este-lepsi>
- Hayek, F. A. (2001 [1944]): *Cesta do nevoľníctva*, Bratislava: Nadácia F.A. Hayeka.
- Hayek, F. A. (1991 [1973]): *Právo, zákonodárství a svoboda*. 1. vydanie. Praha: Academia.
- Hayek, F. A. (1999 [1976]): *Soukromé peníze: Potřebujeme centrální banku?* Praha: Liberální institut a Centrum liberálních studií.
- Hodač, J., Lacina, L., Strejček, P. (2014), *Evropské křižovatky*, Brno: Barrister & Principal.
- Karpiš, J. (2015), *Zlé peníze*, Bratislava: INESS.
- Kennedy, P. (1996), *Vzestup a pád velmocí*, Praha: Nakladatelství lidové noviny.
- Kohout, P. (2011), „Inflace 4 až 7 procent bude nejmenší cenou za chtivost politiků“, In: Pečinková, I. (ed., 2011), *Euro versus koruna: Kdy to praskne?*, 3. vyd., Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

- Krivošík, L. (2016), „Jorg Guido Hülsmann: Ľudia ani netušia, akí sú liberálni“, .týždeň 23.10.2016
- Kuhn, I. (2014), „Stále tesnejšia integrácia. Až dokedy?“, In: *10 rokov v Európskej únii. A čo ďalej?*, Bratislava: Konzervatívny inštitút M.R. Štefánika.
- Lacina, L., Ostřížek, J. a kol. (2012), *Učebnice evropské integrace*, Brno: Barrister & Principal.
- Loužek, M. (2017), *Evropská integrace z pohledu teorie veřejné volby*, Praha: Karolinum.
- Macfarlane, A. (1978), *The Origins of English Individualism: The Family, Property and Social Transition*, Wiley-Blackwell.
- Maddison Project Database, version 2013. Bolt, J. and J. L. van Zanden (2014). The Maddison Project: collaborative research on historical national accounts. *The Economic History Review*, 67 (3): 627–651, [working paper](#)
- McCloskey, D. N. (2010), „Bourgeois Dignity: A Revolution in Rhetoric“, *Cato Unbound*, 2010, <https://www.cato-unbound.org/2010/10/04/deirdre-mccloskey/bourgeois-dignity-revolution-rhetoric>
- McCloskey, D. (2016), *Burgeous Equality*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Minford, P. (2017), *From Project Fear to Project Prosperity*, London: Economists for Free Trade, <https://www.economistsforfreetrade.com/wp-content/uploads/2017/12/From-Project-Fear-to-Project-Prosperity-Full-Report-1.pdf>.
- Mitchell, D. (2005), „Daňová konkurencia a EÚ“, *Konzervatívne listy* 11/2005.
- Mises, L. (1998), *Interventionism, An Economic Analysis*, Foundation for Economic Education, <https://fee.org/resources/interventionism-an-economic-analysis-2/>.
- Mokyr, J. (2017), *How Europe became so rich*, Aeon, <https://aeon.co/essays/how-did-europe-become-the-richest-part-of-the-world>.
- Mokyr (2005), „The Intellectual Origins of Modern Economic Growth“, *The Journal of Economic History*, Vol. 65, No. 2, s. 286-293, https://web.stanford.edu/~avner/Greif_228_2006/Mokyr%202005%20JEH%20Intellectual%20Origin.pdf
- Niskanen, W. (2012 [2005]), „Alternative Political and Economic Futures for Europe“, *Cato Journal* vol. 32, Fall 2012. [prvýkrát prezentované na CEQLS prednáške v Bratislave, organizovanej Konzervatívnym inštitútom M.R. Štefánika, Bratislava, 2005]
- Niskanen, William (2003): „Why the Future of the Euro May Depend on how the Europeans Resolve their Pension Crisis“. *Cato Institute Annual Monetary Conference on the Future of the Euro*. Washington, 2003.
- North, D. C. (1991), „Institutions“, *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 5, No. 1., 1991, s. 97-101,
- Odkladal, M. (2017), „Bart J. Wilson: Na bohatých sa vykašíme a sústredíme sa na chudobných“ [aktuality.sk](https://www.aktuality.sk/clanok/488977/na-bohatych-sa-vykaslime-a-sustredme-sa-na-chudobnych-radi-americky-ekonom/), <https://www.aktuality.sk/clanok/488977/na-bohatych-sa-vykaslime-a-sustredme-sa-na-chudobnych-radi-americky-ekonom/>
- Persson, M. (2011), *The Case for European Localism*, London: Open Europe.

- Piñera, José (2004): „Will the Pension Time Bomb Sink the Euro?“. *Cato Journal* 24/2004, s. 45-50.
- Pipes, R. (2008), *Vlastníctví a svoboda*, Praha: Argo.
- Rada Európskej únie (2018), *Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie*, <http://www.consilium.europa.eu/sk/documents-publications/publications/consolidated-versions-treaty-european-union-treaty-functioning-european-union-charter-fundamental-rights-european-union/>
- Rais, J., Reguli, M., Ivanská, B. (2014), *vybrané regulácie EÚ a ich dopady*, Bratislava: Nadácia F. H. Hayeka, Centrum ekonomických a tržných analýz.
- Rockoff, H. (2000), “How Long Did Take the United States to Become an Optimal Currency Area?” *NBER Working Paper Series on Historical Factors in Long Run Growth*. National Bureau of Economic Research. April 2000.
- Salin, P. (2007), „Vlastnícká práva, konkurencia a Evropská unie.“ In: Gonda, P. – Chalupníček, P. (eds.): *Na obranu slobodného trhu*. Bratislava: Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika, Liberální institut, s. 53 - 79.
- Salin, P. (2003), *Ekonomická harmonizace*. Praha: Liberální institut.
- Sanandaji, N. (2012), *Direct EU taxes will hinder Europe's economies, not help them*, Brussels: Captus a New Direction – The Foundation for European Reform.
- Sinclair, M., Squire, S. (2009), *The Great European rip-off a background note explaining the new estimated total cost of the EU*, London: The Taxpayers' Alliance.
- Smith, A. (2005 [1759]), *Teorie mravních citů*, Praha: Liberální institut.
- Sloboda, D. (2012), *Eurofondy a regionálne rozdiely v Európskej únii*, Bratislava: Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika.
- Sulík, R. (2017), *Manifest slovenského eurorealizmu*. Reforma európskej únie, Bratislava: Sloboda a solidarita.
- Swanson, A., Mokyr, J. (2016), „Why the Industrial Revolution Didn't Happen in China“, Washington post.
- Šíma, J., *Sjednocování Evropy. O hledání evropské identity a zneužití myšlenky Evropy bez hranic*, Liberální institut, http://libinst.cz/wp-content/uploads/2017/05/sima_evropa.pdf.
- Vaubel, R. (2012), „Prečo by Európa nemala byť centralizovaná“, *Konzervatívne listy* 6/2012, Bratislava: Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika.
- Vačko, F. (2013), *45 nezmyselných opatrení a nápadov Európskej únie*, Bratislava: Nadácia F. H. Hayeka, Združenie poplatníkov Slovenska, <http://www.hayek.sk/wp-content/uploads/2013/10/40-nezmyselných-nápadov-EU.pdf>.
- Vasquez, I, Porčnik, T. (2017), *The Human Freedom Index 2017*, Washigton: Cato Institute, the Fraser Institute, and the Friedrich Naumann Foundation for Freedom.
- Weede, E. (2011), *The Future of Europe and the Euro*, Free Market Road Show, Bratislava (May 13, 2011).

Williams, R. (2016), *The Brexit Vote is a Referendum on the European Union's Thousand of Stifling Regulations*, <https://www.mercatus.org/expert-commentary/brexit-vote-referendum-european-union-s-thousands-stifling-regulations>.

Internetové zdroje:

- <http://data.imf.org/?sk=806ED027-520D-497F-9052-63EC199F5E63>
- <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm#indicator-chart>
- https://ec.europa.eu/commission/index_sk
- https://ec.europa.eu/commission/white-paper-future-europe-reflections-and-scenarios-eu27_sk
- <http://ec.europa.eu/eurostat>
- https://ec.europa.eu/europeaid/sectors/economic-growth/regional-integration_en
- <https://www.economistsforfreetrade.com/>
- <http://www.economy.gov.sk/vykonavanie-spolocnej-obchodnej-politiky-6589/128274s>
- <https://euagencies.eu/>
- https://europa.eu/european-union/abouteuropa_en
- <http://www.efta.int/>
- http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-3721_sk.htm
- http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-5005_sk.htm
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FTXT>
- <https://www.fraserinstitute.org/economic-freedom/dataset?geozone=world&page=dataset&min-year=2&max-year=0&filter=0>
- <https://www.gapminder.org/data/documentation/gd001/>
- <http://www.konzervativizmus.sk/article.php?593>
- <https://object.cato.org/sites/cato.org/files/human-freedom-index-files/2017-human-freedom-index-2.pdf>
- <http://www.politifact.com/punditfact/statements/2014/mar/06/john-bolton/did-vladimir-putin-call-breakup-ussr-greatest-geop/>
- <https://strategie.hnonline.sk/spravy/783457-toto-su-weby-pred-ktorymi-odbornici-varuju>
- <https://www.theguardian.com/world/2015/apr/02/putin-kremlin-inside-russian-troll-house>.